

LA CONSTELLATION
DE LA POÉSIE
FRANÇAISE

Anthologie
tome premier

Traduit et adapté
par MYKOLA TÉRÉSTCHENKO

Éditions «Dnipro»
Kyiv — 1971

СУЗІР'Я
ФРАНЦУЗЬКОЇ
ПОЕЗІЇ

Антологія
том перший

Переклади і переспіви
МИКОЛИ ТЕРЕЩЕНКА

Видавництво «Дніпро»
Київ — 1971

Книжкова фабрика «Жовтень»

И(Фр)
С89

7—4—4
401—71М

ГІДНИЙ ПОШАНИ ТРУД *

Французька поезія має давню й блискучу історію. На ній виховувались покоління не тільки французів. Не раз була вона «законодавицею мод» для всіх європейських літератур, серед них і російської. Як усі законодавці й законодавиці, вона стрічала іноді й активний опір: досить згадати Пушкіна, що, будиши вихований на французькій літературі, гостро засудив сучасних йому французьких письменників, виняток зробивши тільки для Меріме, а в минулому — протиставив Мольєра Шекспірові, на користь останнього.

Проте значення французької поезії й прози у творчому розвитку Пушкіна не підлягає ніякому сумніву. Шевченко зростав у зовсім інших умовах, ніж Пушкін, але нам усім добре відомі високі оцінки, які дав він творам Барб'є та Беранже. Міцкевич замолоду захоплювався Вольтером і навіть почав був перекладати його «Орлеанську діву» (як і той же таки Пушкін). Багато літературних шкіл і течій світового письменства мають своє коріння у Франції, починаючи, скажімо, з класичної чи, по-давньому, псевдокласичної драми XVIII — початку XIX століття в Росії і кінчаючи російськими, польськими та інших народів символістами.

Французьких поетів багато і охоче перекладали і в Росії, і на Україні. Цілий розділ у докладній історії російської літератури могли б зайняти переклади з французької Валерія Брюсова. Цікаве явище бачимо в особі Інокентія Анненського, що з дивовижною гостинністю смаку перекладав і парнасців, і протилежних їм за напрямом «проклятих» (символістів). Революціонер-народоволець Якубович (П. Я.), зовсім, сказати б, несподівано для нього, намагався — не з блискучими, правда, наслідками — передати російською мовою основоположника французького символізму Бодлера. Київський професор філософії, потім академік Академії наук УРСР О. М. Гіляров в одній із своїх праць дав дуже інтересний аналіз поезії французьких символістів. Словом, чари французької поезії діяли на

---

* Стаття подається в скороченому вигляді.

багатьох і при тому зовсім різних людей. Чимало роблять нині для ознайомлення російського читача із французькою поезією Павло Антокольський та Ілля Еренбург.

На Україні за давніших часів перекладали французьких поетів і Франко, і Грабовський, і Леся Українка, і Самійленко, і Вороний, і Щурат («Пісня про Роланда»), і інші поети різної міри. В двадцятих роках нашого століття гурток поетів готував до видання антологію французької поезії, редактором якої мав бути небіжчик С. В. Савченко, а передмову до неї мав написати незабутній М. Я. Калинович.

Микола Іванович Терещенко здавна кохається у французькій поезії і добре знає її. Вже кілька років тому казав він мені, що довершує велику антологію французької поезії від найдавніших часів аж по сьогодні. Знаючи Терещенка як сумлінного й тонкого перекладача, я тішився гадкою про появу тієї антології в друку окремим виданням...

21 березня 1961 року

Максим Рильський

ПЕРЕДМОВА

Французька поезія постійно привертала увагу багатьох поетів і дослідників різних націй і поколінь.

Стародавня глибокопатріотична «Пісня про Роланда», широко відома у Франції ще за часів регентства Анни, дочки київського князя Ярослава Мудрого... лірична поезія провансальських трубадурів і північно-французьких труверів, що мали величезний вплив на тогочасне письменство інших країн... висока майстерність поетів Відродження... виступи французьких просвітителів XVII—XVIII століть... народна пісенна творчість часів першої французької буржуазної революції... поезія французьких романтиків на чолі з геніальним Віктором Гюго... трагічна, скроплена кров'ю соціальної лірика поетів Паризької комуни... монументальна поезія соціальних катаклізмів Еміля Верхарна... глибокопатріотична лірика поетів руху Опору під час останньої світової війни...— все це в різні часи хвилювало і досі хвилює кожного з нас. І вся ця велика спадщина мусить стати, здавалось мені, надбанням усього радянського народу, має, зокрема, ввійти в ужиток нашого українського читача.

Ще найвидатніші українські письменники XIX століття розуміли, що, як висловився невтомний ентузіаст-просвітитель Іван Франко, «добрі переклади важних і впливових творів чужих літератур у кожного культурного народу, починаючи від старинних римлян, належали до підвалин власного письменства». Наші класики вважали своїм громадянським обов'язком через переклади бодай принагідно ввести в широкий народний ужиток кращі французькі поетичні твори. Досить назвати гідну працю на цій ниві І. Франка, П. Грабовського, М. Старицького, Лесі Українки, В. Самійленка, В. Щурата, М. Вороного та інших першорядних популяризаторів романської поетичної культури. Незмірно широкого розвитку набула ця великої ваги робота в наш радянський час, особливо трудами Максима Рильського. Ще з початку 20-х років я так само вважав своїм обов'язком у міру власних сил перекладати і публікувати по зможі все краще, що було

якось співзвучне нам у французькій поезії. Вже в 1922 році видав збірку поезій бельгійського поета Еміля Верхарна, який писав французькою мовою. Його поезія великої революційної наснаги тоді була особливо близька творчим шуканням молодого радянської літератури. З того часу постійно, хоч і не систематично, знайомив наших читачів з окремими здобутками французької поезії (Війон, Беранже, Гюго, Потье та ін.). Але це були тільки окремі фрагменти великої галльської літературної спадщини.

Після багаторічної праці я закінчив досить широкий і систематизований поетичний збірник — антологію французької поезії з XI по XX століття, в якій подано зразки творчості французьких поетів усіх основних напрямків, шкіл і течій в їх хронологічній послідовності. Тут уміщені твори 250 основних французьких поетів з відповідними біо-бібліографічними відомостями і стислими творчими характеристиками.

Ці коротенькі довідки-нариски подані в певному взаємозв'язку, щоб, користуючись ними, можна було скласти більш-менш виразне уявлення про загальний розвиток французької поезії в її розмаїтих ідейних і формальних зв'язках і змаганнях. Тому не вважав за потрібне давати якусь окрему вступну статтю з історії французької літератури.

Можливо, в антології вдалося охопити не все основне у французькій багатовіковій спадщині, але, гадаю, по ній все ж можна певною мірою ознайомитися з усією розмаїтістю і багатством французької поетичної культури від найдавніших часів і до наших днів.

Микола Терещенко

ТУРОЛЬД

TUROLDUS

XI ст.

Французька поетична культура бере свій початок, певне, ще з джерел народної поезії галлів, кельтського племені, що прийшло на територію нинішньої Франції імовірно в VI ст. до н. е. З часу римських завоювань (II ст. до н. е.) мова місцевого населення поступово романізувалася під впливом народної, так званої вульгарної латини римських солдатів, торговців, колоністів. Назву франкської старофранцузька мова дістала від германського племені франків, що цілком асимілювалося з тамтешнім галльським населенням (до IX ст. н. е.). Ще з тих часів існувала народна поезія місцевого населення, яка пізніш прибрала назву поезії жонглерів, співців-лицедіїв. Вона й стала основою подальшого розвитку середньовічної французької літератури, ліричної й епічної поезії. В основі широко відомих циклів французьких героїчних поем (*chansons des gestes* — пісень про подвиги) лежать пісні невідомих народних співців.

Славнозвісний епічний твір «Пісня про Роланда» теж утворений з окремих пісень безіменних народних поетів. Остаточний текст цієї героїчно-патріотичної поеми, для героїв якої нема нічого кращого за «люблю Францію», складений в X—XII століттях. Найкращою вважається так звана Оксфордська редакція «Пісні про Роланда», складена приблизно за часів регентства Анни, дочки київського князя Ярослава Мудрого. Можливим укладачем «Пісні» був Турольд, ім'я якого зазначено в кінці Оксфордського списку і який, певне, був переписувачем і остаточним упорядником тексту. «Пісня про Роланда» перекладена багатьма мовами світу. На Україні її перекладав В. Щурат.

ПІСНЯ ПРО РОЛАНДА

Уривки *

Високі гори. Стежка кам'яна.
 І хмура прірва, де немає дна.
 Йде військо франків. Лава їх міцна.
 Від тупоту навколо йде луна.

Та ось Марсілій скликати звелів
 Всіх герцогів, баронів і князів,
 Іспанії вельможних владарів,—
 І вже він триста тисяч мав бійців.
 У Сарагосі у похід сурмлять,
 І маври йдуть, і гучно гомонять,
 Мерщій у битву бусурмани мчать,
 Через Серданью, крізь ліси і гать,
 І раптом бачать там французьку рать,—
 Дванадцять перів красних там стоять,
 Щоб лютого напасника здолать.

Броня потрійна в маврів на плечі,
 І сарацинські в них щити й мечі,
 Що гартувались з криці на вогні,
 Шоломи сарагоські в них міцні,
 Списи в них валенсійські замашні
 І стяги білі, сині та ясні.
 Вони летять на конях в даліні,
 Блищить яскраве сонце на броні,
 Ворожа рать готова до борні.
 І труби кличуть полчища на бій.
 І чують франки поклик бойовий,
 І мовить Олів'єр: «О друже мій!
 Завзятий ворог,— обережно дій».
 Роланд у відповідь: «Пора б почать!
 За край свій рідний мусим воювать!

---

* «Пісня про Роланда» подається в уривках, в скороченому вигляді, але так, щоб можна було скласти бодай загальне уявлення про зміст поеми. «Пісня про Роланда» побудована переважно на асонансах, і я вважав за потрібне передати це приблизними римами та римоїдами.— М. Т.

Солдат повинен за вітчизну дбать,
І спеку, й холод мусить зневажать,
І душу й тіло за вождя віддять.
Нехай завзято кожен б'ється з вас!
Пісень поганих не складуть про нас.
Ми праве діло вийшли захищать.
Тож добрий приклад мушу я подать!»

Помчав Роланд через бескет гірський,
Під ним його нестримний кінь баский.
Йому так личить панцир бойовий!
В руках у нього сяє спис міцний,
Що вгору знявсь над обрій голубий.
Він причепив до нього стяг ясний,
І майорить там кетяг золотий.
Такий звитяжний красень молодий!
За ним спішить і побратим меткий.
Кленуться франки й рвуться у двобій.
І гордо глянув він на сарацин,
І мовив так ласкаво й ніжно він
До відданих і вславлених бійців:
«Ніхто не в силі стримати наш гнів!
І вороги по смерть до нас прийшли,
Ще й здобич нам велику принесли:
Таких багатств не знали й королі».
І йдуть полки з Роландом на чолі.

Кипить завзятий вікопомний бій.
І мчить Роланд, загін боронить свій.
Списом він б'є зухвалих ворогів,
Змів в бою п'ятнадцять держаків.
Та ось він гострий Дюрандаль підвів,
Яким Шернубля зарубать хотів,—
Пробив шолом з камінням дорогим,
Зітнув півчерепа мечем ясним,
І вже кольчугу розтинає він,
Проймає враже тіло до колін,
Золочене сідло навпіл розсік,
Пробивши наскрізь огиреві бік.
Роланд суглоби рве, й руба кістки,
І валить маврів помахом руки.

І Олів'єр з розгону в бій летить,
Зламав списа міцного мимохить.
До мавра Мальзарона він спішить.
Уже розтяв його крицевий щит,

І вибив очі, і розкраяв вид,
До ніг стікає мозок, кров і піт.
І сарацин від нього мертвий впав.
Ще він Торджіса й Есторгонта стяв
І спис на частки дрібно поламав.
Сказав Роланд: «О любий друже мій!
Наосліп так не варто йти у бій.
Потрібна криця тут і спис міцний.
А де ж твій Альтеклер, твій меч ясний,
В яким ефес криштално-золотий?»
«У піхвах він,— промовив Олів'єр,—
Та ніяк взять,— я маврів б'ю тепер».

Грандоній-мавр сміливий був вояк.
Роланд ще не стрічався з ним в боях.
Але Роланда по лицю й очах
Мавр пізнає,— напав на нього страх.
Хотів тікати,— та не знає як!
Роланд його ударив міцно так,
Що вмить на ньому розітнув шишак,
І тіло ворога з сідла звалив,
І бляхи на сідлі він розстрошив;
Коневі в спину він списа всадив,
Враз і коня, і вершника убив.
І тужать маври, і гіркий їх гнів.
І кажуть франки: «Б'є він ворогів!»

Тривав ще бій. І зайнялась блакить.
В яснім промінні зброя пламенить,
І панцир сяє, і шолом блищить,
Прикрашений квітками, щит дзвенить,
І сяє спис, і прапорець тремтить.

Вже Олів'єра смерть підстергла.
І меркне зір, і сумно сам зітха.
Зійшов з коня. В крові кругом земля.
«О тяжко як! — тужливо промовля.—
Як Францію спасти?» Чоло він звів.
Зваливсь шолом. Не чути більше слів.
І дужим тілом до землі припав.
І Олів'єр навики тут сконав.

В великій тузі й горі був Роланд.
І в лютій муці трубить Оліфант.
З натуги жили рвуться на висках,
І кров терпка лисніє на устах,
Він став на поміч воїнів гукать.

І слухав Найм, і чула франкська рать.
І на підмогу десь полки спішать.
Роланд відчув, що смерть уже прийшла,
Кістлявими руками обняла.
І під сосною, де пільма лягла,
На мураві зеленій ліг Роланд,
Поклав під себе ріг свій Оліфант,
Зорить в країну хижих бусурман.
Він так приліг, скажу по правді вам,
Щоб бачив світ, що він помер від ран,
Що він упав, не здавшись ворогам.

Де під сосною граф Роланд лежить,
Лицем до краю ворога він спить.
І пригадав Роланд у смертну мить
І кожен край, де довелось ходити,
І всю рідню, і Франції блакить.
Її людей нікому не скорить!

МАРКАБРЮН

MARCABRUN

бл. 1140 — 1185

Народна лірична пісня розвивалася вже в часи формування на території Галлії французької національності (з VI до середини IX ст.). Особливо яскраво розквітла поезія на півдні Франції. Провансальська лірика трубадурів (від дієслова *t r o b a g* — вишукувати, знаходити), народних поетів-співців, була основою розвитку не тільки французької літератури, а й літератури інших романських та, мабуть, і всіх європейських народів, так само як література Київської Русі (у певній, правда, своєрідній відмінності) була спільним джерелом всіх східнослов'янських народів. Ця лицарська лірика була надзвичайно різнобічною і розвивалася в двох напрямках — «ясного стилю» і «темного стилю». Насамперед у ній культивувались різноманітні вишукані форми любовної лірики. Але й інші ліричні жанри, як от патріотична пісня, теж були досить поширені.

Серед численних трубадурів, імена яких збереглися, були люди різних станів. Крім окремих лицарів — королів і феодалів та духовних осіб, це переважно були клірики, міщани, ремісники. Одним з типових трубадурів, майстрів «веселої лірики», як вони прозивали свою поезію, був Маркабрюн. Це один з перших представників ранньої куртуазно-лицарської лірики (від франц. *c o u r t o i s i e* — ввічливість, чемність; поезії, що оспівували подвиги лицарів, їх честь, любов тощо). Сам ремісник з пеходження, Маркабрюн був трубадуrom демократичного напрямку, який у своїх канцонах і сирвентах, тенсонах і пасторелах торкався не тільки любовних тем про «прекрасну даму», а й соціальних і патріотичних тем.

ПАСТОРЕЛА

Вчора в вечірню годину
Стрів я дівча біля тину,
Просту пастушку невинну.
Ще й одягла та дівиця
Теплу квітчасту хустину,
Хутряну шубку козлину,
Синю картату спідницю.

Мовив я їй за хвилину:
— Любко, мете без упину!
Вас занесе, мов билину.
— Пане,— сказала дівиця,—
Змалку здорова, не згину.
Ярок малих не покину.
Хуга ж нехай собі злиться!

— Іншими, любко, шляхами
Малося йти, та за вами
Слідом пішов я лугами.
Гарна ж яка ви дівиця!
Важко самій до нестями
З вівцями та баранцями.
Гурт їх ось-ось розбіжиться!

— Пане, не тільки словами,
Треба служити й ділами
Вашій довірливій дамі.
Лицарю,— мовить дівиця,—
Тут я сама з ягничками,
З вами пустими речами
Бавиться нам не годиться.

— Любко, для серця жадана,
Не від простого вілана,
А від вельможного пана
Мати родила дівицю!
Сповнений весь почування,
В личенько ваше кохане
Вік би волів я дивиться.

— Пане мій, пізно і зрання
Ради шматка, з безталання,
Нам — тільки праця й зітхання.
Лицарю,— каже дівиця,—
Окрім неділі, старанно
Кожного дня безнастанно
Й лицар повинен трудиться.

— Любко, таж феї літали,
Як у колисці ви спали,
Вашу красу захищали.
Тільки, прекрасна дівице,
Ви б іще кращою стали,
Якби мені ви сказали
Ближче до вас притулиться.

— Пане, з нудьги я зітхала,
Поки хвалу ви співали,
Марно мені набридали.
Лицарю,— мовить дівиця,—
Що б ви мені не бажали,
Скільки б ви клятьв не давали,
Ідьте в свій замок-темницю.

— Любко, ви надто ляклива,—
Може привикнути діва
Навіть найбільш вередлива.
Бачу я, красна дівице,
Вельми були б ви щасливі,
Якби зі мною могли ви
Міцно любов'ю упиться.

— Пане мій, ніби та злива,
Ви клянетеся бурхливо,
Палко, завзято, чутливо.
Лицарю,— каже дівиця,—
Честь бережу я цнотливо,
Щоб від неслави, можливо,
Потім весь вік не журиться.

— Любко, шукають усюди
Втіхи для себе всі люди,
Прагну і я, без облуди,
Щастя для тебе, дівице!
Та щоб уникнуть огуди,
Краще нам тішитись буде
Тут у стіжку в таємниці.

— Пане мій, дурні-зануди
Марні будують споруди,
Очі їх повні полуди.
Рівню шукає дівиця.
Здавна між людьми це чути;
Хто не бажає збагнути,
Той тільки робить дурниці!

— Любко, болять мої груди!
Годі лить в серце отрути
І над любов'ю глумиться!
— Пане мій, варт не забути:
Дурні — весь вік баламути,
Мудрі горять, мов зірниця.

РОМАНС

Біля струмочка у гайку,
Де чути хвилю гомінку,
Спинився я у холодку,
Пахкі зриваючи квітки.
Співав я... Враз її, п'янку,
Побачив я на моріжку,—
Стоїть самотня і сумна.

Красуня біла і струнка —
Володаря осель дочка.
Мені здавалось, що легка
Панянки доля, і думки
Її витають край садка,
Де лине пісенька дзвінка.
Та ось заплакала вона!

У неї повно сліз в очах,
І тугу чуть в її словах:
— Ісусе! У своїх думках
До тебе лину. Біль тяжкий
Стискає серце. Горе й жах!
Скрізь гинуть люди у боях.
За тебе люта йде війна!

Пішов у битву й милий мій,
Весь повний радісних надій,
Я мучусь у журбі лихій.
Дні довго йдуть, мов ті віки.
Прокляття тій хвилині злій,
Коли король послав у бій,—
У цій війні його вина!

На голос той пішов тоді
Я в невимовнім почутті
І мовив: — Вадять красоті
Рясних дівочих сліз струмки.
Згадайте, люба, в каятті,—
Хто все дає нам у житті,
Той дасть і радість пить до дна.

— Сеньйоре,— мовила мені
Тоді вона,— настануть дні
Пречисті, світлі, осяйні,
Як дар всевишньої руки,—
Та втішні радощі ясні
Для серця нашого земні,—
Загробні втіхи — лиш мана!

БЕРНАРТ ДЕ ВЕНТАДОРН

BERNARD DE VENTADOUR

1140—1195

Син замкового пекаря, Бернарт де Вентадорн був відомим провансальським трубадуром кінця XII ст. На відміну від інших тогочасних трубадурів, у його любовній ліриці помітний свіжий струмінь щирого почуття і справжнього натхнення. Поетичним девізом цього майстра рицарсько-куртуазної лірики був вірш з його натхненної канцони: «Пісні вражають серце лиш тоді, як їх співають в щирім почутті».

КАНЦОНА

Вже не вернусь я, друзі, в рідний дім,
В наш Вентадорн: вона гордує мною.
Де ждав її дарма в огні палкім,
Для мене більш нема там супокою.
Її люблю — я винен лиш у тім,
І лиш за те я у краю чужім
Вік мушу жить, повинутий журбою.

Як рибка мчить у вирі водянім,
Приманкою приваблена лихою,
Так і любов весь час гачком своїм
Принаджує мене в страшнім двобою.
Немає краю почуттям моїм!
Я весь горю у мороці нічнім,
Геть скований любов'ю запальною.

Та не здивуюсь муці я своїй,—
Хто Даму мав, тому все зрозуміло,—
Який коханець на землі старій
Стривав хоч раз таку красуню милу?
У неї серце повне ніжних мрій,
Моя ж любов цілком байдужа їй,
І я мовчу чи говорю несміло.

Слуга і друг, бажаю без надій
Я їй добра; і хоч вона зустріла
Погордою привіт сердечний мій,
Але любов спинить мені несила.
«Про іншу,— радять,— дівчину помрій».
Чи є така ще у юрбі людській?
Такої і земля ще не родила!

Траплялось інших бачити мені,
Та ні одна до серця не припала.
Минають хай у радості їх дні,—
Та тільки б честі жодна не втрачала!
Тепер її лиш бачу я у сні,
Живу я сам, від неї вдалині.
Чия душа кохання так чекала?

Я шлю в Прованс свої нові пісні,
Любові в них і радості чимало.
Вкладаю я в слова свої гучні,
Чого мені в житті не вистачало.
Лиш Бельвезер я радий як весні,
Яка завжди овернця хвилювала.

Дала їй доля чари неземні,
Що все живлять в сердечній глибині.
О, Бельвезер весь світ зачарувала!

ДЖАУФРЕ РЮДЕЛЬ

JOFROY RUDEL

1140—1170

В ранньому середньовіччі з'явився збірник біографій трубадурів. У ньому багато фантастичних і вигаданих фактів, але є й чимало точних відомостей. Про відомого трубадура Джауфре Рюделя, князя Блайї, зворушливо розповідається, що він закохався, як це личить трубадурові, в графиню Тріполійську, не бачивши її, тільки з самих описів її краси, і оспівав свою даму в чарівних піснях. Коли ж поет забажав її побачити й поплив у Тріполі, він у дорозі тяжко захворів, і коли по прибутті графиня зустріла на кораблі й поцілувала його, він помер у неї на руках. Графиня постриглась у черниці. Пізніш цей фантастичний образ трубадура не раз був оспіваний у творах не одного з європейських поетів (цю легенду опрацьовували Гейне і Уланд, а також Кардуччі і Е. Ростан — драма «Принцеса Мрія»).

КАНЦОНА

Мені під час травневих днів
Приємний щєбіт віддалік,
Зринає в пам'яті без слів
Мое кохання віддалік.
Навік я неспокійний став,
І не ростуть квітки між трав,
Як зимно у душі мені.

Я щастя у житті зустрів
В моім коханні віддалік.
Немає в світі кращих днів
Ні поблизу, ні віддалік!
Коли б я лиш надію мав,
У царство б маврів я помчав,
Обдертий весь, в самотині.

Немає в світі кращих снів —
Примчать до неї віддалік,
І чуть слова її, мов спів,
І розмовлять не віддалік,
А віч-на-віч, щоб не шукав
Я більш її, щоб не страждав,
Щоб другом був її всі дні.

Щоб я від горя не смутнів,
Кохання тішить віддалік.
Далеко до її країв.
Даремно мріять віддалік!
Хоч цілий вік я мандрував,
Але я там ще не бував.
Безжальні думи навісні!

Господь не раз людей жалів.
Святе кохання віддалік!
Та поки що я весь змарнів,—
Про неї мрію віддалік.
О, до прочан би я пристав
І посох би з собою взяв,
Щоб бачить очі неземні!

Коли б господь мене привів
Скоріш до неї віддалік,
Щоб я признатись їй посмів
І більш не мучивсь віддалік,
Щоб кожен куц і кожен став
Ще кращим біля неї став,
Щоб стали обрії ясні!

На мене жаль, на мене гнів,
Що я кохаю віддалік.
Я чистим принести зумів
Своє кохання віддалік.
Сумним я від кохання став.
Невже святий мене скарав,
Щоб мучивсь я в страшній борні?

Сумним я від кохання став.
Ганьба тому, хто покарав,
Щоб мучивсь я в страшній борні!

БЕРТРАН ДЕ БОРН

BERTRAND DE BORN

1140—1215

Типовий рицар-феодал, Бертран де Борн був своєрідною постаттю серед провансальських трубадурів. Склавши чимало любовних пісень, він, розчарований у коханні до своїх дам, уклав свою знамениту канцону про «складну даму», яка втілює в собі риси окремих дам. Найбільше ж Бертран де Борн відомий своїм «плачем про молсдого короля» і своїми сирвентами, в яких відбився його примітивний войовничо-рицарський ідеал і презирство феодала до простих людей — віланів.

СИРВЕНТА

Люблю травневий світлий час
І ніжні квіти весняні,
Люблю, коли чарують нас
Пташині радісні пісні,
І тішусь я красою
Рясних наметів і шатрів,
Розкиданих серед лугів,
Де гасла ждуть до бою
Ряди уславлених полків,
І вершників, і скакунів.

Люблю я бачить, як погнав
Юрбу озброєний загін,
Як мчать отари серед трав,
А військо лине навздогін,
І видно над рікою,
Як замок між гірських горбів
Обложений з усіх боків,
І темною габою
Шереги мерехтять бійців,
Що виглядають між ровів.

До серця рицар той мені,
Що, першим кинувшись у бій,
Летить безстрашно на коні,
Запалює загін весь свій
Відвагою п'янкою.
Ось бій шалений закипів,
І мчить боєць серед полів,
Рискує головою,—
Складу тому свій кращий спів,
Хто йде вперед на ворогів!

Тріщать шоломи і щити
Від палиць і мечів дзвінких.
Ріднють воїнів ряди,
Не стримать коней бойових
Уздечкою тугою.
Хто честь свою не поганьбив,

Той сповнений під час боїв
Турботою одною —
Щоб якнайбільш стинать голів.
Хоробрих надихає гнів!

Не дороге життя мені,
І не люблю я пить і спать.
Люблю гук сурем на війні
І ржання коней пізнавать
З атакою новою;
Мене сп'яняє блиск мечів,
Як вороги із-за скарбів
Воюють між собою,
Приємно бачить між мерців
Шмати подертих прапорів.

Барони! Жить війною
Нам краще, ніж на схилі днів
Закладом селищ і ланів.

Мій Папіоль¹, з тобою
Я передам без зайвих слів,
Щоб Так-і-ні² у бій нас вів.

---

¹ Папіоль — жонглер Бертрана де Борна, який співав складені його володарем пісні.

² Так-і-ні — цим прізвиськом Бертран де Борн висміює короля Річарда Левине Серце за подвійний характер його політики.

ПЕЙРЕ ВІДАЛЬ

PEIRE VIDAL

1150—1210

Творчою яскравістю і безпосередністю відзначалася лірична поезія провансальського трубадура Пейре Відаля, сина кушніра. В його піснях, крім характерної для того часу любовної теми, яскраво помітні щирі патріотичні мотиви. Його куртуазно-любовний ідеал позначений рисами фантастичного гіперболізму, що іноді наближався до гротеску.

КАНЦОНА

Я з радістю великою вдихаю
П'янке повітря, що з Провансу йде.
Для серця все там любе і святе.
Що краще є від рідного нам краю?
Щасливий я,— почувши голос твій,
Кажу сто раз, весь сповнений надій:
— Немає в світі кращої країни!

І справді, краю ліпшого не знаю,
Не знаю в світі кращого ніде,
Ніж та країна, де життя просте
Між морем і Дюрансом я стрічаю,
Де всюди сяють радощі ясні,
Де серце я покинув навесні,—
Туди душа журлива вічно лине.

В собі я дивне щастя відчуваю,
Коли згадає серце молоде,
Де народивсь я й закохався де,
Де радощам своїм не знав я краю.
Не перебільшую своєї я хвали,—
Бо де б ми тільки в світі не були,—
Душа лиш тут від мук гірких спочине.

Чому Прованс я ніжно так вітаю?
Його я славлю повсякчас за те,
Що там пройшло дитинство золоте,
Що я знання і хист від нього маю,
Що в себе всю красу його ввібрав
І там відомим я поетом став.
Про рідний край я мрію щохвилини!

МАРІ ДЕ ФРАНС

MARIE DE FRANCE

XII ст.

Талановита французька поетеса, яка жила в Англії, але називала себе Марі де Франс, тобто Марією з Франції, залишила збірник з дванадцяти віршованих любовних і фантастичних новел, так званих ле, здебільшого запозичених з народних кельтських переказів. Усі ле поетеси пройняті одним спільним ліричним тоном, загальною оцінкою людських відносин. Рицарська оболонка фабули прикриває в них загальнолюдський зміст. Особливо популярне було її «Ле про жимолость», вільна переробка відомого роману про Трістана та Ізольду. Йї же належить збірка байок, так званих ізопетів, переважно запозичених з Езопа, з своєрідними кінцівками.

ЯГНЯ Й КОЗА

Знайшлось Ягнятко у Вівці.
Чабан отару по луці,
Ягня лишивши, десь погнав.
Коза зустріла серед трав
Мале Ягня і, мов свого,
Поїла молоком його.
Як стало вже Ягня чимале,
Однго дня йому сказали:
«Іди до матінки своєї,—
Там, певне, й батько біля неї.
Бо ж зовсім ти не Козеня!»
Та мудре мовило Ягня:
«Мені здається, справжня мати —
Якій прийшлося годувати...
Не досить немовля родить,
Щоб десь у полі залишить!»

ЛЕ ПРО ЖИМОЛОСТЬ

Це ле відоме нам давно,
І зветься «Жимолость» воно.
Правдиво всім я розповім,
Звідкіль прийшло, створилось ким.
Я чула розповідь не раз
Про злу любов у давній час,
Коли Ізольда і Трістрам,
Своїм віддавшись почуттям,
Зазнали горя у житті,
І смерть з'єднала їх путі.

Властитель Марк, що на чолі
Стояв могутньої землі,
У гніві небожа прогнав,
Бо королеву той кохав.
Трістрам із краєм розлучивсь.
У Саут-Велсі, де родивсь,

Прожив він цілий рік тоді
І мучивсь тяжко в самоті.
Не може більше він терпіть,—
Хай краще смерть, ніж гірко скніть!
Нічого дивного нема:
Для того цілий світ тюрма,
Чия кохана вдалині,
І серце муки рвуть сумні.
Трістрам у думі навісній,—
Рішив він край покинуть свій.

У Корнуельс Трістрам іде,
Його там королева жде.
Тамуючи печаль свою,
Він довго бродить у гаю.
Лише вночі у лісника
Спочинку він собі шука,
І бідний селянин його
Як друга привітав свого.
Трістрам у лісника спитав,
Що той про короля чував.
І він повів, що в Тантажель
Скликає Марк з усіх осель
Своїх баронів на турнір,
І щоб зміцнить в країні мир,
На трійцю дасть бенкет гучний,—
Хай веселиться рід людський,—
Що королева буде там...
Зрадив від слів отих Трістрам,—
Тут близько їхня путь лежить,
І королеву можна стріть.

Король проїхав через ліс.
Трістрам гаряче серце стис,
І став він серед гаю ждять,
Як буде почет мимо мчать.
Там ріс горішник серед трав.
Дбайливо він його зрубав
І вміло вирізавав на нім
Своє ім'я ножем своїм.
Він знав, що з'явиться вона,
Його кохана чарівна,
Побачить напис на корі
Й дізнається о тій порі,
Що тут чекає друг її,—
У неї тайни є свої.

Трістрам подасть Ізольді вість,
Без слів їй напис розповідь,
Як у розлуці мучивсь він,
Чекаючи в журбі хвилин,
Коли після блукання знов
Навік з'єднає їх любов.
Не може навіть уявить,
Як він без неї буде жить!
Із давнини в гаю густім
Росте горішник, і по нім,
Від кореня і до вершка,
Прослалась жимолость в'юнка.
І як біда розлучить їх
У диких хащах лісових,—
Горішник стане вмить сухим,
І жимолость усохне з ним.
«Буває так, мій друже, в нас:
Ждете мене ви, жду я вас!»

Ось королева у гаю,
Де жде Трістрам судьбу свою.
Ось на горішнику вона
Таємні бачить письмена.
За нею рицарі бучні
Летять навскач у гущині.
Вона велить спинитись їм,
Спочить під деревом рясним.
Спинились всі. Але дарма!
Пішла у гай вона сама,
Лиш дівчину Бренген взяла,
Що вірна їй весь час була.
Звернувши в зарослі густі,
Вона спішить на самоті
На клич того, що ждав давно,
І щастя їх — мов те вино.
Відкрив до дна він серце їй,
Вона всміхалась в хвилі тій
І радила, з ясным лицем,
Щоб помиривсь він з королем.
Коли король його прогнав,
То мук тяжких і сам зазнав.
Брехня виною їх страждань!
Нема в душі її вагань.

Та час розлуки настає,
І кожен сльози гірко лле.

В Уельс вертає знов Трістрам,
Поки покличе дядько сам!
І хоче пісню він почать,
Свою Ізольду оспівать,
І просить тут вона його
Співати про листа свого.
Трістрам умілий був співець,—
Прекрасне ле створив митець.

Так ле колись створилось це,
І звалось цих рядків кільце
«Gotelef» в англійських моряків
І «Chievrefueil» — в французьких дів.
А я правдиво, без прикрас,
Передаю його для вас.

КОНОН ДЕ БЕТЮН

CONON DE BETHUNE

1150—1219

Північнофранцузька рицарська лірика труверів (від французького слова *trouver* — вишукувати, знаходити) має багато спільних рис з провансальською куртуазно-рицарською поезією трубадурів, але зародилась пізніш, до того ж вона відзначається простішою метрикою і яснішим стилем, хоч загалом більш одноманітна і меланхолійно-банальна. Основна в ній любовна тема. Занесені з півдня «суди кохання» стали модними не тільки в рицарських піснях, а і в аристократичних салонах. З загальної маси поетів виділяється досить оригінальний лірик Конон де Бетюн, учасник хрестових походів, воїн і дипломат. В його окремих енергійних і темпераментних віршах відчувається щирість його любовних і патріотичних почуттів.

ПІСНЯ ПРО ПОХІД

Гай-гай, любов! Нащо у ці хвилини
В останній раз відвідать шлеш її,
Найкращу з краль моєї батьківщини?
Я їй віддав всі помисли свої...
Та ось розлука в дальні шле краї.
Що я кажу? Лиш тіло десь полине,—
Його господь у люті зве бої,—
Та серце їй повік служить не кине.

Я кидаю свого міста стіни
І йду у даль, за гори і гаї,
Щоб визволить навік святі руїни,
Щоб славить, господи, діла твої.
Я буду жить у рицарській сім'ї
До переможної тієї години,
Коли засяють в славі дні мої,
І знов мій зір коханий лик зустрине.

Ми мусимо на захист бога стати,
Немов той хрест, тягар прийняти свій.
Де за ганьбу святині ждуть відплати,
Нас кличуть сурми у нещадний бій.
Де наш господь у благості своїй
За нас був змушений всі муки взяти,
Ми втопим турків у крові їх злій,
Щоб нашу честь навік не сплямувати!

Щоб мук сумління карного не знати,
Щоб бути безсмертним,— в січі бойовій
Спіши віддати своє життя завзяте,
На царство вічне не втрачай надій.
А після грізних і славетних дій
Повинен мир святий запанувати.
Щасливо той зазнає супокій,
Хто з бою в славі вернеться до хати.

Хто залишився не з своєї волі,—
Йї старі ченці, що моляться за тих,

Кому прийшлося упасти в ратнім полі,
І вірні дами, що в серцях палких
Любов таять для рицарів своїх,—
Зазнають шани у родиннім колі.
А для жінок зрадливих і лихих —
Найтяжчих кар їм навіть не доволі!

Господь сидить віками на престолі,—
Його вславляють на путях людських
Всі страдники землі, кого в неволі
Навік він визволив з темниць страшних.
Простить він хворих, він простить старих,
Хто вік прожив у бідності й недолі,—
Та молодих, багатих і значних,
Що дома сплять,— він не простить ніколи!

Стікають сльози по щоках моїх,
З очей струмками ллються мимоволі...
Я не боюсь страждань в боях тяжких,—
На серці в мене від кохання болі!

ГАС БРЮЛЕ

GACE BROLE

XII—XIII ст.

Типовим північнофранцузьким трувером куртуазно-рицарського стилю був Гас Брюле, творчість якого має манірно-риторичний, характерний для останнього етапу рицарської поезії вишуканий стиль. Умовність поетичних виразів і банальність у розкритті теми характеризують поетичний стиль цього велемовного поета.

ПІСНЯ

Гадав я кинуть без вагання
Співать, мандруючи, пісні.
Але мадам де Брі бажання
Я мушу слухать чарівні,—
Такий наказ їй мені.
Коли приемні їй зітхання,
Співать я буду цілі дні.

Хоч божевілля це жахливе —
Шукати жінку-друга в ній,
Та чую прагнення манливе —
Страшну любов в душі своїй.
І хоч кохання без надій,
Терзає почуття ревниве —
Чи хто подобається їй?

Коли співаю, я ридаю
Перед богинею, в сльозах
Зрадливій душу розкриваю.
Як хочу передать в словах
Своє благання, власний страх,
Вона зневажлива без краю:
«Хвилюється ви, просто жах!»

Коли ж вона, на горе люте,
Кохає іншого в житті,
Я дам супернику збагнути,
Що я безжальний в почутті,
Що я сумую у біді,
Бо важко їй досі їй відчуті,
Що їй служу я в забутті...

Пора відчуть моїй богині,
Що щирі прагнення мої.
Адже лиш я кохаю нині
Так вірно їй пристрасно її.
Палаю я всі дні свої,
Мов у пропасниці невпинній,
З її ім'ям іду в бої.

КОЛЕН МЮЗЕ

COLIN MUSET

Кінець XII—початок XIII ст.

Ліричні твори Колена Мюзе, мандрівного жонглера-співця, близькі до народної поезії. Коли ж він часом виступав з піснями, навіяними куртуазною лірикою, оспівуючи в них «тонку» любов і насолоду від любовних страждань, то ці пісні переважно мали двозначний характер і звучали пародійно. Мандруючи по Франції, виступаючи при дворах окремих можновладців (зокрема він був зв'язаний з Тібо де Шампань, королем Наварри), Колен Мюзе в своїх піснях відбив своєрідний побут тогочасних мандрівних співців-поетів. Взагалі лірична поезія Колена Мюзе помітно відрізняється від куртуазної лірики середньовіччя, яка до 1240 р. вже завмирає, поступаючись місцем ліриці міській, яскравим представником якої був Рютбеф.

ХТО ХОЧЕ СЛУХАТИ МЮЗЕ

Хто хоче слухати мене?
Як сяє сонечко ясне,
І квітне зілля запашне
В травневі дні,
Й співає птаство голосне
В гущавині,—
Чуття сплітаю чарівне
В вінки-пісні,
І світле все стає, чуйне,
Квітує навесні.

І юна дівчина тоді,
В ті днини золоті,
У невимовнім почутті
Сміється, радість п'є,
І чуть її слова прості:
— Мистецтво це твое
Так ніжно тішить у житті,
Що всім нам легшає в путі
І радісно стає...

КОЛИ ПРИБУВ ДОДОМУ Я

Коли прибув додому я,
Зустріла жіночка моя,
Помітила пухку торбину,
Що вдягся в добру одежину,
Що хліб є свій,
Вона зраділа — боже мій! —
І прядку кинула хутчій,
Мов стріла знов свою надію,
І обняла мене за шию.

А потім жіночка стягла
Мій скарб, не гаючись, з осла,

А хлопець взяв коня баского,
Щоб дати йому вівса смачного,
І донечка, щоб я поїв,
Пішла зарізати двох півнів,
Гладких на диво,
А меншенька моя поштиво
Гребінчик принесла мені.
До нас вернулись давні дні,
Прийшли веселощі до хати,
Що й слів нема про це сказати.

ТІБО ДЕ ШАМПАНЬ

THIBAUT DE CHAMPAGNE

1201—1253

Типовим представником куртуазної лірики був французький трувер, король Наварри, Тібо де Шампань. У своїх піснях він найбільше спинявся на любовній темі, але уникав готових шаблонів. Його поезія відзначалася багатством формальних пошуків і всупереч тогочасній риторичній схемі певною схвильованістю і безпосередністю в поетичному вислові почуттів. Учасник хрестових походів, в окремих піснях він виступав проти тогочасних кривавих подій.

ПІСНЯ

Мене примушує любов
Цей спів для вас почати,
Щоб не лише гарячу кров
У серці схвилювати,—
А щоб зміцнить любов мою:
Я кожную пісеньку свою
Коханій щиро віддаю,—
Для неї буду я співати!
Її я співом обів'ю.
І дома, і в чужім краю
Даремно кращої шукати.

О, що потрібно ще мені
До цих рядків додати,
І як прибрать мої пісні
В ясні барвисті шати?
Я зачарований стою,
Любовну стрівши течію,
І звідти пригорщами п'ю,
Щоб ніжне серце втамувати.
Я полонений, а в раю!
Щодня світанком я встаю,
Щоб вас піснями привітати.

Моя любов п'янить мене,
І пить її приємно,
Тому що це чуття земне
І бажане, й таємне.
Я кожен день і кожную мить
Готовий вірно їй служити,
І піклуватись, і годить,
Щоб почуття було взаємне.
О, я бажав би самохіть
Життя до ніг їй положить,
За неї вмерти недаремне!

* *

*

О, коли б міг про неї забуть,
Про красу її й серце невинне,
Щоб не бачить її і не чуть,—
Я не відав би мук ні хвилини!
Та не можу збагнуть
Її серце сумне,
І даремна надія
Хвилює мене...
Я зітхаю і мрію,
Світлий образ лелію,—
У сльозах моя путь.
Як мені про кохану забуть,
Про красу її й серце невинне,
Щоб не бачить її і не чуть?
Краще мучитись вік щохвилини!

РЮТБЕФ

RUTEBEUF

1237—1285

У XIII ст. замість рицарської поезії, що втратила всяку творчу силу, виростає нова, міська література. Видатним її представником був професійний жонглер, паризький поет Рютбеф. На відміну від тогочасних труверів, він виявив себе як поет яскравої творчої індивідуальності. Надзвичайно різноманітний у жанрах, він писав фаблію і містерії, елегії і сатири, алегоричні поеми і ліричні твори. Найбільш відомий як своерідний лірик яскраво реалістичного напрямку, що надзвичайно збагатив цю галузь поезії і вніс у неї зовсім новий зміст. Дотепний сатирик, він особливо гостро виступав проти духівництва і монахів того часу. Рютбеф — творець публіцистичної поезії в широкому розумінні цього слова. Він також виявив себе як майстер так званих розповідей (dits), написав відомий «Міраклъ про Теофіля», першу літературну обробку народного переказу про продаж людиною своєї душі дияволу. Твори, в яких він виступав проти папи римського, були спалені в Римі рукою ката.

ГРЕВСЬКА ГОЛОТА

Голота ви! Дерева голі,
І голі ви в зимовий час.
Ви живете в страшній недолі,
Лише якесь дрантя на вас.
Замерзло все на видноколі,—
Вам тепле б хутро про запас!
Бадьорі влітку ви на волі,—
Дме взимку вітер повсякчас.
Замерзли ноги, в грудях болі,—
Коли б свій дім, де б жар не гас!
Улітку чорних мух доволі,
А взимку білі жалять вас.

БЕГІНКИ¹

Що бегінка б не зробила,
В тім поганого нема.
Адже вік свій присвятила
Діва церкві недарма.
В ній осіла божа сила,
Як регоче — всмак поїла,
Гірко плаче — жде тюрма,
Добре спить — як нагрішила,—
Сни-видіння — божі крила,—
Вірить ошукам сама.

Як бегінка мужа має,—
Так закон святий велить.
Душу богу присвятить —
Жінки марення безкрає,
То говіє, то ридає,
То у шлюбі хоче жить,
То про рай, мов Марта, дбає,
То, мов грішниця, гуляє,—

¹ Бегінки — члени жіночого релігійного католицького гуртка в середньовічній Європі.

Зле про неї не кажіть,—
Сам король їй помагає.

ЦІЛИТЕЛЬ

Панове, хто прийшов сюди,—
Чи ти старий, чи юний ти,—
Я можу всім допомогти,—
    За мить зціляю.
Я не дурю і не вмовляю,
Цілющим зіллям наділяю,
    Хто хоче жить.
Сідайте всі, не гомоніть,
Нічого ви не пропустіть.
    Я скрізь буваю,—
В Каїрі навіть я шукав
Для ліків камінців і трав.
    Шукав доволі
В повітрі, у воді, на полі,
Щоб тільки втишить людям болі.
    Я у ріці
Дістав ці скарби-камінці,
Що так виблискують в руці.
    Ці трави-рути
Таять цілющий чар отрути
І зупиняють горе люте.
    Цей камінець —
Від нього воскресає й мрець
(Лиш розкривайте гаманець!).
    Ці самоцвіти —
Хто хоче їх собі купити,
Той може вік щасливо жити.
    А ось топаз,
Рубін, агат і хризопраз,
Від всіх хвороб зціляють враз!
    Клянусь святими,
Все лікувати можна ними.
Зціляйтесь ліками моїми!
    Все по ціні.
Навіщо вас дурить мені?
Хто нудить світом цілі дні,
    Ідіть по ліки!
Сліпі, глухі, криві, каліки —
Зцілю я вас усіх навіки.

ВЕСІЛЛЯ РЮТБЕФА

Аби цілком утішить тих,
Хто хоче бід мені гірких,—
    В сумну годину
Я взяв собі таку дружину,
Яку ніде більш не зустріну.
    Я сам не свій.
У шлюбі втратив супокій.
І в скруті я живу тяжкій.
    Гидка на вроду,
Суха, мов щепка, й коса зроду,
За п'ятдесят, лихого роду.
    За що кохать?
Адже їй час давно вмирать!
Мені б годилося мовчати.
    Я ж серце краю.
Про все я розповім з одчаю.
Дрантя на себе я вдягаю.
    Живу всі дні
В кутку, де й не ступить мені.
А мріяв про скарби у сні!
    Сумують друзі,
Що мучує я в тяжкій нарузі,
А вороги радіють тузі.
    Болять боки,
Немов потрощені горшки.
Найкращі втрачені роки!
    Мов те перо я.
З тих пір, коли упала Троя,
Такого не було героя.
    В нас щодоби
Ростуть нещастя, мов гриби.
Живуть так злигоднів раби.
    Не буде в мене
Дружина сита,— бо нужденна
Трапеза наша цілоденна.
    Хоч не біда —
Не розжириєм: хліб, вода —
Для наших душ — пиття, їда.
    Порожня скриня.
Мов миша, бідна господиня.
Злиденна, гола вся хатина.
    У димарі
Лиш вітру свист. В моїй норі

Замість гостей — лише щурі.

Такий я гожий,

Що з шепотом: — Мов привид божий! —

Із ляку хреститься прохожий.

І жаль, і гнів!

Мов від Давидових псалмів,

Я наче з горя остовпів.

Проживши вбого,

Я став напівсліпий до всього,—

Не бачу я тепер нічого.

Якщо в житті

Зазнали муки десь святі,

Вони вмирали в забутті

Від катування.

Для мене ж — кожен день страждання.

Але далека мить остання...

Хоч дух і плоть

Страшні від мук,— їх не збороть!

Нехай же прийме мій господь

Нужденне тіло,

Що стільки у житті грішило,

Щоб більше муки не терпіло.

Амінь!

ГІЙОМ ДЕ ЛОРРИС

GUILLAUME DE LORRIS

Рік народж. невід.—1240

Алегорично-дидактичний твір «Роман про Троянду» був видатним явищем міської літератури. На цьому творі особливо ясно виявився перехід у XIII ст. від рицарських ідеалів у літературі до ідеалів і поглядів демократичних. Перша частина роману (4000 рядків), яку написав у 30-х рр. XIII ст. рано померлий Гійом де Лорріс, витримана в характерному для того часу куртуазно-рицарському дусі. У ній змальовується в алегоричній формі видіння — історія ніжного кохання на тлі боротьби різних добродійств і пороків.

ОБРАЗ КРАСИ

Уривок з «Роману про Троянду»

Вона не темний привид млистій,
А наче місяць променистий,
Навколо неї зірочки —
Мов ті малесенькі свічки.
У неї ніжна плоть священна,
І вся вона мов наречена,
І біла, наче цвіт лілей.
А якщо вид чи зір очей
Туман якийсь їй застилає,
Вона рум'яна не вживає,—
Адже нема потреби їй
Буть штучною в красі своїй.
А коси в'ються аж до п'ят,
Як рідко в котрої з дівчат.
Чудовий ніс, уста і очі.
Всіх тішать чари ці жіночі,
І бог, коли творив її,
Найкращі барви брав свої,
Які лиш є у світі цілім,
А стисло мовить: з личком білим,
Розумна, юна, чарівна,—
Приємна і п'янка вона.

ЖАН ШОПІНЕЛЬ ДЕ МЕН

JEAN CHOPINEL DE MEUNG

1240—1305

Другу частину «Роману про Троянду» (18 000 рядків) років через сорок після Гійома де Лорріса написав видатний поет середньовіччя Жан Шопінель (в окремих списках — Клопінель, що означає «кривий») де Мен в цілком іншому, демократичному дусі. Незважаючи на спільну з попередньою частиною фабулу і алегоричну форму, це переважно збірка окремих дидактичних поем-розповідей, пройнятих сміливою критичною думкою. В цілому поема являє свого роду енциклопедію вільнодумства, за що деякі пізніші дослідники називали Жана де Мена «Вольтером середньовіччя». До того ж цей твір написано народною мовою. Він відзначається гострою сатиричною дотепністю. «Роман про Троянду» породив цілий ряд антижіночих творів.

ЛИЦЕМІРСТВО

Уривок з «Роману про Троянду»

Тут лицемірство, вічне зло,
Та перед людом почало
Свою промову без вагання:
«Послухайте мое казання.
Живу, звичайно, при дворі,
А часом і в монастирі,
Тут — випадково, там — частіш,
Там — інколи, тут — охитніш.
Але найбільше там буваю,
Де краще справжній вид ховаю.
Таке пісне лице у мене,
Коли ношу вбрання смиренне!
Чернець сховати краще вміє,
А світський люд одвертіш діє.
Релігія дозволить все,
Од викриття тебе спасе,
Вона все повиває в тайну,
Бо хитрість має надзвичайну.
І хоч смирення й вірність там,
Не довіряю я ченцям.
Та слухаю їх теревені,
Обмови, брехні їх шалені,
Що хочуть все в туман повити,—
Без хитрощів ченцям не жити!
Вони на розум не багаті,
Але задирливі й пихаті.
Хоч їх зухвалість не спинить,
Вдають смиренних кожду мить.
Я не живу з людьми такими,
Якщо живу — гидую ними.
А то ще схочеться на гріх
Повіситись від пик таких,
Що люблять день у день брехати,
Святих без сорому вдавати!
Живу я серед шахраїв,
Серед нероб і лихварів,
Що у пошані та в чинах
У світських водяться домах,

Живу з тими я лестунами,
Що хочуть знатись з владарями,
У кого світ увесь в руках,
Хто ходить ніби в бідняках,
Щоб ласувать шматком смачним
І запивать винцем пахким,
Хто ніби любить злидарів,
Щоб стать найбільшим з багачів,
Ловити світ у сіть омани.
Таке життя моє погане!
Не всяк чернець, що носить рясу,
Не їсть у піст і кришки м'яса.
Міняти спосіб життя,
Міняти одяг — майстер я:
То я чернець, то я аскет,
То я прелат, то я поет,
То рицар я, то писар скромний,
Невдаха бідний і бездомний,
То підневільний, то правитель,
То учень я, а то учитель,
То принц, то паж я молодий,
То я юнак, то дід старий,
Усі я моє в світі знаю,
Скрізь інші маски одягаю,
То я Робен, то я Робін,
Я — майстер розмаїтих змін.

ГІЙОМ ДЕ МАШО

GUILLAUME DE MACHAUT

б. л. 1300—1377

Основоположником так званої риторичної поетичної школи був видатний поет Гійом де Машо. Для риторичної поезії середньовіччя характерний алегоризм, велемовність і вишуканість форм. До того ж, будучи сам музикантом, Машо мав намір зблизити поезію з музикою. В царині лірики вплив створеної Машо школи відчувався аж до доби Ренесансу. Найцікавіша поема Машо — «Розповідь про справдішне» — своєрідний психологічний роман про дійсну пригоду, тобто любов поета вже на схилі літ до якоїсь юної красуні. Автор використав прийом включення в твір ліричних поезій і листів. Це було новим, яке через кілька століть надзвичайно розвинули французькі романісти.

БАЛАДА

Красуне молода, манливо-чарівна,
В якої стан гнучкий і личенько ясне,
Із серцем золотим, що тішить, як весна,
Красою ви щодня хвилюєте мене.
О, почуття моє безмежне і міцне,
І погляд ваш пройняв мій спокій без жалю,—
Нікого в світі я так палко не люблю!

Я вас у світі цім шукав усе життя,
Як найдорожчий скарб і найясніший цвіт.
Нікому не згасить це світле почуття!
Для дами дум моїх, що сяє на весь світ,
Віддав я весь огонь моїх юнацьких літ.
І, вдячний за любов, хвалу я любій шлю,—
Нікого в світі я так палко не люблю!

Найбільша із утіх, чи хто у світі є,
Щоб даму серця так кохав в самотині?
Де б я не мандрував, усе життя своє
Зітхаю я по вас, сумую ночі й дні,
І спокою нема уже повік мені.
Весь пал свого чуття я в пісню переллю,—
Нікого в світі я так палко не люблю!

РОНДЕЛЬ

Немов троянди цвіт а чи лілея біла,
Мов пломінкий рубін, навколо сяєш ти,
Чарує всі серця краси твоєї сила.
Немсьв троянди цвіт а чи лілея біла,
Безжально так мене ти поглядом вразила,
Що буду вік служити тобі я завсігди.
Немов троянди цвіт а чи лілея біла,
Мов пломінкий рубін, навколо сяєш ти!

ЖАН ФРУАССАР

JEAN FROISSART

б л. 1337—1400

Визначний французький письменник XIV ст. Жан Фруассар почав свій літературний шлях як послідовник риторичної поезії Машо. Але в його ліричних творах, пасторелах і поетичних розповідях (dits) крізь загальний риторичний стиль проступає властива йому манера реалістичного письма, як от у «Розмові між конем і хортом». Малі форми обмежували розповідний хист Фруассара, і він незабаром перейшов до писання великих полотен, видавши лицарський роман «Меліадор». Та найбільше значення має його славнозвісна документальна «Хроніка», що становить собою прозаїчну чотиритомну розповідь про події від 1325 до 1400 р., над якою він працював до кінця свого життя. В історії французького письменства літературна творчість Фруассара була значним і помітним явищем.

РОНДЕЛЬ

В розлуці тіло, та душа зі мною.
Моя красуне, буду ждати вас!
Час довго плине хвилиєю сумною.
В розлуці тіло, та душа зі мною.
Моя красуне, буду ждати вас!
Приємно знать, що лютою бідою
Не буду мучити себе всякчас,—
Ніщо нас не розлучить між собою!
В розлуці тіло, та душа зі мною.
Моя красуне, буду ждати вас!

РОЗМОВА МІЖ КОНЕМ І ХОРТОМ

Фруассар з Шотландії вертався,
На коні він їхав,— не спинявся,
Біг за ним собака по дорозі.
«Я стомивсь,— він мовив,— у знемозі.
Чи не час уже нам відпочить?
Та пора нам, певне, й закусить».
«Ти стомився? — тут Сивко говоре.—
Як біжиш ти через луки й гори,
Несучи людину і вантаж,
То забудеш ти,— це добре зваж,—
І про час той, як родивсь на волі!»
І відмовив хорт: «Ти дякуй долі,
Що міцний і при здоров'ї ти,
Ковані у тебе копити,
А я босий і тендітний зроду.
Маєш ти тяжку собі роботу,
Адже постать показна твоя,
Та маленький проти тебе я,
Через те і споконвіку всюди
Тільки бавляться хортами люди.
Ти ж міцну і ладну маєш стать,

Щоб людей і вантажі тягать.
А коли ми вернемось додому,
То хазяїн конику своїому
Мірку всипле доброго вівса;
Як укриє піт, мов та роса,
Спину він тобі плащем широким
Всю застеле в співчутті глибокім,
А до мене навіть не гукне,
Мов не помічає він мене».
«Правда це,— Сивко відповідає,—
Він мене по змозі доглядає,
Та я вигод не лічу твоїх.
Досить різних є у тебе втіх,
Хліб і юшку маєш ти щоранку,
І твоєму заздрю я сніданку.
Але знаю я, чому годують так
Кожен день розлючених собак,
Кидають у прірву пельки злої
Кращий шмат від здобичі смачної.
Якщо можеш добре розважати,
Хто посміє бити або цькувати?
Та як ристю їхати не хочу
І лише хазяїна морочу,
Він тоді острогами мене
Так під боки боляче хвищне,
Що почну з нестями я іржати.
І якби прийшлось тобі страждати
Без спочинку, як мені, в путі,
Ти б згадати про втому міг тоді!»
Мовить пес: «Ти скаржишся, як треба!
Та поки погасне сила в тебе,
Тебе чешуть, доглядають, тнуть,
Чистять, і кохають, і кують,
Виряджаючи тебе в дорогу.
А як чуєш ти в путі знемогу,
То по спині гладять кожен раз
І приказують: «Спочити час!
Послужив ти, сивий коню, досить»,
І тобі вівса і харч приносять.
І кладуть підстилку для коня
Із соломи свіжої щодня,
Щоб ти міг уволю відпочити.
В мене ж інша доля,— гірко жить!
Бо женуть мене за двері з хати,
Ще й гукають: «Ти пильнуй добра!
Щоб чогось не винесли з двора».

Я вартую хату цілу днину,—
Загортають часто в скатертину
Хижі служки й злодії лихі
Хліб і м'ясо, сир і потрохи,
Щоб котів нагодувати ними.
Хтось смакує куснями смачними,
Пса ж кленуть: «Бодай би він пропав,
Клятий хорт!» А я й не куштував.
І мене лупцюють без причини,
Не шкодують ні боків, ні спини.
Так терпіть доводиться мені,
Та інак твої минають дні...
Але ось за горами й полями
Скоро місто встане перед нами
З вежами високими вгорі,
Де дадуть харчі нам у дворі,—
Всиплють там вівса тобі в корито,
І мені дадуть там їсти сито.
О, тобі додому теж кортить,—
Прудко так побіг, що не спинить!»
Кінь промовив: «Догадався ти,—
Швидше б до оселі нам дійти».
Фруассар приїхав до містечка,
І скінчилась їхня суперечка.

ЕСТАШ ДЕШАН

EUSTACHE DESCHAMPS

б л. 1346—1406

Есташ Дешан (або Морель, тобто «Смуглявий»), хоч і був вихований у дусі риторичної школи Машо, проте, виявив себе різностороннім поетом-моралістом і сатириком. Особливо відомий Дешан як майстер канонічних форм — балад, віреле, рондо. Він, між іншим, вперше у французькій літературі написав теоретичний твір з поезики («Art de dictier»). Найбільше значення мають його сатиричні твори, в яких він показав себе знавцем сучасних йому соціальних відносин. В окремих творах поет виступав проти служителів церкви і тогочасних можновладців. Відомий він і як автор алегорично-сатиричної поеми «Дзеркало шлюбу».

ЛЕ

Та невже-бо я щаслива?
Личко в мене чарівливе,
Маю серце запальне,
І рум'яна, і вродлива.
Справжня кралечка щаслива!

Стріли-брови, зір п'янкий,
Біла шия, стан стрункий,
Постать вся моя ваблива.
Та невже ж бо я щаслива?

Русі коси аж до п'ят,
Перса — наче виноград,
Вся я ніжна і чутлива.
Справжня кралечка щаслива!

Черевички на мені,
У легенькому вбранні,
Я весела і манлива.
Справжня кралечка щаслива!

В пишнім хутрі дорогім,
У капелюшку новім,
Всім здаюсь я чарівлива.
Та невже ж бо я щаслива?

У шовках я осяйних,
Білих, темних, золотих,
Мов якась казкова діва.
Справжня кралечка щаслива!

Ще мені п'ятнадцять літ,
Мій прекрасний юний цвіт
Зберігаю я цнотливо.
Та невже ж бо я щаслива?

В і р е л е

Всіх земних чарує рай,
Де шумує через край

Життєвий потік бурхливо.
Та невже ж бо я щаслива?

На утіху для людей,
На розраду спів оцей,
Пісенька ця гомінлива.
Та невже ж бо я щаслива?

БАЛАДА ПРО СМЕРТЬ БЕРТРАНА ДЮ ГЕСКЛЕНА

Опора честі, прапор перемоги,
Герої війн, двобоїв і змагань,
Цвіт Франції, що в'яне від тривоги,
Хоробрі переможці, повні поривань,
Звитяжні в діях, у виру повстань,
Мужі величні й нездоланні,
Що у свого народу в щирій шані,
Завзяті завойовники країв чужих,—
Схиліться в чорнім, траурнім убранні,
Ридаючи над цвітом рицарів ясних!

Ридай, Бретань, зомліла від знемоги!
І ти, Нормандіє, у клекоті стогнань!
І ти, Гієнь, і ти, Овернь убога,
І Лангедок сумний у гомоні зітхань,
Пікардія, і Захід, і Шампань,—
В скорботі будьте безнастанні!
Сховайтесь, Аретузи, у тумані
Від гомінкої зливи сліз гірких,—
Схиліться в чорнім, траурнім убранні,
Ридаючи над цвітом рицарів ясних!

Бійці хоробрі, плачте, скільки змоги!
Він батьком був для вас без нарікань.
В боях пройшов Бертран усі дороги,
І йшли сини за батьком без вагань.
Але помер Гесклен: моліться в час прощань,
Щоб він спочив у раюванні.
Повийтесь тугою, мужі, в риданні,—
Він був мов світло для сердець людських.
Схиліться в чорнім, траурнім убранні,
Ридаючи над цвітом рицарів ясних!

ВІРЕЛЕ

Ні друзів, ні подруг нема.
На слово добре не дарма
Давно не чую добрих слів,
Став кожен хмурий, посмутнів,
І всюди лиш біда сама.

У кожного в душі тюрма,
Немов напровесні зима.
Затих давно веселий спів.
І всяк би кожному хотів
Завдати побільше стусанів,
Мов у душі в людей чума.

Любов покинута й німа,
І правду кривда скрізь лама;
Розбій вельможних владарів
Жде від людей собі дарів.
Чесноти тут шукать дарма.
Ні друзів, ні подруг нема.

І бачу я, що скрізь пітьма
Вже цілий всесвіт обійма,—
Немає праведних умів,—
Мудрець прикутий до ярма,
Стоїть же скрізь біля керма —
Хто більше обдурить зумів.

Надій на кращий день катма.
Ніщо вже серця не дійма.
Знесилів світ, світ скам'янів,
І ми летим, немов у рів,
За нами час лиш пил здійма.
Ні друзів, ні подруг нема.

ОЛІВ'Є БАССЕЛЕН

OLIVIER BASSELIN

Народний співець Олів'є Басселен народився й жив у Нормандії, в містечку Во-де-Вір. І тому що його пісні співались спершу в околицях його рідного містечка, їх звичайно називали водевірами. Це переважно були вакхічні пісні про вино й кохання, які складались і співались у колі друзів-односельців. Є кілька пісень-водевірів, спрямованих проти гнобителів Нормандії, англійських окупантів. Імовірно, що Олів'є Басселен і загинув в одному з боїв з англійцями. Належність окремих пісень Басселену визначається з певним припущенням. Деякі з них, можливо, були колективними піснями, а автором окремих водевірів, гадають, був нормандський юрист Жан Ле Гу (Jean Le Houx), який жив у кінці XVI — на початку XVII ст.

ДО СВОГО НОСА

Водевіль

Чудовий носе мій, цей колір твій багровий
Від куклів пінного вина,
Що має гримастий блиск червоний, чи бузковий,
Або прозорий аж до дна.

Ще кращий ти стаєш, мій носе вельми гожий,
Коли крізь чарку зазирнуть
На твій величний вид,— таж ти ніяк не схожий
На ніс панків, що воду п'ють.

Хіба що в індика такий ще ніс буває.
Та й то йому не досягти
Багатства барв твоїх! Немає, мабуть, краю
Сортам тих вин, що нюхав ти.

За пензель став бокал, котрим тебе мастили,
А фарбами вино було.
Хто має ніс такий, у того стільки сили,
Що не страшне ніяке зло.

Хай часто зір псують, хто надто п'є багато,—
Та очі, бач, не головне.
І збутись вікон двох — це не така вже втрата,—
Було б спорудження міцне!

ПОБАЖАННЯ

Як маю друга, коли п'ю,
Я хочу, щоб на честь мою
Він пив вино старе зі мною,
Бо в мене думка є давно:
Той вік не знається з журбою,
Хто добре п'є моє вино.

Коли ж у мене ворог є,
Хай і краплиночки не п'є,
Яку б не мав тяжку він спрагу;
А то хай дудлить він напій,
Який нагадує ту брагу,
Що крутить млин собою мій,—

І він зазнає мук тяжких,
Ще більш отруйних і гірких,
Ніж довелось зазнати Танталу;
Хай туга вб'є його страшна,
Що в пельку влить свою чималу
Не може він мого вина!

КРИСТИНА ДЕ ПІЗАН

CHRISTINE DE PISAN

1364—бл. 1430

Італійка з походження і французенка вихованням, Крістіна де Пізан виявила себе як своєрідна письменниця досить рано. Вона спочатку виступила з ліричними інтимними творами, а згодом випустила ряд книг дидактичного та філософського характеру. Особливо значні її виступи на захист жінки, скеровані проти другого автора «Роману про Троянду» Жана де Мена та інших авторів антифеміністських книг (твір «Послання богові кохання»). Під кінець свого життя поетеса написала патріотичну поему про подвиги Жанни д'Арк, свідком яких вона була.

ВТІХИ ШЛЮБУ

Балада

У шлюбі втіха є чимала.
Про це я ширю свідчу всім,—
Адже найкращого дістала
Я чоловіка в світі цім.
Хвалю його я, бо мій дім
Собою він зачарував.
Це я з приємністю повім,
Мене він ширю покохав!

У першу ж ніч я щастя мала.
Я пересвідчилася в тім,—
Адже ганьби не відчувала,
Як ранив він чуттям своїм.
Тоді у захваті п'янкім
Мене сто раз він цілував.
Що злого в чині є таким?
Мене він ширю покохав!

Від слів його я п'яна стала.
«Ти щастя у житті моїм!
Мою ти душу схвилювала,
Я весь в піднесенні святім»,—
Казав у маренні нічнім.
Хоч ранком втішний сон минав,
Щоніч були ми в сні новім.
Мене він ширю покохав!

Була я в шалі неземнім,
Коли моїм себе назвав.
Потряс мене любовний грім,
Мене він ширю покохав!

БАЛАДА

Сама я хочу буть на самоті,
Сама живу без подруг і пригод.
Сама пройду я у своїм житті,
Сама я серед марень і скорбот,
Сама я мрію, далі від турбот.
Сама я не зустріну більш його,
Сама живу без друга я свого.

Сама я виглядаю у вікно,
Сама дивлюсь на луки та поля.
Сама я п'ю журби терпке вино,
Сама слізьми мішаю тугу я,
Сама я,— десь далеко вся сім'я.
Сама я не пускаю будь-кого,
Сама живу без друга я свого.

Сама для всього я, і все в мені,
Сама живу у мрії й наяву.
Сама стрічаю й проводжаю дні,
Сама у безнадії я живу,
Сама давно нікого не зову.
Сама в задумі я,— нема його!
Сама живу без друга я свого.

О пане мій, таке мое буття!
Сама щодня я в жаях каяття.
Сама у згадках із життя мого,
Сама живу без друга я свого.

РОНДО

Цей погляд твій
П'янить мене.

Гіркий напій —
Цей погляд твій.

Ти йдеш у біз.
І серце тне
Цей погляд твій.

АЛЕН ШАРТЬЄ

ALAIN CHARTIER

1385 — б. л. 1433

Ален Шарт'є був нотарієм і секретарем французького короля Карла VII. В поетичних і прозаїчних творах відбився його погляд на літературу як на високий моральний і патріотичний подвиг. Не тільки видатний оратор, а й видатний поет, як вважали його сучасники, він виступав у своїх написаних за риторичними традиціями поемах як патріот своєї батьківщини, що сходила кров'ю в постійних війнах. Головне значення Алена Шарт'є в розвитку французької прози, але і в поетичних виступах він виявив себе як автор соціально значних творів (поєми «Книга про чотирьох дам» і «Безжалісна красуня»). Він палко вітав патріотичний виступ Жанни д'Арк і мав думку присвятити їй окрему книгу, але смерть не дала змоги здійснити цей намір.

БАЛАДА

О люди, живете мов дурні ви причинні!
Що наше в цім краю, де спалено поля,
Де голод і чума, де війни безупинні?
У дикім пеклі цім що може дати земля?
Якщо щасливі ми і родить щось рілля,
То випадком якимсь чи просто від природи.
Не знати, де шукать нам долі в дні негоди.
Чи то палац у вас, а чи якийсь курник,
Вас ждуть і рабства дні, вас ждуть і дні свободи.
Коли ти народивсь, був бідний чоловік!

Вночі спокійно спить, безпечні і невинні,
І хай зажерливість ваш ум не спопеля.
Багаті й бідняки, однаково ви тлінні,
Чекає смерть усіх, бурлаку й короля!
Земне багатство вас нехай не звеселя,—
І не потрібні нам ніякі тут вигоди,
Ні перли, ні замки, ні скрині, ні комоди.
Нам досить без вагань прожити чесно вік,
Не знаючи в житті про марний зиск турботи.
Коли ти народивсь, був бідний чоловік!

Навіщо нам скарби, навіщо повні скрині?
Хай марний блиск надбань нам світ не застеля!
Під сонцем золотим ростуть жита в долині;
І гнеться у садах від груш і слив гілля.
Чи бідний ти жебрак, чи маєш ти клейноди,
Спокійно ти сприймай всі життьові гіркоти.
Усе своє добро утратиш ти навек,
Як прийде чорний день, не стане жить охоти.
Коли ти народивсь, був бідний чоловік!

Хоч нині ти значний і маєш ти доходи,
І хоч тепер еси найбільший із владик,
Готуйся втратить все в день горя і скорботи,—
Коли ти народивсь, був бідний чоловік!

ШАРЛЬ Д'ОРЛЕАНЬ

CHARLES D'ORLÉANS

1394—1465

Англійці після битви при Азинкурі знайшли в купі трупів напівживого Шарля д'Орлеаня і взяли його в полон, в якому він пробув 25 років. Там він і написав більшість своїх патріотичних творів, пройнятих щирим ліричним чуттям, тугою за рідним краєм. Повернувшись на батьківщину, поет відмовився від політичного життя, замкнувшись у своїй резиденції в Блуа, де влаштовував поетичні турніри, в яких брали участь поети різних рангів, зокрема і славнозвісний поет, «бідний школяр» Франсуа Війон. Найкращі з віршів Шарля д'Орлеаня ввійшли в збірник «Книга з в'язниці».

РОНДЕЛЬ

Вже час покинув одяг свій
Із вітру, холоду й негоди,
І одягає, повен вроди,
Убрання з сонця і надій.

Озвались в хащі весняній
І звір, і птах серед природи.
Вже час покинув одяг свій
Із вітру, холоду й негоди.

В прозорій піні весняній
Річки, і струмені, та броди
Несуть свої сріблисті води.
Уся земля в красі новій.
Вже час покинув одяг свій
Із вітру, холоду й негоди.

БАЛАДА

Якось у Дуврі в дні мої суворі
Вдивлявсь я в море, й бачив вдалині
Французьку землю, й згадував у горі,
Як жив щасливий в рідній стороні.
Вслухаючись у хвиль сумних пісні,
Зітхав, зітхаю й буду я зітхати.
О Франціє моя! О рідна мати!

Шуміли хвилі на морським просторі,
Ввижавсь в полоні рідний край мені.
Із тугою в душі, гадав я в непокорі:
Коли б скоріш настав кінець війні,
Коли б скоріш пройшли неволі дні!
Невже на чужині мені вмирати?
О Франціє моя! О рідна мати!

Готовий корабель надій,— я в морі
Спішу на ньому в мріях до рідні.
Чи довго ще вдивлятися у зорі?
Скоріше б мир! Щоб жити в тишині.
Я батьківщину бачу лиш у сні,
Вже в Англії устиг я сивим стати.
О Франціє моя! О рідна мати!

Колись сидів я гордо на коні.
Та нині ненависть у мене до борні.
Вже час війні народній перестати.
О Франціє моя! О рідна мати!

ФРАНСУА ВІЙОН

FRANÇOIS VILLON

1431—рік смерті невідомий

Найбільший лірик середньовіччя Франсуа Війон (справжнє прізвище — Монкорб'є, або, за іншими відомостями, де Лож) народився в Парижі в бідній родині, але освіту здобув, завдяки піклуванню свого далекого родича-вихователя, в Паризькому університеті, ставши ліценціатом і магістром словесних наук. Ще на шкільній лаві Війон вів буйне життя і не раз зазнавав арештів, а в 1456 р. змушений був покинути Париж. Тоді ж пише свій жартівливий «Малий заповіт». Якийсь час жив у Блуа при дворі поета і мецената Шарля д'Орлеаня, де брав участь у поетичних конкурсах-змаганнях. Але скоро попадає в середовище кокільярів — бродяг, колишніх обезземелених селян, солдатів-утікачів, що жили випадковими доходами, милостинею або грабежами. Після чергового арешту він, амністований, повертається до Парижа, де в 1462 р. пише свій «Великий заповіт». Та скоро знов попадає в тюрму, а після короткочасного звільнення його засуджують до страти на шибениці. Чекаючи на страту, він і написав свою знамениту «Баладу повішених». У 1463 р. присуд був скасований з умовою виїзду поета з Парижа. З того часу про дальшу долю Війона нічого не відомо. Є кілька припущень, але всі вони мало ймовірні.

Творчість Франсуа Війона являє собою цілком новий етап у розвитку французької поезії. Поет величезного темпераменту і реалістичного стилю, він у своїй ліриці дав справжній образ середньовічної бентежної людини з усіма її суперечностями. Особливо цінний демократичний характер його поглядів. Зокрема його причетність до кокільярів можна розглядати як форму соціального протесту. Франсуа Війон, безперечно, найгеніальніший поет середньовіччя. В його поезії вже відчувається подих близького Відродження.

БАЛАДА ПРО ЖІНОК МИНУЛИХ ЧАСІВ

Скажіть мені, в яких краях
Архіппа, і Таїс, і Флора?
Куди взяла їх ніжний прах
Минулих днів ріка простора?
Де німфа Ехо ясновозора,
Що відгукалася до всіх,
І де її краса прозора?..
Ой леле, де торішній сніг!

Де Елоїзи тінь шукать,
Що через неї на догану
П'єр Абеляр утратив стать
І на весь вік одяг сутану?
І де знайти ту пишну панну,
Що кинула, немов на сміх,
З мішком у Сену Бурідана?..
Ой леле, де торішній сніг!

Де Бланш, біліша від лілей,
Що мала голос, мов сирена?
Аліса? Берта? Лорелей?
Така прекрасна і шалена.
Де Жанна, дівчина з Лоррена,
Що смертю спокутила гріх?
Де кожна з них, благословенна?..
Ой леле, де торішній сніг?

П о с и л а н н я

Мій друже, все минає в світі...
І приспів мій звучить повік —
Роками, кожен день, щомиті.
Ой леле, де горішній сніг!

БАЛАДА ВІЙОНА СВОІЙ ПОДРУЗІ

Хистка краса дає нам стільки мук,—
Рум'янці на щоках, уста — мов жар,
І погляд чарівний, і потиск рук.
Амур не міг придумать тяжчих кар!
Немає меж для влади ніжних чар.
Гордуєш ти людьми,— тобі не жаль
Уражених на смерть! Мов той владар,
Не муч мене, втамуй мою печаль!

Десь утекти б від цих сердечних хуг,
Щоб не страждать від чарівних примар.
Нема страшніших у житті недуг,
Аніж чуття любовного пожар!
Малий, великий, багатій, бідар,—
Усіх терзаєш ти! Немовби сталь,
Мое ти серце рвеш. Молю, не тьмар,
Не муч мене, втамуй мою печаль!

Та прийде час,— від життьових недуг
Зів'янеш ти, усохнеш, мов сухар.
Тоді б я посміявсь! Та все навкруг
Старіє без жалю, стає мов згар.
Я стану теж старий. Тож пиймо з чар,
Поки чуття п'янить ще ніжних краль!
Свої скарби ховає лиш скупар.
Не муч мене, втамуй мою печаль!

Коханий друже мій, мов той стожар,
Любов освітлює собою даль.
Тому звертаюсь я,— мій шлях не хмар,
Не муч мене, втамуй мою печаль!

БАЛАДА ПРО ПАРИЗЬКИХ ЖІНОК

Охочі завжди до розмови
Венеціанки, флорентійки.
В старовину на перемови
Їх послали після бійки.

Та римлянки і ломбардійки
Також не гірші з говорух.
І все ж не можуть італійки
Здолать паризьких цокотух!

Учитись, кажуть, можна мови
У генуезки, в п'ємонтійки.
І дуже спритні на відмови
Німецькі й прусьські торохтійки.
Такі ж угорки й пікардійки,
Що язиком терзають слух.
Все ж не здолати їм повіки
Паризьких наших цокотух!

Жінки з Афін, жінки з Кордови,
Бретонки, шведки, калабрійки,—
Вони охочі всі до змови.
Гасконки, віденки, англійки,
Тулузки, польки, валенсійки
(Назвав я досить белькотух),
Але не можуть і бельгійки
Здолать паризьких цокотух!

П о с и л а н н я

Паризькі зроду чародійки
Найкращі поміж джеркотух.
Не можуть інші лиходійки
Здолать паризьких цокотух!

ЧИ ТИ БАГАТИЙ, ЧИ ТИ БІДНИЙ...

Чи ти багатий, чи ти бідний,
Чи дурень ти, а чи мудрець,
Чи ти гладкий, а чи тендітний,
Чи баламут, чи панотець,
У славі ти, чи в безнадії,
Чи у дранті, чи у шовку,
З петлею чи з кольє на шиї,—
Спіткає кожен смерть гірку!

РОЗМОВА АЛЕКСАНДРА З ПІРАТОМ

Раз бранця Александр спитав:
— Чому ти став морським піратом? —
А той у відповідь сказав:
— Даремно звеш мене проклятим!
У мене лиш судно дрібне
І саморобні причандали...
Озброїть, як тебе б, мене,—
Теж імператором би звали.

РОНДО

Того ти упокой навік,
Дай світлий мир, хто серед бід
Не мав і юшки на обід,
Хто й без соломи спати звик.
Хто голий, лисий чоловік
І йде, кульгаючи, мов дід,—
Того ти упокой навік!

Його вогонь злидарства пік,
Він цілий вік лив сльози й піт,—
Знущалась доля тридцять літ.
Хто гірше жив за всіх калік,—
Того ти упокой навік!

БАЛАДА ПРОТИ ВОРОГІВ ФРАНЦІЇ

Хай стріне гадів, що пашать огнем,
Як той Язон в дорозі за руном;
Хай стане звіром з мавпячим лицем,
В осячій шкурі, з лисовим хвостом;
Нехай спіткає лихо цю личину,
Немов троянців тих у злу годину;
Хай з голоду конає, мов Тантал;

Хай спопелить його пекельний шал;
Хай, наче Йов, спокою той не має
Чи хай скує того старий Дедал,
Хто Франції нещастя побажає!

Нехай пищить, недугий, під кушем,
Пірнувши в бруд, болотним куликом;
А то нехай сидить над гаманцем
І давиться весь вік черствим шматком;
Зів'яне хай, самотній, як билина,
У тридцять літ, мов грішна Магдалина.
Хай серце враже розітне кинджал
Чи спалить хай його незгасний пал;
Немов той Юда, хай весь вік страждає;
Нехай сконає від гадючих жал,
Хто Франції нещастя побажає!

Хай буде наскрізь пройнятий мечем;
Нехай повисне, мов Авесалом;
Хай корчиться від болю під бичем;
Хай буде геть розчавлений жорном;
Хай серед моря без пуття загине,
Мов той Іона в череві рибини;
Нехай навіки, заздрісний вандал,
Безславно зникне, мов Сарданапал;
Нехай того прокляття душу крає,
Мов помстою розтоплений метал,
Хто Франції нещастя побажає!

П о с и л а н н я

Хай ворога зітре дощенту шквал
Або розтрощить лісовий завал;
Хай він надій і спокою не знає;
Нехай того скарає божевілля шал,
Хто Франції нещастя побажає!

ПОСЛАННЯ ДО ДРУЗІВ

У формі балади

До мене, друзі, майте співчуття
І милосердя в серці не гасіть!
Мене в тюрму закинуло життя,
Де маю я, мов у могилі, скніть,
Де повно злої муки і страхіть.
Жінки й чоловіки, юні і старі,
Актори, танцюристи, віршарі,
Меткі, мов голка, дошкульні, мов гак,—
Хіба вас не зворушить в цій порі
Покинутий людьми Війон-бідак?

Шукаєте ви в пісні забуття,
Щоб у нудзі і тузі не марніть,
Ви смієтесь, веселі без пуття,—
А я вмираю, кинутий у кліть,
Сльозами умиваюсь мимохіть.
Складаєте ви ле у творчій грі,
Сплітатъ рондо ви ладні до зорі,
Писать балади кожен з вас мастак,—
Та чи схвилює вас у цій страшній норі
Покинутий людьми Війон-бідак?

Як маєте до в'язня почуття,
В тюрму до мене без вагань зайдіть,
Де мучусь я без хліба й без пиття,—
Перед тираном спину не хиліть,
Ви вільні зроду протягом століть.
Тут темно скрізь, і стіни тут сирі,
Лежу я без підстилки на одрі —
І скнію тут, немов який гробак.
Так мовить вам, що живе вгорі,
Покинутий людьми Війон-бідак.

Колишні друзі, можли владарі,
Що живе у щасті і добрі,
Щедрот своїх мені подайте знак,—
Адже щурят шкодують і щурі.
Хай не страждає більш у цій дірі
Покинутий людьми Війон-бідак!

БАЛАДА ПОВІШЕНИХ

Епитафія,

яку написав Війон для себе й своїх товаришів,
засуджених до страти на шибениці.

Братове в людях, не забудьте нас,
Черстві не будьте у серцях своїх,—
І сам господь стократ згадає вас
За вашу добрість до мерців гидких.
О згляньтесь на повішених сумних!
Вже трупи наші вороння терзає
І плоть хистку на шмаття роздирає,—
І скоро згине прах у млі світів.
Не смійтесь з нас,— яке це зло безкрає! —
А господа моліть, щоб нас простив.
Брати ми з вами рідні повсякчас,
Хоч стали здобиччю катів страшних
І суддів лютих. Може, в інший раз
Попадетесь ви в пазури до них?
О заступіться за братів німих,
Приречених смертельній хижій зграї,—
Хай мати божа нас не покидає,
Від нас відверне хай пекельний гнів.
Ми мертві вже, душа вже завмирає,—
Та господа моліть, щоб нас простив.
Нас мочить дощ, проймає кожен м'яз,
І сушить сонце в променях палких,
І хижакі клюють, довбаючи весь час,
Рвуть волоски з борід і вій брудних.
Нам більше не звести очей сліпих!
І вітер нас туди й сюди хитає,
Розлючено лахміття нам зриває
З оголених жахливих кістяків,
Що звисли привидом на виднокраї.
Моліть же господа, щоб він простив!

П о с и л а н н я

Відкрий же браму, боже, нам до раю,
А на землі нас пеклом світ карає,—
По вінця горя кожен змалку пив.
Не смійтесь, люди, з нашого відчаю,
А господа моліть, щоб нас простив.

КАТРЕН,
НАПИСАНИЙ ПЕРЕД СТРАТОЮ

Я — Франсуа. Йде смерть з-за ґрат
На мене, лиходія,
І що мій важитиме зад,
Узнає завтра шия!

ЖАН МАРО

JEAN MAROT

1463—1526

Батько видатного поета середньовіччя Клемана Маро, поет-риторик Жан Маро (Жан де Мар, або де Маре) був королівським секретарем і багато подорожував, зокрема по Італії. Як поет, він належав до школи «великих риториків», послідовників школи Машо — Дешана. Жан Маро — автор численних віртуозних рондо і балад з складним римуванням, з дзвінкими алітераціями і влучними каламбурами.

ПОЕЗІЯ

Вона невинна й чиста споконвік,
Нічим не може шкодити людині.
Казання в церкві можуть бути злочинні,
Купець на ярмарку дурити звик,
В суді вам можуть вкоротити вік,
А медицина може і вбивати,—
Лише поет не може зла завдати!

ХТО РАНИТЬ — ТОЙ ЗЦІЛЯЄ

Чарівний погляд твій, що весьвіт осяває,
І рани завдає, і тяжко серце крає.
Та в тій же хвилі є цей кат нещадний мій
Цілителем всіх мук в моїй душі чуйній,
І серед злих страждань я щастя п'ю безкрає.

Всі лікарі земні у горі та відчаї
Не в силі допомгти,— та дивну силу має,
Сердечний гоїть біль, у сяєві надій,
Чарівний погляд твій.

І тільки смерть, мов ти, безжально всіх вражає,
Сердечні муки злі в житті людським спиняє.
Якщо це справді так, то дай душі моїй,
Немовби смерть сама, дай забуття мерщій!
Хоч тяжко ранить він, але зате й зціляє
Чарівний погляд твій.

ЖАН ЛЕМЕР ДЕ БЕЛЬЖ

JEAN LEMAIRE DE BELGES

1473 — б. л. 1525

Талановитим і своєрідним поетом, останнім із «великих риториків», був Жан Лемер де Бельж. Серед поетів славнозвісної школи «вчених», «майстерних» поетів він належав до тих письменників, що дивились на поетичну творчість як на високу місію і намагались надати їй прогресивного, просвітительського характеру. Хоч його перша поема «Скарга Бажання» була звичайним дидактично-риторичним твором, але вже в «Посланні зеленого коханця» і в «Храмі Венери» він дає зразки живої і динамічної поезії. В останньому творі головний герой запозичений з «Роману про Троянду». У трактаті «Єднання двох мов» Лемер де Бельж доводить користь від спілкування літератур на двох споріднених мовах, а наприкінці вводить у французьку поезію властиві італійській поезії форми, як от дантівську терцину. Широко відомий був також його прозаїчний роман з вставними віршами «Слава Галлії і доля Трої», в якій він спиняється на старій легенді про походження французів від Франка, сина Гектора, героя Трої. За його любов до античних тем Клеман Маро говорив, що в Лемері ожила «душа грека Гомера». Поетична творчість Лемера де Бельжа відзначається певним гуманістичним змістом, тому поети «Плеяди» вважали його своїм попередником.

ВЕСНА

Терцини з поеми «Єднання двох мов»

Вже сонце — Аполлон по зодіаку лине
У золотім руні і променем своїм
Чарує світ земний, узгір'я і долини.

Сміється вся земля у захваті п'янкім
І тільки згадує зиму недавню люту
З її морозами та інеєм густим.

Могутня йде Весна, звільняє землю скуту
Від крижаних руїн і паморозь жене
В північну далечінь, навик теплом забуту.

Весна зраділа мчить, і сяйво чарівне
Її ста колісниць буянням трав повите,
І віє вітерець, мов марення ясне.

І світла Флора йде, яку не зупинити,
І стеле килими з буйно-зелених трав
І запашних кущів і всюди сіє квіти.

Ось Березіль минув, і Квітень привітав,
Вкриваючи гаї квітучими гілками,
І Травень сонячний над нивою засяв.

І юні пастушки в застеленій квітками
Долині серед гір в сопілку наг्राють,
І лине відгомін над мирними полями.

І Пан всміхається, рушаючи у путь.

ПІСНЯ

Квітучі деревця у зеленовім листі,
Як з'явиться зима, змарнієте ви всі.
Та нині всюди ви ще свіжі і барвисті,
Ніщо вас не в'ялить, і барви ваші чисті
У запашних квітках, у вранішній красі.
Не хилитесь ще ви, не тремтите в сльозі,—
Тож будьте радісні, своїм втішайтеся цвітом
Під свіжим вітерцем, під сонячним привітом.

Ви ж, юнаки вродливі,
Кохайтесь, чарівливі,
У лісі і на ниві,
І юні, і щасливі,
Зривайте пишний цвіт —
На яблуні, на сливі,
На груші, на оливі,—
В сердечному пориві
Не будьте ви смутливі,
Цвітійте багато літ!

П'ЕР ГРЕНГОР

PIERRE GRINGORE

1475—1538

П'ер Гренгор (або Гренгуар) вважається кращим комедійним письменником початку XVI ст. У деяких його поемах відчувається вплив реалістичної поетики Франсуа Війона. Особливо відомий він своїми драматичними творами — соті (від *sotie* — дуроці). Найбільш популярною була його п'єса «Принц дурнів», поставлена в 1511 р. У П'єра Гренгора такі соті часто були своєрідним політичним оглядом, скерованим проти князів церкви і можновладців. В окремих своїх поетичних виступах поет викриває шахраїв, лицемірів, багатіїв, взагалі вади тогочасного устрою.

ЗАКЛИК ПРИНЦА ДУРНІВ

Розумні дурні, дурники блаженні,
Худенькі блазні, йолопи товстенні,
Чи то міські, чи то сільські,
Хлоп'ята молоді, діди нужденні,
Розважливі, нудні, шалені,
Розпутні, в'їдливі, слизькі,
Високі, і середні, і низькі,—
Ваш принц у масницю на славу
Дає на ринкові виставу.

Дурні дівчата й молодиці,
Рум'яні, смуглі, білолиці,
Що люблять хлопців молодих,
Потворні, гарні, добрі, ниці,
І працьовиті, й ледащиці,
Що йдуть під вигуки і сміх
Гулять по вулицях нічних,—
Ваш принц у масницю на славу
Дає на ринкові виставу.

Дурні п'яниці, що під ранок
Блюють щодня, що люблять жбанок
І розважаються в шинках,
Що люблять кидати коханок
А чи ревнують, наче бранок,
Що скрізь гуляють по ночах
З безтямним блиском у очах,—
Ваш принц у масницю на славу
Дає на ринкові виставу.

Усіх дуреп зве ваша Мати:
Святош отих, що випивати
Кортить їм нишком у шинку;
Жіноче плем'я язикате,
Що хоче всіх мужчин повчати,
Всіх дуток зграю гомінку,
Веселу, пристрасну, п'янку,—
Ваш принц у масницю на славу
Дає на ринкові виставу.

Принц дурнів, дудлячи винце,
Вас кличе п'яними словами,
А дама скріплює все це
Своєї задниці громами.

ПРИМХИ СВІТУ

Фрагмент

Світ не такий, як нам здається,
І люди різні з давнини,—
Цей сльози лле, а той сміється,—
Не схожі у житті вони.
Один складає все роками,
Другий розтринькує усе.
Цей ловить гав, той рве зубами,
Той невезій, цьому везе.

Цей з себе доброго вдає,
А справді лиш гребе для себе,
Готовий той віддати своє,
Але й чуже узять не греба.
Цей має все, той у нужді,
Грабує цей, той ледарює,
Один весь вік живе в біді,
Другий за гроші все купує.

Готовий той складати шану,
А в серці щирості нема;
Цей промовляє полум'яно,
Та вірити йому дарма.
Той вихваляє без упину,
Адже у цім потреба є,
Цей терпить все, та за хвилину
Він буде мстити, щоб взяти своє!

ЖАН ДЮ ПОНТАЛЕ

JEAN DU PONTALAIS

XVI ст.

Комічний актор Жан дю Понтале належав до так званих «Безтурботних хлопців» (так звалася вільна асоціація акторів-аматорів, що об'єднувала молодих людей найрізноманітніших професій і суспільних станів). Брав участь у народних виставах П'єра Гренгора. В одній із своїх п'єс-соті він змалював королеву-матір як хижака, що грабує народ, за що й був кинутий до в'язниці. Був він автором і дотепних пісень. Відома його збірка віршів і прози «Ліки проти сну», що вийшла в 1529 р. Сучасник поета Бонавентюр Депер'є так писав про нього: «Не забулися ще його дотепи, жарти і примовки та його чудова гра».

ГРОШІ

Хто щедро гроші на війну дає,
Хто всі чини за гроші дістає,
Хто гроші платить і за гонор свій,—
Той пан є твій;
Хто тратить на жінок добро своє,
В кого за гроші скрізь пошана є,
Хто їх вважає за найбільшу з мрій
В душі людській,—
Той може все скупить добро земне,
Та бідним гроші — тільки зло страшне.

ДВОРЯНСТВО

Хто наших дів не спокушав,
Не залишав їх з байстрюками,
Хто в карти дім не програвав,
Хто з шлюхами не жив роками,
Не вславивсь бійками між нами,
Хто не розпух від різних вин,—
Той в наші дні не дворянин.

Хто не палив і не вбивав,
На нивах не гасав з хортами,
Хто ярок і свиней не крав,
Хто не знущавсь над бідняками,
Не частував їх стусанами,
Хто бідних не валяв хатин,—
Той в наші дні не дворянин.

Надїть би нам на підлих гав
Смішний ковпак із бубонцями!
Та поки бідний не повстав,
Він ще тремтить перед катами,
Розпутниками й шахраями.

Хто між людей не сучий син,
Той в наші дні не дворянин!
Колись усі, що зачинали
Дворянські сім'ї, поважали
Дух вільності в душі своїй.
Васали їх не сумували,
У полі вільно працювали,
Смиренних сповнені надій.
Та дворянин же — лиходій!
Убивця, злодій і палій,
Він гірший, ніж чума остання.
Клянусь вам, треба їх мерщій
Усіх повісити без ваганя!

МАРГАРИТА ДЕ НАВАРР

MARGUERITE DE NAVARRE

1492 — 1549

Маргарита де Наварр більше відома як авторка «Гептамерона», циклу оповідань, написаних в дусі Боккаччо, а також як людина, під протекцією якої був передовий, як на той час, гуманістичний літературний гурток (Клеман Маро, Бонавентюр Депер'є та ін.). Але вона залишила також кілька збірок поезій і поем, серед яких її ранній зшиток «Маргаритки Маргарит принцес» відзначається щирим поетичним почуттям. В інших збірках, особливо в «Темницях», помітний вплив містицизму і відхід від гуманістичних шукань її молодих років.

ПІСЕНЬКА

Ось радісне чуття нове!
Минула темна ніч глибока,
І день у серці сяє знов,
Пройшла страшна мара жорстока,
І не жахає більш любов,
Якою цілий світ живе,—
Ось радісне чуття нове.

Зима прощалась сумовито,
І сльози їй текли з повік;
Але ясне й квітуче літо
Прийшло вабливіш, ніж торік.
І скрізь гукає все живе
Про радісне чуття нове.

Немає вже дерев безлистих,
Похилих, голих і сухих,
А всюди цвіт гілок барвистих,
Рясне зело гаїв густих,
Де кожна квітка мов зове,—
Ось радісне чуття нове!

І соловейко, що зимою
Тікав від холоду в журбі,
Тепер вечірньою порою
Співає дзвінко на вербі.
І спів під зорями пливе
Про радісне чуття нове.

КЛЕМАН МАРО

CLÉMENT MAROT

1496—1544

Яскравою постаттю часів раннього Відродження був Клеман Марс, син відомого в свій час придворного поета-риторика Жана Маро. Клеман Маро був творцем малої форми, поезії легкого і світлого стилю. Глибоко ознайомившись з італійською поезією, він вперше у французькій літературі вживав таких форм, як сонет (у перекладах з Петрарки і в оригінальних віршах). Багато в чому продовжував традиції Франсуа Війона (його й називали окуртуазеним Війоном XVI ст.). Автора «Великого Заповіту» він вважав найталановитішим представником старофранцузької поезії і в 1532 р. видав його твори, в яких вбачав «справді прекрасне і героїчне натхнення». Найбільше ж виявив себе в сатиричній поезії, особливо культивуючи жанр дотепних епіграм, переважно спрямованих проти тогочасних князів церкви. Все своє життя Клеман Маро зазнавав нападів і переслідувань як з боку католиків, так і протестантів. Його не рятували ні належність до гуманістичного гуртка Маргарити де Наварр, ні захист інших його впливових друзів, і він був змушений тікати то в Італію, то в Швейцарію. Помер теж на засланні в Італії (в Туріні) в глибоких злиднях. «Маротична» поезія мала широкий вплив на пізніших етапах розвитку літератури. «Він буде жити вічно, поки Франція говоритиме по-французьки»,— так пророкувала славу поета епітафія на його надгробку. В російській літературі особливо цинив його О. С. Пушкін, який зробив кілька вільних перекладів з Маро.

ЕЛЕГІЯ

Хто б міг подумати чи погадять,
Щоб лист міг стільки щастя дать?

Я прочитав, кохана, безліч книг,—
Не раз читав я житія святих,
Я прочитав Алена й Ланселота,
Якого вік не кидала турбота;
Роман Троянди я не раз читав
І твори всіх митців любовних справ,
І стародавніх римлян знаю я,—
Коротше, книжка — втіха це моя.
Та втіхи я такої ще не мав,
Коли листа від вас я прочитав.
Я в нім знаходив мову чарівну,
І лагідну, й дотепну, і ясну,
Де промовляли до душі слова,
Мов течія манлива і жива,—
І буйне серце, тужне від жалоби,
Спокійніш билось, сповнене шаноби.

Я так зрадів, що не лише уста
Мене п'янять, а й ваша доброта!
Про це найкраще свідчить щирий лист,
Де так відбився ваш жіночий хист.
Яке щасливе те перо чуйне,
Що ним водило серце чарівне!
Чуйна та ручка, що писала ним,
Простершись низько над письмом рясним.
І той щасливий, хто листа подав,
А щасливіший, хто листа дістав.

Та поки я читав листа від вас,
Палав від слова кожного весь час,
І сум, здається, я навік лишив,
І від листа все більше я радів,
Поки не прочитав, немов у сні,
Щоб знищив я того листа в огні.

І зникла радість від такої мови,
І серце обняли, немов окуви,
Досада й жаль. Для вашого бажання
Спалити мушу лист я без вагання!
Та щастя цілим зберегти його
Спиняло від обов'язку мого.

Не раз хотів листа я підпалить,
Але з огню негайно брав я вмить;
І знову клав я, й знову рятував.
Нарешті я листа поцілував
І, кинувши в огонь, промовив я:
«Така нещасна доля вже твоя!
Та краще серцю сльози лить свої,
Ніж тішитись, ослухавшись її».
І лист навіки спопелів в огні,
Й на серці легко стало враз мені.

СКЛАДНЕ РОНДО

Друзям після свого визволення

Тепер на волі, друзі, я гуляю,
А все ж я у в'язниці побував.
В своїм житті я дивну долю маю,
Але, крім лиха, й щастя я зазнав.

Шипів завиди,— дідько б його взяв! —
Що дням моїм лихим не буде краю.
Хоч він радів,— я зло перемагав,—
Тепер на волі, друзі, я гуляю.

І хоч двірць я папи зневажаю,
Але злочинцем, друзі, я не став.
Я часто у значних осіб буваю,—
А все ж я у в'язниці побував.

Лиш у немилість тій я був попав,
Якої доброту я добре знаю,—
Як у в'язницю раптом завітав.
В своїм житті я дивну долю маю!

Твою тюрму, Париже, забуваю,
Коли там довелось ловити гав.

І я тепер усюди вас стрічаю,—
Адже, крім лиха, й щастя я зазнав.
Все йде на добре. Волю я дістав
І визволителя свого вітаю.
Веселий я. Прекрасний час настав,—
Прихід весни я, друзі, прославляю
Тепер на волі.

ПРО АБАТА І ЙОГО СЛУГУ

Був пан абат з слугою схожий так,
Що їх, мов віск, ніяк не відрізнити.
Один — чудний, і другий був дивак,
Цей жартував, і той любив смішити,
Той пив щодня, і цей мастак був пити.
Ніяк надвечір їх не зупинить:
Абат наш без вина всю ніч не спить,—
Так помирають без ліків нам несила;
Й слуга заснуть не може ні на мить,
Поки не вип'є до денця барила.

ПРО САМОГО СЕБЕ ТА ПРО БАГАТОГО НЕУКА

Признатися, бідак я, небагатий,
Та з юних літ я гостре мав перо.
Весь знає світ, що я поет крилатий,
Всі шепчуть: «Ось Клеман», «Клеман Маро».
Скрізь славний я!.. І хай, лиха маро,
Твої всі гроші і твоя земля,
Палаци й слуги, луки і поля,—
Повік між нас різниці не забути:
Не можеш ти прожити таким, як я,
Таким, як ти, всяк може в світі бути.

ВІСІМ РЯДКІВ ПРО САМОГО СЕБЕ

Я став не той, що був я здавна,
І вже таким не будь мені,—
Моя весна і літо славне
Навіки зникли в далині.
Амуре юний, бог любові,
Тобі я все життя годив.
Коли б я народився знову,
Ще краще б я тобі служив!

ПОЕТОВІ-НЕВІГЛАСУ

Женить його мерщій звідціль!
Чи то в рондо, а чи в баладі,
Завжди у нього все в безладді:
І глузд, і ритм, і слово, й ціль.
Його безбарвний смак і стиль.
Тому й гукаю я в розраді:
Женить мерщій його звідціль!
Хай докладає він зусиль
Хоч би, скажім, в прозовім ладі
(Що вийде — ми побачить раді),—
А в віршах він — немов та цвіль!
Женить його...

ГРЕНУЙЛЮ¹,
БЕЗДАРНОМУ ПОЕТОВІ

Ти справді жаб'ячого роду,
Бо каламуттю навіть сниш.
Та жаба лиш каляє воду,
А ти поезію брудниш.

---

¹ Французькою мовою прізвище Гренуйль і слово «жаба» звучать однакові).

МЕЛЛЕН ДЕ СЕН-ЖЕЛЕ

MELLIN DE SAINT-GELAIS

1487—1558

Меллен де Сен-Желе, на відміну від Клемана Маро, дістав блискучу як на той час освіту, зокрема, був безпосередньо знайомий з італійською культурою. І хоч його називали «медоточивим Мелленом», а поети «Плеяди» часто виступали проти його манірності в поезії, в багатьох творах поета відчувається звільнення людини від пережитків середньовіччя, від приписів церкви і схоластичних догм. І навіть співці «Плеяди», які довгий час дискутували з Мелленом де Сен-Желе, кінець кінцем визнали його «окрасою свого віку».

СОНЕТ

Не стільки серед вод венеціанських
Я бачив лодок, в Темзі лебедів,
Овець в Бретані, риб серед морів
Або зайців у займищах шампанських,

Різниці мови у краях германських
Чи на побаченнях в соборах дів,
Не стільки у двірцях глухих кутків,
Пихи дурної у дворян іспанських,

В республіці не стільки партій різних,
Потвор у Африці і мес зловісних
Не стільки чуть в дні римських святкувань,

Не стільки злочинів без перепони
І доказів на сесіях Сорбонни,—
Як у моєї милої бажань.

* *
*

Погано вдягнений, обдертий чоловік
Якось просив поїсти в селянина,
І похвалився він, що працював весь вік,
Знав сім ремесел... нині ж він руїна.
«Як! Сім ремесел?..— селянин сказав.—
Що знаю я? Лише роботу в полі.
Та все ж прогодувать,— бо добре
працював,—
Я можу всю сім'ю,— й цього мені доволі!»

ШАХРАЙ

Якось шахрай божився на товчку,
Що людям чорта він покаже потайного.
І щоб побачити диковину таку,
Схвильований народ зібравсь навколо нього.
Дістав він гаманця, глибокого й важкого,
І, вивернувши, рік: «Дивіться обома!
Адже нічого, люди добрі, тут нема?»
«Авжеж!» — гукає хтось з тривогою в лиці.
І мовить тут шахрай: «Кому в очах п'їтьма,
Той саме й бачить чорта в гаманці!»

ПАПСТВО

Заволодівши майже цілим світом,
Розпутниця скрізь наганяла страх
І мала владу над душею й тілом,
Немов той бог у вічних небесах.
І довго так було. Та ось,— о жах! —
У неї хтось стрілу дошкульну кинув.
А там і лікар вмить її покинув,
Хоч тяжкохворій треба допомоги.
І поговір про неї скрізь полинув,
Що стала недоумкувата трохи.

ПРО ОДНОГО КЮРЕ

Горлавши пісню про ягницю,
Потряс вікарій всі серця.
Та ось уздрів він молодицю,
Сумирну Анну смуглолицю,
В сльозах від пісні панотця.

І, підійшовши враз до Анни,
Кюре сказав: «Дитя кохане,
Не плач від співу ти мого...»

«Таж я, месір, осла свого
Утратила на тому тижні.
І от почула глас його
У вашій пісні дивовижній».

ПОЕТОВІ

Ти, друже, сповнений жалю,
Що все Клемана я хвалю,
Що не про тебе річ моя.
Невже твое таке бажання,
Щоб я хвалив твої писання?
Ти краще робиш це, ніж я.

БОНАВЕНТЮР ДЕПЕР'Є

BONAVENTURE DESPÉRIERS

б л. 1500—1543

Видатний представник «лібертенів», вільнодумців часів середньовіччя, Бонавентюр Депер'є почав свою літературну діяльність у Ліоні, допомагаючи у готуванні «Коментарів до латинської мови» відомому вченому і друкареві Етьєну Доле, який був незабаром спалений інквізиторами як еретик і безбожник. Депер'є змушений був шукати захисту у Маргарити де Наварр. У неї він навіть деякий час працював секретарем. В цей період життя виступає як поет-сатирик, наслідуючи Маро, якого називав «батьком поетів». Пише він і скерований проти тогочасної церкви славнозвісний твір «Кимвал світу», що його опублікував паризький видавець без імені автора. Видавця кинули в тюрму, а книжку «знищили як шкідливу». Сам Депер'є після виявлення імені автора «Кимвалу світу» веде неспокійне, повне переслідувань життя і в 1543 р. кінчає самогубством. Після смерті письменника вийшла книга його сатиричних повістей «Нові забави», видатний пам'ятник тогочасної французької прози, реалістичний викривальний твір, пройнятий народним духом, в якому вже відчувається стиль Рабле.

КОРОЛЕВІ НАВАРСЬКІЙ

Ви, пані, мій надійний страж,—
Давно я ждав цієї хвили.
Сказали ви: «Він — бранець наш!
Вже досить бігати на дозвіллі,—
Перо його все знищить в силі».
І ви стережете мене.
Та й хто створіння це страшне
Сховає в наш проклятий час?
Якщо злочинця світ жене,
Притулок знайде він у вас.

ДРУКАРЕВІ ЖАНУ ДЕ ТУРН

Ти хочеш вберегтись, щоб горе не спіткало,
Щоб не було жалю, щоб напасть одвести.
Дарма бажать весь вік, щоб річ твоєю стала.
Утратиш ти її — дурницю втратиш ти!
Як коротко тобі про це розповісти?
У світі всяке зло лиш вигадане нами:
Якщо ти кажеш сам, весь сповнений нестями,
Що хтось тебе чорнить, вже в серці горе є;
Якщо вважаєш ти, що шкодить хтось роками,
Від того краший друг нам ворогом стає.

ЗАКЛЮЧНИЙ СОНЕТ ДО «НОВИХ ЗАБАВ»

Ну от і все. Чи до вподоби вам?
Скажіть мені,— доволі реготали?
Чи задарма мої труди пропали,—
Не втішить вас моїм гірким словам?

Старе з новим змішав я пополам.
Цікавого я вам повів чимало.
Щоб мрійники скорботи більш не знали,
Я вам все краще у душі віддам.

І геть печаль! Вона прийде сама,
Коли настане злигоднів зима.
Поки ще час — шукайте радість всюди!

Коли ж зачепить горе вас крилом,
Ви захищайтесь мужності щитом,
І смутку злий тягар вам легший буде.

ПРО ОСЛИЦЮ, ЯКУ ПРИВЕЛИ НА ТОРГ

На ринок хтось привів ослицю в брилику з соломи,
І кожен з покупців казав: «О, це породи знак!
Або вона набридла вже хазяйці до оскоми,
Або не має ні коп'я хазяїн-неборак».

ЕТЬЕН ДЕ ЛА-БОЕСІ

ÉTIENNE DE LA BOËTIE

1530—1563

Автор відомого антитиранічного політичного трактату «Міркування про добровільне рабство», Етьєн де Ла-Боесі в поетичних творах виявив себе як переконаний гуманіст середньовіччя. Вперше його вірші-сонети опублікував його друг Мішель Монтень у своїх славнозвісних «Нарисах». Після несподіваної ранньої смерті автора ці твори вийшли окремою книгою. Вся його діяльність пов'язана з важливою стороною культурного життя французького Відродження — з освоєнням античності. В своєму трактаті Ла-Боесі твердив, що добровільне рабство — це підкорення підданих тиранії монархічної влади, покірність народу одній нікчемній людині, підтримувана не тільки постійним насильством монарха, а й мовчазною згодою або навіть бажанням підданих. Твори письменника були дуже поширені серед гугенотів, а пізніше привертали увагу письменників і мислителів прогресивних напрямків. Особливо цікавився ними Л. М. Толстой, який навіть частково переклав і надрукував основний твір поета «Міркування про добровільне рабство».

СОНЕТ

Сьогодні сонце так пече серед долини,
Що все жовтіє тут, в прекрасному кутку.
Та сонце йде на спад,— і ми вже в холодку,
Я з Маргаритою, в вечірні ці хвилини.

На стежці лісовій ніщо нас не зупине,—
Амур іде вперед, ми ззаду на горбку.
Якщо не досить трав зелених у гайку,
Ми вийдем на лужок, де сяйво барв неспинне.

Живем ми почуттям,— турбот у нас нема,
Як у царя й вельмож,— весь світ у них тюрма.
О славний мій Медок, мій світлий краю тихий!

Чи є ще десь краї, що так були б зрідні?
Край світу ти лежиш, та любий ти мені!
Забудемо ми тут наш час страшний і дикий!

СОНЕТ

«Не будьте заздрісні і не вважайте, друзі,
Що кину я любить,— облиште у борні
І жити, і вмирать, як личить це мені.
Моя любов — це нить мого життя в потузі!».

Так Фея мовить нам, а Мелеагру в скрусі
Вона щодня горить призначила в огні
І, геть стривоживши його юнацькі дні,
Сказала так: «Тобі — огнем палать у тузі!»

Вона так мовила,— адже усе в житті
Підпорядковане бува одній меті.
І кажуть, у вогні все без кінця згорає.

І відтоді за мить — о вельми дивний знак! —
Стає нещасним геть закоханий бідак,—
Мов головешку, дим життя оповиває.

МОРІС СЕВ

MAURICE SCÈVE

1501—1560

В південнофранцузькому осередку середньовічної культури, в Ліоні, виникла поетична школа, учасники якої перебували під впливом платонівської філософії. На чолі ліонської школи стояв Моріс Сев. Бувши прихильником поетичної творчості Петрарки, він прагнув наслідувати його в своїх ліричних творах. Він навіть «відкрив» у Авіньйоні гробницю коханої Петрарки — Лаури. Основний його твір — збірник десятирядників «Делія» (1544), написаний у претензійно-глибокодумному стилі, сповненому темної символіки. Сама назва книги є анаграмою слова «ідея» (Délie — L'idée), і це підкреслювало містичну тенденцію поезії Моріса Сева, що тісно була пов'язана з платонівським ідеалізмом. Властивий Севу потяг до символіки змушував символістів кінця ХІХ ст. вбачати в ньому одного з своїх далеких духовних предків.

ДЕСЯТИРЯДНИКИ

1

Венера спочивала серед гаю,
 А поруч бавився Венерин син.
 Я підійшов до них і помічаю:
 Зі мною чимось дуже схожий він.
 Немає в ньому будь-яких відмін,—
 Малий на зріст, як я, блідий так само,
 Назвать нас можна справжніми братами.
 Чому ж немає в мене лука й стріл?
 Без них в найкращої у світі дами
 Я співчуття збудить не маю сил.

2

Засмучений Амур усім на диво,—
 Останні стріли в мене він пустив.
 Заплакала Венера співчутливо,
 І сліз потік їй факел загасив.
 Знов чорний морок білий світ закрив.
 Де стріли взять? Де смолоскип дістати?
 Не плач, Венеро, досить вболівати,
 В мені ти розпали огні свої,
 В моєї ж дами слід Амуру взяти
 Кохання стріли — погляди її.

3

Сон тихими залив мене струмками,
 Пославши спокій забуття мені.
 Венера й син більш, мабуть, до нестями
 Палить не будуть серце у вогні.
 Спокійно спав цю ніч я в тишині.
 Та день настав — і стрівсь я в неспокої
 Із дійсністю суворою й гидкою,
 Відчув себе в огні я між потвор:
 В той день рукою фанатизму злою
 Були убиті Англія і Мор¹.

¹ Англійський прогресивний мислитель Томас Мор був страчений 6 липня 1535 р.

ЛУІЗА ЛАБЕ

LOUISE LABE

б. л. 1524—1566

Талановитою поетесою ліонської поетичної школи була Луїза Лабє. В її ліричних творах, всупереч загальній платонічній тенденції цієї школи, помітна ширість її безпосередніх почуттів. І ця властивість поетеси надавала її творам глибокого ліризму.

СОНЕТ

Як тільки ляжу я відпочивати,
За день стомившись, в ліжкові м'якім,
Душа моя у почутті святім
До тебе рветься крізь вечірні шати.

І серце починає відчувати
Знов образ той, що на шляху земнім
Не раз, ридаючи, очам моїм
Благала я хоча б на мить послати.

О тихий сон, нічна пора щаслива!
Приємний спокій, повний забуття,
Коли щоночі я тобою п'яна.

Якщо ніколи радість неможлива
Душі закоханій без співчуття,—
Хай не згасає хоч нічна омана...

* *
*

Поки ще зір спалахує сльозою,
І хочеться вернуть щасливі дні,
Поки душа ще сповнена тобою,
Тамуючи зітхання голосні,

Поки торкатись можу струн рукою,
Про тебе в лютні викликать пісні
І може розум в світлім супокої
Твої ще мислі розумить ясні,—

Вмирати доти не бажаю я.
Коли знесиліє рука моя,
І стихне голос, і погаснуть очі,

І більш тобі не зможе розум мій
Подати знак любовний серед ночі,—
Хай прийде край моїй путі земній.

П'ЕР ДЕ РОНСАР

PIERRE DE RONSARD

1524—1585

Прогресивний ідеал вільної і гармонійної людини був одним із ідеалів розумового руху, що зветься Ренесансом, або Відродженням. Цей ідеал покладено в основу поетичної творчості П'ера де Ронсара, як і всієї літературної групи «Плеяда», одним з основоположників якої він вважається. Деякий час Ронсар виступав як дипломат. Але через хворобу і глухоту змушений був відмовитись від дипломатичної кар'єри. Він цілком віддався літературно-філологічним заняттям. Зустрівшись у свого вчителя античних наук Дорá з молодими вихованцями, прихильниками нової поезії, він разом з Жоакеном Дю Белле, з яким потім написав літературний маніфест «Захист і звеличення французької мови», стає на чолі славнозвісної поетичної групи «Плеяда», яка спочатку називалась просто «Бригадою». Це сузір'я «Плеяди» становили сім поетів — Ронсар, Дю Белле, Белло, Баїф, Дорá, Жодель, Понтюс де Тіар. Нова поетична група оповістила боротьбу за розквіт французької поезії, проти риторичних і схоластичних течій в літературі, за творче змагання з античними авторами.

Ронсар в 1550 р. випускає свою першу книгу — збірку од, пропагуючи цей високий жанр як основний у поезії. Особливо він виявив себе як видатний поет у своїх книгах сонетів «Любов до Кассандри», «Любов до Марії», «Сонети до Гелени», «Сонети до Астреї», сповнених високої ідеальності і чуттєвої пластичності. Сучасники Ронсара вважали його «королем поетів». Відомий він і як автор великого епічного твору «Франсіада», який, правда, виявився сухим і розтягнутим і тому, мабуть, незакінченим. Під кінець своїх днів Ронсар відходить від придворного життя, вважаючи, що краще жити «подібно до добрих старих філософів, які замість всілякої меблі мали тільки палицю, дірявий плащ і порожні долоні рук». Значення Ронсара в розвитку французької поезії величезне. Він остаточно утвердив панування французької літературної мови і створив поезію справді європейського масштабу.

ОДА

Так остуди вино торішнє,
Щоб холодніш було за лід.
Поклич до гурту Жанну ніжну --
Хай співом звеселяє світ
У краснім цвіті юних літ.
І клич Варвару в танці спільні,--
У неї флорентійський рід
І коси вузликом свавільні.

Зникають десь, біжать години.
Хоч день щасливо хочу жити!
По вінця наливай чарчини,--
Із повних чар зручніше п'ють
І краше спрагу вдовольнить.
О, дурень той, хто не хилиє!
І скільки в чарку не налить,
Мій мозок глузду не втрачає.

*

Зірви, хлоп'я, нещадною рукою
Всю розкіш барв у полі веснянім,--
І хай квітки укриють весь наш дім,
Пробуджені квітневою порою.

І ліру скинь дзвінку: я хочу грою,--
Коли б я міг! -- чадний розвіять дим.
Мій розум весь з мистецтвом чарівним
Отруений очей ясних красою.

Паперу дай, хлоп'я, чорнила дай:
На ста листках, що бачать мій одчай,
Свою я хочу оспівать розпуку.

На ста листках, твердих, немов алмаз,--
Щоб і нащадки ту відчули муку,
Яка мене терзає повсякчас!

* *
*

Коли, старенька вже, вечірньою порою
Ви будете сукать і прости при вогні,
Співаючи мій вірш, ви скажете, сумні:
«Колись мене Ронсар прославив молодую».

Тоді, схвильована цією новиною,
Служниця, стомлена по трудовому дні,
Про мене чуючи, прокинеться в півсні
І вас благословить безсмертною хвалою.

Під землю я піду, і, привид без кісток,
Знайду під тінню мирт я там собі куток.
Ви ж біля вогнища, зігнувшись утрое,

Жалітимете все, що не змогли любить...
Живіть, кажу я вам, цінуйте кожну мить.
Зривайте сміло цвіт троянди життєвої!

* *
*

Якщо помру в твоїх обіймах нині,
Я буду радий. Бо чужі мені
І марна честь, і оплески гучні,—
Душею ми злились в п'янкій хвилині.

У декого весь час думки єдині —
Служити Марсові, його війні,
І груди сміло підставлять міцні
Під меч дзвінкий і стріли безупинні,—

Несмілий, я хотів би кинуть світ,
Проживши тихо в самоті сто літ,
І біля тебе смерть зустрів, Кассандро.

Хай помиляюсь я, та вмерти так
Без краю краще, ніж серед атак
Загинуті полководцю Александру.

АМУРЕТТА

Поки скувала крига все зимою,
Погріємось ми, кралечко, з тобою,—
Не біля пічки, далі від завій,
А у любовний граючи двобій.

Присядь на ложе, вкрите килимами.
Міцніш цілуй і припадай устами,
Стискай руками шию мимохить,
Забудь про матір,— годі нам страхить!

Дозволь тебе за перса ніжно взяти,
По волосочку коси розплітати,—
Серед утіх любовної ігри,
Мов у неділю, кіс не чепури.

Присунься ближче, притулись щокою.
Ти червонієш? Бавлюсь я красою.
Всміхнулась ти? До серця, далєбі,
Словечко те, що я шепнув тобі.

А я сказав, що буду я торкатись
Рукою ніжно так... Чого ж боятись?
Ти мовчки не тікай! Та бачу я,
Що не страшна тобі рука моя.

Я знаю ваші хитрощі дівочі.
Ви завсігди до любощів охочі,
Але, кленусь Амуром, легше вам
Прийняти смерть, аніж признатись нам.

Одвіку жінка хоче недаремно
Коханню віддаватися таємно.
Адже Гелена ще давно колись
Хотіла, щоб украв її Паріс.

Візьму тебе я пристрасно і ніжно:
Невже упала ти? Невже не втішно?
О, найсолодша хвиля у житті!
Коли б не цілував, сміялася б тоді

В своєму ліжку ти у самотині.
Кінчили так ми, як хотіли нині!
Почнім же знову,— гріє нам ліга
Любовного двобою жагота.

* *
*

Природа ксжному озброєння дала:
Міцний горбатий дзьоб і крила є в орла,
А роги — у бика, і у коня — копита,
У зайця — біг швидкий, змія ж несамовита
Отруйний має зуб, у риби — плавники,
І в лева, зрештою, є кігті і клики.
Мужчині мудрий ум вона подарувала,
Для жінки ж мудрості в природи більш
не стало,
І, вичерпавши геть могутність до часу,
Вона дала жінкам не міць, а лиш красу;
Вражає нас вона, немов ті блискавиці,—
Вона сильніш богів, людей, вогню і криці.

* *
*

О книго, не ридай! Судилось, певне, так,
Щоб у житті зазнав я від богів лиш карі.
Та тільки я помру — і зникнуть злі примари,
Дістанеш ти вінок, хвали почесний знак.

Земні минуть віки. Та вражений юнак,
Почувши гомін рим, на береги Луари
Захоче знов прийти. Уздрівши краю чари,
Він скаже в забутті: «Тут жив поет-мастак!»

О книго, не сумуй! Поки живе людина,
Заслуг не визнають... Та як вона загине,—
Тоді по смерті нас вшанують, мов богів.

За все життя у нас лише про кривду згадки.
Та смерть зупинить глум підступних ворогів,
І шану віддадуть тобі в віках нащадки.

ЖОАКЕН ДЮ БЕЛЛЕ

JOACHIM DU BELLAY

1522—1560

Жоакен Дю Белле насамперед відомий як автор славнозвісного літературного трактату «Захист і звеличення французької мови», що був своєрідним маніфестом літературної групи «Плеяда», яку він очолював разом з Ронсаром. Значення цього теоретичного документа для розвитку французької поезії було надзвичайне. Він був скерований проти риторики і схоластики, що панували тоді в поезії, обстоював створення національної французької поезії, збагаченої змаганням з античною літературою, і, виступаючи проти придворної поезії, вимагав від поета високого служіння національному мистецтву. Як поет, Жоакен Дю Белле виступив із збірками поезій («Олива» і «Старожитності Рима»), навіяними італійськими враженнями, якими він був сповнений після трьохлітнього перебування в Італії. У пізніших збірках («Сільські розваги» та «Жалі») він виявив себе як поет громадянського пафосу і елегійних настроїв.

Ти — мати, Франціє, мистецтв і прав людських,
Ізмалку ссав твої я материнські груди;
Немов ягнятко те, що неньку кличе всюди,
Тебе гукаю я у хащах життьових.

Хоч звала іноді одним з дітей своїх,
Чому не скажеш ти хоч би слівце огуди?
О Франціє моя, о згляньсь, і легше буде...
Та тільки йде луна від слів моїх сумних.

З вовками хижими живу я у долині,
І чую я зиму, яка мене вже нині
Жахає у думках і гасить серця жар.

Адже других ягнят не мучить лютий голод,
Ім не страшний ні вовк, ні вітер, ані холод,—
Хоч і не гірша я вівця з людських отар.

Утіхи б лиш тепер, лише б тепер зазнати,
Не мріять іншим бути, аніж я справді є,
І мати щастя в тім, щоб все життя твоє
Над книгами пройшло у затишку кімнати.

Та волі не умів я змалку шанувати,
Не дбав про неї я; і серце я своє
Віддав для суєти, що ніби все дає,
І одягав шмаття, цяцьковане й строкате.

Я зрозумів лише на схилі літ своїх,
Що краще вік пройти серед принад пустих
Без ляку, й заздрощів, і без торгів з собою.

Великий жаль бере, що пізно так пізнав.
І гірко на душі, що вже давно опав
Юнацький первоцвіт зимою життєвою.

* *
*

Хоч не цінує чернь мистецтва Аполлона,
Хоч він забавою для можновладних став,
Хоч нині честолюб певніший шлях обрав,
І скнару не п'янить більш арфа срібнодзвонна,

І хоч потрібніше бійцям сідло й попона,
Хоч вік наш поважать мистецтво перестав,
А Дю Белле в житті таких тортур зазнав,
Що не чарує більш людей його корона,

Хоч без прибутків строф не вважає люд,
Не платять римами робітникам за труд,
І хоч за Музою нужда простує в тузі,—

Але співати я не в силі перестать,—
Лиш пісня люте зло уміє заклинать,
І шість щасливих літ дали мені лиш Музи.

ПРОТИ СКНАР

Любов, і виноградний сік,
І забуття тривог усіх,
І свіжі ароматні страви
Під час спочинку чи забави,
І лютні звук, і в далині
Пташині радісні пісні,—
Все недосяжне це для скнари,
Якого ваблять зиску чари,
І не зімкне його повік
Спокійний тихий сон повік.

Ти швидше стрінеш сон привітний
В простій хатині непомітній
Чи в пастуха у курені,
Хоч злидні часто там страшні.
Чи то хвилює море хмуре
Згасання світлого Арктура,
А чи Овна раптовий схід,
Не знає той тривог і бід,
Кому простої досить долі.
Його не мучить страх за поле
В страшну грозу чи в лютий град,
Що б'є на лозах виноград.
Хай спека землю всю спалила
Чи крига все навколо вкрила,
Байдужий він до втрат земних,—
Бо серце повне благ простих,
Які він може вічно мати.
Лиш він щасливий і багатий!

РЕМІ БЕЛЛО

REMY BELLEAU

1528—1577

Поет «Плеяди» Ремі Белло найбільше виявив себе «художником природи», як висловився про нього Ронсар. Мальовнича пластичність і своєрідний епікуреїзм властиві кращим його віршам, вміщеним у буколістичних «Пастуших піснях» і в збірнику «Любов і нові перетілення самоцвітів» (цей збірник іноді зіставляють з «Емалями і камями» Теофіля Готье). Так само, як інші поети «Плеяди», Белло відомий як майстер сонетів. Крім ліричних творів, виступав і в інших жанрах.

КВІТЕНЬ

Квітень, ти краса лісів,
Сяйво днів,
Ти живеш в садах надії,
Де в бутонах і листках,
В пелюстках
Розпустились юні мрії.

Квітень, ти прибрав луги
Навкруги
У зелені й буйні трави,
На полях в квітках рясних,
Запашних
Ти одяг вбрання яскраве.

Квітень, ти летиш між гір
Мов Зефір,
Серед світлого простору
Шлеш крилатий свій привіт
На весь світ
І прекрасну тишиш Флору.

Квітень, повний поривань
І бажань,
Сиплеш ти серед природи
Всюди пахощі терпкі
І п'янки,
Поїш ними землю й води.

Квітень, барвами цвітеш
Ти без меж
У косі моєї дами
І на грудях осяйних
І тугих
Ти виблискуеш квітками.

Квітень, ти Кіпріди сміх
В час утіх,
Ти її дихання чисте;

Квітень, сяйво ти богів
Між полів,
Де повітря променисте.

Ти вертаеш з далини
В край весни
Всіх мандрівників пернатих,
Бистрих ластівок ти шлеш,
Всіх ти звеш
Вісників весни крилатих.

І гвоздики, й цвіт жоржин,
Глід, і кмин,
І троянди, і лілеї
Розіслали свій убір
Серед гір
І між піль пори цієї.

Соловейко чарівний
Голосний,
Заховавшись серед листу,
Мрійно на мільйон ладів
Між кущів
Дзвонить пісню урочисту.

Як з'являєшся ти знов,
То любов
І зітхає, й пломеніє,
І огонь горить в очах,
Що в серцях
Цілу зиму тільки тліє.

Бачиш ти у хвилі цій
Цілий рій
Бджіл, метеликів і бабок,
Що літають по квітках,
Їхній пах
Скрізь несуть на лезах лапок.

Прийде й травень теж сюди,
У сади,
І родючий, і росистий,
І розілле запах свій
Мед густий,
Мов солодкий цукор чистий.

І співаю я в цей час
Без прикрас
Про той місяць, що з'явився,
Мов богиня серед хвиль,
І між піль
Їх рожевим цвітом вмився.

ЗБИРАННЯ ВІНОГРАДУ

Настав той час, коли прості веселі люди
Густими юрбами спішать збирати всюди
З божественних гілок багрянний виноград.
Настав той час, коли вже ронить пишний сад
Плоди своїх дерев, і осінь буйносила
Іде, хитаючись, сповнять барила.

Всім праця є: тому в чавильнях у дворах,
Тому біля діжок,— у нього у руках
Вже пакля і смола. Ось він узяв моточок
І обгортає чіп. Хто на коліна став
І теше затичку. А хто свердло узяв
І впився в діжку ним, де клекіт вин шипучих,—
Він змушує їх вир потоком сліз кипучих
Пролитись через край, щоб хлянув п'яний сік
І в чан, де плаває черпак, помалу тік.
Хто дебеліш усіх, ті весело ногами
Достиглі грона мнуть і тонуть між струмками.
Хто чавить кетяги, хто грона подає,
А хто великий ніж садовий дістає
Й на камені його, щоб різать лози, точить.
Хто кошелі дрібні й гілля вербове мочить
У чистому струмку, в прудкому ручаї.
Хто бочку викотив, скребе боки її,
Щоб вичистить у ній торішні ржаві плями.
Хто клепки на діжках стискає обручами,
Лозою туго їх обв'язує кругом
І прибиває скрізь їх міцно молотком.
Ті з жорном возяться, ті з глеком здоровенним,
З безмежним черевом і горлом широченним.
Там кісточки тріщать, мов плаче виноград.
Під деревом кривим заб'є п'янкий каскад,—

То котиться вино, клекоче безупинно.
І стогне дерево, і бризка брага пінна.
Вже люди з відрами стоять і ллють на дно
В барила молоде та піняве вино.
А іншим хочеться вже й землю напоїти,
Хоч краплею вина лозу її змочити.
І вже хитаються, не втримавши пугар,
Сп'янілі від вина, його солодких чар.

КАМІНЬ ВОДЯНОГО КОЛЬОРУ

Повита місячною млою,
Сиділа діва над рікою
І пряла вовну. Та з руки
В потік упало веретено.
Вона за ним... а вир шалено
Її поніс на дно ріки.

Красуня бідна потонула.
І жодна з подруг не почула
На березі благань її.
Пастушки на лугах зелених,
Серед забав своїх пісенних,
Черідки стерегли свої.

Занадто випадок жахливий!
Страшний потік цей гомінливий,
Де діва смерть знайшла свою!
Її чекало шлюбне ложе,
Але пірнуло тіло гоже
Навік в могильну течію.

І не прийшли на допомогу,
Не заступили їй дорогу,
І ви, русалки водянї,—
Не врятували ви дівчати,
Що хтіло пряжу врятувати
І утопило власні дні.

Але на згадку і на славу
Про юну дівчину русяву
Боги у щирім співчутті

Відбили в камінцях журливих
Весь сум очей її манливих,
Що чарували у житті...

Поглянеш в них, і серце в'яне,
І кров тече з тяжкої рани,
Йї нема кінця журбі гіркій.
І я свої жалі пекучі,
Свої благання шлю за тучі,
Аби утишить смуток мій.

ЖАН АНТУАН ДЕ БАІФ

JEAN ANTOINE DE BAIF

1532 — 1589

Жан Антуан де Баїф має досить відмінне обличчя між поетами «Плеяди». Син відомого середньовічного вченого Лазара де Баїфа, людина чималої ерудиції, він спочатку випустив кілька поетичних збірок, то навіяних поезією Петрарки («Любов до Меліни» і «Любов до Франсіни»), то сповнених ремінісценцій з античних поетів («Метеори») або з італійських авторів («Поеми»). Один час він мріяв про поєднання поезії й музики і для пропаганди своїх поглядів створив навіть при дворі «Академію поезії і музики». Але найбільше значення має його своєрідна збірка «Міми, повчання і приказки», в якій вміщено почерпнуті переважно з народних джерел різні прислів'я, байки, сентенції та афоризми на морально-філософські та політичні теми, висловлені в стислій і дохідливій формі.

МІМИ

I

Жить Франція довіку буде!
Хоч звичаї міняють люди,
Народ свою міняє путь,
Колись наш рід вважався диким,
Але з новим і кращим віком
Французи ліпшими стають.

II

О істино! Дитя блаженне
Святих богів... Повік щоденно
Готовий я служити тобі.
Ти кривді не даєш звернути
Мене з шляху. Ти сяєш всюди
Мені в щоденній боротьбі!

III

Орла просила черепаха,
Щоб він навчив, як учать птаха,
Її літять. Орел піднявсь.
Впустив її. Вона скотилась,
Неначе камінь, і розбилась.
Біда, коли безкрилий вдавсь!

IV

Все літо бабка проспівала.
Аж ось уже й зима настала.
От до мурашки йде вона.
«Що ж літом ти робила в полі?»
«Співала».— «Ну й танцюй на волі!»
Повчальна казка ця сумна.

V

Так сумно в життьовому морі,
Життя людське у лютім горі:
Зневага, сутички, гризня;
Вже віри у людей немає,
Добра давно вже світ не знає,
Честь наша топчеться щодня.

* *
*

«Поможи мені, смерть, поможи!
Я прошу тебе, поможи».
«Чую. Що тобі? Я прийшла».
«Смерть, ти бачиш, я весь в огні.
І я ліків від тебе жду».
«Хто в тобі розпалив огонь?»
«З смолоскипом і луком дитя».
«Що ж я мушу зробити тобі?»
«Дай померти мені скоріш».
«Я приходжу до тебе щодня».
«Та не чую я, смерть, цього».
«Ти, закоханий, серце спитай».
«Серце, справді ти мертве еси?»
«Я вмираю, щоб знов ожить».
«Що ти, серце нещасне моє?
Чи спроможний ожити мрець?»
«Помирати й родитись знов
Я у змозі... Бо Фенікс я,
Що відроджується в огні».

ПРО ЛЮБОВ МОЮ

Я не люблю цнотливих
(Нудних і полохливих),
І надто літніх дів.
Взірець моїх смаків —
Це жінка вже дозріла:
У ній і чари, й сила.
Люблю я виноград
Без плісняви і вад.

ПОНТЮС ДЕ ТІАР

PONTUS DE THYARD

1521 — 1605

Найменш відповідав своєю творчістю поетичним принципам «Плеяди» член її Понтюс де Тіар. Характером творчості він скоріше наближався до поетів ліонської школи. Це було особливо помітно в його першій петраркістській збірці сонетів «Любовні помилки» (1548). Але і його ліричні вірші, що вийшли в 1555 р., під час інтенсивної діяльності «Плеяди», не позбавлені рис платонівського ідеалізму, властивого ліонським поетам. Більшу частину свого життя він присвятив писанню натурфілософських прозаїчних трактатів, що вийшли в 1587 р. під назвою «Філософські діалоги».

СОНЕТ

Божественний Ронсаре прещасливий,
Любовні вірші цілий вік плекай,
Кіпрідиним вінком оповивай
Своє чоло у славі гомінливій.

Твій ніжний стиль, Белле мій чарівливий,
Приємний нам, неначе водограй;
Під сон полів куток свій прикрашай
Ти гілочкою мирної оливи.

О Дезотелю, й ти вінчай чоло,—
Вже сяйво слави вічної зійшло
Над світлою оселею твоєю.

Та чи позаздрю долі я твоїй?
Живу я тихо в хаточці малій
З омріяною зіркою своєю.

* *
*

Повісмо днів моїх так тягнеться поволі,
Немає сил здійснить мету своїх бажань.
Хто чесно вік прожив без чвар і нарікань,
Той стріне смерть свою, про всі забувши болі.
На славу не зважай ти за свого життя,
Бо вславлене ім'я — лише димок примарний.
Якщо не вдався твір і труд твій незугарний,
Жде автора тоді і нині забуття.

ЕТЬЕН ЖОДЕЛЬ

ETIENNE JODELLE

1532—1573

Член літературної групи «Плеяда» Етьєн Жодель часом виступав з віршами в новому на той час стилі. Але основне значення його в історії французької літератури полягає в драматичних творах, в яких він мав намір реформувати французький театр в дусі теоретичних настанов «Плеяди». Його п'єса «Полонена Клеопатра», поставлена в 1552 р. в Парижі, мала великий успіх, як драматичний твір в новому для французького мистецтва класичному стилі, стилі наслідування античних драматургів. Дальша п'єса «Дідона жертвує собою» через статичність дії мала значно менший відгомін. Своєрідні драматичні твори Етьєна Жоделя були новим кроком на шляху до класичної французької драматургії XVII ст.

МОЇ МУЗИ

О Музо, знаєш ти, буваючи зі мною
Удвох на самоті, що твій народний спів
Комуś не до смаку своєю простотою.

Ти знаєш, що дарма красу я ніжних слів
Для слави ветхої ще часом витрачаю,
Марную вільний час і свіжість почуттів.

Ти знаєш, що лиш те приваблює без краю
Нас у житті лихим, що робить дужим нас,
Як правда зганьблена, вся сповнена відчаю.

Ти знаєш, що в житті шукаєм ми весь час
Примарних насолод, і розум у жадобі
Нещасними людей ще робить раз у раз.

Ти знаєш, що у нас невинність не в шанобі,
Котру купуєм ми і топчемо за мить,
Щоб жити для себе лиш, в сліпій і дикій злобі.

Ти знаєш, що в житті ми прагнем мимохити
Здаватись кращими, аніж ми є на ділі,
І маскою лице скрізь хочемо прикрити.

Ти знаєш, що дурні стають розумні, в силі,
Бо влєсливі до всіх,— хоч, мов рибина та,
Враз линує на гачок і гинуть, знахабнілі.

Ти знаєш, декого годує мідь густа
Його дзвінких рядків; але минає скоро
І слава куца їх, і пісня їх «свята».

Ти знаєш, що тебе стрічає світ суворо,
Бо справедливність там — значних осіб раба,
І цінять там того, хто бреше менш прозора.

Ти знаєш, що наук не цінить більш юрба,
Що може і без них тепер юнак щасливий
Дістать високий чин і древній знак герба.

Ти знаєш, що дарма я істині чутливій
Іду назустріч скрізь, щоб їй допомогти,
Щоб легше їй жилось в її тюрмі жахливій.

Ти знаєш, прав своїх нам важко досягти,—
Поглянь на душу цю, яка, щоб все сказати,—
Ще просить вибачить,— така-бо, Музо, й ти!

Ти знаєш, важко як мені відповідати,
Коли народ мене на суд гукає свій,
І, опустивши зір, чекаю я відплати.

Ти знаєш, що, коли у зверхності своїй
На тебе зверне принц свій погляд злий,
Не в силі відсіч дати йому ти в час ^{цинічний,} лихий.

Ти знаєш, що всі дні у праці поетичній
Проводить автор час,— йому ж дають ім'я
Пустого віршаря за витвір фантастичний.

Ти знаєш, що, коли спізнаю навіть я
Смак боротьби, і дій, і мандрів, і пошани,
Все ж буде заважать нам гідність знов моя!

Коротше, знаєш ти, яка у серці рана,
Коли невинність скрізь у лютих кайданах
І скрізь презирство зле, образа безнастанна.

Але ти знаєш теж (даремно у думках
Ти сперечаєшся ще довго так зі мною,
Із честолюбством всім, народженим в боях),

Що добродичність теж відзнакою значною
В нас нагороджують, що краща із окрас
Для чесних всіх людей — це чесність із собою.

Для неї однії віддав би все я враз,
Себе б я утопив в своїй ріці безкрайї,
У власному вогні спалив би біль образ.

Та зрештою тих змін в собі не відчуваю,—
Бо правда лиш одна — мета в житті людським,
І краще все в собі я цілий вік шукаю:

Не буде погляд чийсь повік ярмом моїм!

ЖАННА Д'АЛЬБРЕ

JEANNE D'ALBRET

1528—1572

Дочка Маргарити де Наварр, Жанна д'Альбре виховувалася в середовищі поетів і вчених гуманістів, яким сприяла в свій час її уславлена мати, сама авторка «Гептамерона». В таких умовах Жанна д'Альбре виховувала й свого сина, майбутнього короля протестантів Генріха IV. Особливою повагою вона користувалась у видатних письменників того часу Агріппи д'Обінье і Жоакена Дю Белле, який присвятив їй ліричний вінок з 14 сонетів. У відповідь йому Жанна д'Альбре написала цикл сонетів, сповнений пошани до поета-гуманіста, одного з провідників «Плеяди».

ЖОАКЕНУ ДЮ БЕЛЛЕ

Товстий папір і висохле чорнило,
Важке перо, й невпевнена рука,
І грубий стиль, і мова недзвінка,
Й пусті слова, написані несміло,—

Це доказ, що віршую я невміло.
Але якщо завзята я така
І вірші ці складаю до рядка,—
Так це тому, що, хоч пишу безкрило,

Стаю на суд я з утвором своїм,
Змішавши гірші з кращими рядками,
Вслухаючись у чари ваших рим.

Так пізнають різницю між речами,
Між кольором яскравим і тьмянім.
У вас — мов день, у мене — темні плями.

ОЛІВ'Є ДЕ МАНЬІ

OLIVIER DE MAGNY

1529—1561

Олів'є де Маньї був другом Ронсара і Дю Белле, і в його ліричних творах відчувається подих поезії Ренесансу. Але він не встиг розвинути кращі елементи своєї поетичної творчості. І все ж в його поетичних збірках «Кохання» і «Оди» є вірші, в яких відбився дух гуманізму, властивий епосі Відродження. Про його замилювання античною поезією свідчать переспіви поетів Стародавнього Риму, наприклад, його сонет на тему Горація, розроблену в славнозвісному еподі «*Beatus ille...*» (російською мовою цей епод Горація пізніше переклав Г. Р. Державін, українською — Л. Боровиковський).

Щасливий вельми той, хто вік серед полів,
Від міста вдалині, живе в своїй родині,
Хто мирно все життя працює в безгомінні,
Хто не шукає десь для себе кращих днів.

Він цілий вік щодня живе серед трудів,
Про оранку й жнива — думки його невпинні,
Якщо без діла він сидить в своїй хатині —
Найбільше лихо це для бідних тударів.

Він щепить деревця, і пильно доглядає
Сам виноградник свій, і воду він пускає
З струмка по рівчаку, щоб нивку оросить.

Вертає в хату він з вечірньою зорею,
Вечеряє з дітьми і з жінкою своєю,
І палить люлечку, й лягає відпочить.

ГРАЦІЯМ

Еврідомени доньки ніжні,
Що вабите собою нас,
Венерині ви діви втішні,
Вас водить син її весь час.

Спиняються без вас розваги,
Без вас, о Грації, в житті
Немає в почуттях наснаги
І обрій тьмариться в путі.

І кожній я несучу поштиво,
В потрібнім почутті своїм,
Вінок уквітчений на диво,
Щоб вам чоло вінчати ним.

І кожній ніжно я вручаю
Маленький глечик з молоком,
Частую кожну серед гаю
З горнятка запашним медком.

О, тільки б ви мене навчили
У віршах бути чарівним,
Щоб Маргариту напоїли
Вони звучанням неземним!

РОБЕР ГАРНЬЄ

ROBERT GARNIER

1545—1590

Теоретичних принципів літературної групи «Плеяда» додержувався у своїй поетичній творчості і прихильник цієї групи — найбільш видатний драматург XVI ст. Робер Гарньє. Він навіть написав зворушливий вірш-відгук на смерть Ронсара, чільного представника «Плеяди». У написаних чітким і виразним віршем трагедіях («Порція», «Корнелія», «Марк-Антоній», «Іполит», «Троада», «Антігона») він спинявся на сильних характерах в їх динамічному розвитку і змальовував їх з глибокою симпатією до республіканських героїв, а в окремих творах, як от «Седекія», перегукувався з сучасністю. Після появи «Поетики» Скалігера, в якій вперше було сформульовано запозичені у Арістотеля правила «трьох єдностей», гуманіст пізнього Відродження Робер Гарньє намагався у своїх драматичних творах дати зразки героїчної трагедії, будучи попередником французьких класиків XVII ст. Основоположник «Плеяди» Ронсар так висловився з приводу драматичних творів Гарньє:

Це мужній голос чуть! Звитяжний клич героя.
А благородний вірш — як гордо він звучить!

НА СМЕРТЬ РОНСАРА

Прощай, Ронсаре мій! З труни твоєї бджоли
Мед братимуть віки.

Неначе той потік, не висохнуть ніколи
Гучні твої рядки!

І будуть зеленіть там лаври із плющами,
І мирти неземні.

Троянди чарувать нас будуть пелюстками,
Кущі їх запашні!

Ти нині мирно спиш у Єлісейським Полі,
Під тінню у садах,
Де зріють завсігди в манливому роздоллі
Плоди на деревах,

Де стигне виноград і вкриті муравою
Зеленою лужки,

Де дзюркотять струмки і піснею дзвінкою
Вітають нас пташки.

ЖАН ВОКЛЕН ДЕ ЛАФРЕНЕ

JEAN VAUQUELIN DE LA FRESNAYE

1536—1606

Жан Воклен де Лафрене був прибічником і наслідувачем поетичної групи «Плеяда». Він стояв осторонь від тогочасних придворних поетів і в своїй поезії поєднував елементи античної буколіки з національним фольклором (у збірках «Лісові мотиви» і «Різні вірші»). Особливо ж виявив себе як своєрідний поет-сатирик у поетичній збірці «Французькі сатири». У віршованому трактаті «Поетичне мистецтво» Воклен виступив прихильником літературних канонів «Плеяди». Але тут уже виставлено вимоги стриманості поетичних засобів і обмеження задумів і форм, що згодом було узаконено реформою Малерба на початку XVII ст.

НОВІ СЛОВА

Так споконвік було, одвіку так бува,—
З'являються нові, невживані слова,
Які вбирають все, що виникло значного,
Де незітертий знак відбивсь часу нового.
Як свіжий лист росте щороку в тьмі дібров
Чи гинуть дерева і проростають знов,—
Так мова мре стара й її слова віджили,
І, наче молодь та, нові слова у силі.

Все нами зроблене зникає в забутті,
Й земля бере усе, що квітне у житті,
Найліпший твір земний! Спокійна Сена нині,
Щоб місто оповить, виповнює долини,
Як і Луара теж, аби свій біг змінить,
Через поля тече, їх мусить затопить.
Так гине на землі все смертне і мінливе,
Так оновля слова життя людське бурхливе.
Буває ще і так, що після довгих літ
Знов з'являться слова, які утратив світ,
І гинуть інші десь, народ їх більш не чує,—
Бо так велить закон, що й мовою керує.

ФІЛІПП ДЕПОРТ

PHILIPPE DESPORTES

1546—1606

Філіпп Депорт належав до придворних поетів. У творчості його поетика «Плеяди» знайшла збіднений вираз. Живучи в неспокійні часи релігійних і громадянських воєн, він займав нейтральні позиції і тому за всіх умов зберігав своє становище. Його вважали прямим спадкоємцем Ронсара. Якийсь час він був відряджений до Варшави і, вражений соціальними контрастами польської шляхетської держави, написав вірш «Прощання з Польщею», в якому дає картини розкошів магнатів і шляхти і злиднів народних мас. У своїй поетичній практиці Депорт не завжди був послідовний, але здебільшого зберігав відданість гуманістичним заповідям Відродження, зокрема воскрешаючи героїчні античні образи, як от у сонеті «Ікар». Педантична класицистська школа Малєбра не визнала його як канонічного поета-класика.

ІКАР

Відважний тут Ікар колись у море впав,—
Він до ясних небес хотів злетіти сміло,
Але без крил на смерть його розбилось тіло.
Та для людських сердець він смолоскипом став!

О славний дух палкий, рушій великих справ:
За щасну мить одну — упасти вниз безкрило!
І хоч навік упав Ікар між хвиль безсило,
Але поразку світ звитягою назвав.

Його ніщо й на мить під сонцем не злякало,—
Не смілості йому, а тільки сил не стало:
Згорів він під огнем яснішого з світил!

Помер юнак Ікар, змагаючись в просторі,—
До неба прагнув він, загинув же у морі.
Ясніш мети нема! Пишніш нема могил!

ДЖЕРЕЛО

Тече тут джерело. Його сріблясті хвилі
Дзюркочуть про любов серед південних нив.
Зелений килим трав застиглу землю вкрив,
І тіні навкруги прослались заанімілі.

Щось шепче вітерець коханцям на дозвіллі,
Зітхає тихий день під шелести листків.
Палає обрій весь від сонячних огнів,
Потріскана земля в покірному знесиллі.

Ти йдеш дорогою, прохожий, по трудах,
Від спраги зморений, з утомою в очах,
І зупинився ти під тінню золотою.

Все тіло обійняв приємний супокій,
І вітер освіжив змарнілий вигляд твій,
І спрагу ти втолив джерельною водою.

ЖАН ПАССЕРА

JEAN PASSERAT

1534—1602

Поет і вчений-латиніст Жан Пассера був одним з основних учасників видатного антикатолицького памфлета «Меніппова сатира», названого так за відомим сатиричним твором римського письменника Варрона, який написав свій твір, наслідуючи грецького поета Меніппа, всуміш прозою і віршами. Майже вся віршована частина «Меніппової сатири» належить Жану Пассера. «Меніппова сатира» являє собою гострий памфлет проти католицької ліги, яка у боротьбі проти Генріха IV намагалася скликати свої генеральні штати. У поетичних виступах Жана Пассера гостра дотепність завжди поєднується з щирим почуттям громадянина своєї батьківщини.

ДОМІНІКАНЦЕВІ
ПАНОТЦЕВІ БУШЕ

Від релігійних війн ми у страшній тривозі,
Та користь шахраям в їх полум'ї лихім.
Якщо ти не міський чомусь єпископ досі,
То скоро будеш ти єпископом сільським.

ПРО ПОДВІЙНИЙ ХРЕСТ ЛІГИ

Скажіть мені, прошу, що означає
В легіонера знак подвійного хреста?
Для того, певне, це, що Ліга знов бажає
Іще раз на хресті розп'ять свого Христа.

НА СМЕРТЬ ТЮЛЬПЕНА,
КОРОЛІВСЬКОГО БЛАЗНЯ

Тюльпен, мій пане, вмер,— я бачив сам могилу.
Та можна королю знов блазня воскресить,—
Поета досить вам у сан той посвятить,—
І блазень, і поет ту саму мають силу.

ПРО СКАРБНИКА,
ЯКИЙ БУВ УВ'ЯЗНЕНИЙ У БАСТІЛІ

Що у в'язниці він ховає потай нині?
То грошики свої ховає він у скрині.
Як лиходій бере їх і в тюремний дім,
Притулок там дає він ворогам своїм.

* *
*

Збирайсь, красуне,— погуляти
Йди у гаї,
Там почали пташки співати
Пісні свої;
Послухай солов'я дзвінкого,
І ніжного, і гомінкого,
Що тішить нас;
Забудь про біль тяжкий скорботи,
Весела будь, покинь турботи:
Минає час.

Облишмо сльози і зітхання
Для стариків,
Зриваймо, юні, без вагання
Цвіт юних днів;
Веселе небо в травні всюди,
І дихають вільніше груди;
Чуттям своїм
Ти не переч, бо час кохати.
Коли ти щастя хочеш мати,
Ділись з другим.

ЕПІТАФІЯ САМОМУ СОБІ

Якщо я, друзі, ляжу в домовину,—
В житті любив я мир і супокій,—
Щоб не тривожить прах самотній мій,
Ви не читайте вірші в ту хвилину.

ГІЙОМ САЛЛЮСТ ДЮ БАРТА

GUILLAUME SALLUSTE DU BARTAS

1544—1590

В епоху громадянських воєн у Франції (XVI ст.) особливо яскраво виявила себе поетична творчість гугенотів. Одним з чільних представників її був гасконець Гійом Саллюст Дю Барта. Зразу ж після трагічної Варфоломіївської ночі з'явилась його перша біблійна поема «Юдіф» (1573), в якій сучасники побачили заклик проти тиранів. Дю Барта був також автором грандіозної епопеї, де мала бути змальована історія всього світу від найдавніших часів. Учень поетів «Плеяди», Дю Барта присвятив першу частину епопеї створенню світу. Тому цю частину він назвав «Тиждень» і поділив на сім «днів», відповідно до «днів творення». Але богословська концепція протестанта робить твір неживим і догматичним. І все ж поема «Тиждень» мала величезний успіх і була перекладена на багато мов, а згодом стала прототипом для відомої епопеї Мільтона. В окремих своїх дрібних поетичних творах Дю Барта виступає поетом-патріотом.

СОНЕТ

Французе, стій край дивної долини,
Що скелями природа міцно обнесла,
Де в'ється течія з гірського джерела,
Де все кругом чарує зір людини.

Мандрівцю, то стоять не верховини:
То велет Бріаре, з думливістю чола,
Вартує цілий вік під захистом крила
Священної французької країни.

Тримає владно він її в руках своїх,
Підносить він Атлас серед проваль гірських,
Між двох морів простерши стан красуні.

Де темінь кіс — це праліси густі,
Бескеття — кості, а річки бурунні —
Це вічний піт від ноші на хребті.

СОНЕТ

О злий божок малий, що грізний маеш лук,
Нащо так часто ти у груди шлеш удари,
На частки тіло рвеш, і раниш серце яре,
І завдаєш мені нещадно безліч мук?

Ось кілька днів тому я вирвав зброю з рук,
І стріли притупив, і розігнав примари,
І скинув геть ланцюг, бо злої досить кари,
На сто шматків розбив твій сагайдак о брук.

Та нині не ланцюг,— сто кайданів у мене,
Сто пут оповива моє життя шалене,
Розтято груди знов на сто шматків дрібних!

І все ж і кайдани, і пута всі, і рани,
Амуре любий мій, приємніш снів п'янкних.
Солодшої в житті не знаю я омани!

ТЕОДОР АГРІППА Д'ОБІНЬЕ

THEODORE AGRIPPA D'AUBIGNÉ

1551—1630

Творчість видатного письменника-гугенота і найвищого спадкоємця «Плеяди» Теодора Агріппи д'Обіньє вражає своєю різноманітністю і пафосом гуманіста-протестанта. Діставши глибоку і різнобічну освіту, він, незважаючи на те, що майже все своє життя, як гугенот, присвятив збройній боротьбі проти католиків, виступаючи в армії Генріха IV, виявив себе як талановитий поет, памфлетист, історик, учений, дипломат. Особливо чимале значення його в історії французької літератури як поета-громадянина, лірика і сатирика. Уже в юнацьких його віршах, що входять до збірки «Вєсни», в лірику кохання і природи вплітаються мотиви громадського обов'язку, боротьби з «новим Вавилоном», проти монархії Валуа, проти папства і інквізиції. Та особливо глибоке враження залишає його головний твір «Трагічна поема», в якому відчувається велика сила гнівного пафосу проти ворогів передового людства, гнобителів людської особи. В самих назвах окремих розділів розкривається зміст цього пристрасного епічного твору — «Злигодні», «Монархи», «Золота палата», «Вогні», «Гострі леза», «Помщання», «Суд». Загалом «Трагічну поему» д'Обіньє можна вважати поетичним шедевром пізнього Відродження. Під кінець свого життя за участь у повстанні проти уряду Людовіка XIII він був засуджений на вислання і емігрував у Швейцарію. Крім ліричних творів і окремих поем, д'Обіньє залишив відомий прозовий сатиричний памфлет «Пригоди барона Фенеста», який нагадує прозу Рабле, книгу мемуарів «Життя Агріппи д'Обіньє для його дітей», наукову працю «Всесвітня історія», в якій писав про українських козаків, що вони перебувають на аванпостах всеєвропейського фронту боротьби з турецько-татарською агресією, хоробро ведуть нерівний поєдинок з величезною армією турків та їх васалів.

* *
*

Спізнавши пекло всіх вітрів,
Завжди готовий смерть прийняти,
Як зрада все почне топтати
І вирне підлість ворогів,—

Пістоль схопивши для боїв,
В жорстокі чорні дні відплати
Любов я змушений співати,—
Хоч вірш мій спокою б волів.

Прости ж цей спів, мій любий друже,
В яким відбилася так дуже
Журба солдатського життя,—

Адже з тих пір, як в очах-зорях
Я муку п'ю без каяття,
Ввібрав мій спів і дим, і порох.

УРИВКИ З «ТРАГІЧНОЇ ПОЕМИ»

* * *

Я бачив, як промчав був рейтар по містах
І селах Франції. Загарбав він жадливо
Усе, а що не міг,— те він спалив гидливо.
Ці зайди-хижаки, узявши край на час,
Примарами руїн подивували нас,
Лишивши лиш золу й криваво-чорні плями.
За ворогом ми йшли жахливими шляхами.
Але оселі де? Огонь лиш замість них.
Застиглий зір мерців і стогони живих.
Приблуди тут пройшли, тут з ними смерть ходила,
І зойки я почув з напівживого тіла.
Прийшов я на цей крик, і бачив я: жива
У напівмертвого лишилась голова,
Що, вся розтрощена, схилилась до порога.
Цей напівмрець тоді до себе на підмогу

Прочанине, коли в дні мирні
Ідеш молитись до кумирні,
Пораду чесну пригадай:
Попу, що всіх морочить гниллю,
Накинь петлю епітрахіллю
Й на дибі вгору піднімай.

ЗИМА

Пора моїх бажань, мої примхливі свята
Відходять геть. І я кажу: «Що ж, ластів'ята,
Зникають дні утіх, ідуть холодні дні.
Летить в далекий край і з щебетом пташиним
Не вийтись над столом і ліжком старовинним.
Спокійно дайте спать в зимову ніч мені!»

Йде сонце круг землі у сяєві ясного.
Хоч менше палу в нім, та світить по-старому.
Покину без жалю любов зрадливу я
І на морозні дні тепер чекати буду.
Радію я зимі, яка не терпить бруду,
Немов чуми роса або змії земля.

Хай голова моя вже встигла побіліти,
І світле сонце лід хотіло б розтопити,
Але не подолать його в коротку мить.
Спускайся, сніг, з небес, вкривай зимові шати,
Щоб з попелу вогонь не здатний був палати,
Як він палав колись, коли була ще хіть.

Але невже це я застигну в дні останні?
Не вибухне чуття в натхненному паланні,
Огонь не спалахне у пориві моїм?
Я кидаю в огонь останній цвіт тілесний:
Лід на земний олтар, оливу на небесний,—
Горить ясний огонь, а не похмурий дим!

Вже менше радощів, та менше і отрути.
Вже соловей замовк, сирен уже не чути,
Не час шукать квіток чи запашних плодів.
Надія не така брехлива вже буває.

Зима панує скрізь. І старість наступає.
Пора збирать врожай, спочити від трудів!

Та недалеко смерть. За нею слідом лине
Життя нового час. Мине життя хвилинне.
Смерть подолає смерть. Життя дає життя.
Хто спокій незлюбив і хоче лиш страждати?
Хто любить у житті постійно мандрувати,
Покинувши свій дім, вінець свого буття?

ЖАН БЕРТО

JEAN BERTAUT

1552—1611

Жан Берто був мінливим у своїх політичних і літературних уподобаннях. Але мав він незмінний нахил до александрійського вірша, якого вживав навіть у любовній ліриці, до своєрідного красномовства і до епіграматичних кінцівок. Його поезія відзначалась виразною стриманістю в поетичних засобах. Недаром Ронсар назвав Берто «надто розсудливим для поета». Але своїм нахилом до конкретної реалістичної образності та певною простотою поетичних засобів його творчість наближалась до нового етапу в розвитку французької тогочасної поезії і була своєрідною зв'язною ланкою між літературною школою Ронсара і Малербом.

НА БЕРЕЗІ СТРУМКА

У муках від кохання
На березі струмка
Юнак сумує зрання,
Зітхаючи, гука:

— Минули дні щасливі,
Що не вернуть мені.
Печуть думки жахливі,—
Минули дні щасливі.
Як втратив я тебе,—
Сумні настали дні!

Утіхам давнім нині
Немає вороття,—
Зникає в далечині
Весна мого життя:

Минули дні щасливі,
Що не вернуть мені.
Печуть думки жахливі,—
Минули дні щасливі.
Як втратив я тебе,—
Сумні настали дні!

ФРАНСУА ДЕ МАЛЕРБ

FRANÇOIS DE MALHERBE

1555—1628

Родоначальником класицизму у французькій поезії був Франсуа де Малерб. Він у своїх теоретичних та критичних виступах і в поетичній практиці обстоював чистоту французької літературної мови, вимагав дотримуватися певного розмежування жанрів, ясності і чіткості композицій і стилю, заперечував у віршах синтаксичні переноси з рядка в рядок, боровся проти неточного римування, забороняв зяння (зіткнення голосних), воював проти зайвих слів, визнавав тільки два види цезури тощо. Пізніш ці літературні норми, які стали основою класицизму, значно ширше і чіткіше сформулював Буало в «Поетичному мистецтві». Малерб виступав проти школи «Плеяди», сковуючи поезію цілим рядом норм і обмежень. У своїх поетичних виступах Малерб найбільш відомий як автор стансів, які вперше ввів у французьку поезію. Також приділяв багато уваги пасторальному жанру, писав вірші для придворних королівських балетів і вистав. Через певну формальну скованість поезія Малерба в основному залишається сухою і холодною. Через відсутність у його творах великої ідейної глибини він, як поет, був скоро забутий. «Така доля,— писав про нього О. С. Пушкін,— чекає письменників, що піклуються більше про механізм мови, зовнішні форми слова, ніж про думку — справжнє життя його...» Проте обстоювання пильної роботи над словом, вимога більшої уваги до поетичної мови є позитивними рисами в літературній реформі Малерба.

ПІСНЯ

Мого життя володар вічний,
Ці очі, сяйво їх,
Світліший погляд ваш величний
Від зір небес ясних!
Ясні боги, невинні друзі,
Чим міг я муки заслужить,
З якими буду у нарузі
В тяжкій розлуці жить?

Вона пішла, небесне диво!
Щоночі і щодня
З кохання в самоті журливо
Страждати буду я.
Ясні боги, невинних друзі,
Чим міг я муки заслужить,
З якими буду у нарузі
В тяжкій розлуці жить?

Чи кину в чорній самотині,
Від неї в далині,
Без краю хвилюватись нині,
Чи вірна ще мені?
Ясні боги, невинних друзі,
Чим міг я муки заслужить,
З якими буду у нарузі
В тяжкій розлуці жить?

У скорбнім почутті глибокім
Нещасні сльози ллють.
Хоч стали б очі сліз потоком,—
Та легше не зітхнуть!
Ясні боги, невинних друзі,
Чим міг я муки заслужить,
З якими буду у нарузі
В тяжкій розлуці жить?

ПАСТОРАЛЬ

Аннетту кожен знає —
Принадна й чарівна.
Чому ж її немає?
Чому не йде весна?

Закоханий безмежно
В її красу Луї.
Чом серцю так бентежно,
Коли нема її?

Коли її не буде,
Помре він молодим.
Щоб не боліли груди,—
Шукать її ходім!

Навіки хай зникає
З очей коханих жаль!
Таж кращої немає
За нашу пастораль.

В мандрівку час рушати!
Мов вік той золотий,
Серцям людським палати
Від сяйва шлюбних мрій.

ЕПІГРАМА

Колен, ти кажеш з-за кутка,
Що часто в мене, як читати,
У віршах мова не дзвінка,
І хочеш цим їх осміяти.
Рогатий телепню дурний,
Що ходиш йолопом роками,
Як можеш вірш ти гудить мій,
Коли ти мучишся з рогами?

НАПИС
НА ФОНТАНІ У РАМБУЛЬЄ

Прохожий, глянь на хвилі чисті,—
Їх течію спинить дарма...
Так слава мчить у далі млисті,—
Нічого вічного нема!

МАРІ ДЕ ГУРНЕ

MARIE DE GOURNAY

1566—1645

Марі де Гурне була палкою прихильницею видатного французького мислителя Мішеля де Монтеня і видавцем його творів. Він щиро називав її своєю «донею». У поетичних виступах Марі де Гурне виявила себе завзятою супротивницею літературних реформ Малерба, вважаючи класицистичну поезію «покаліченою і спотвореною, з підрізаними крильми». Вона обстоювала щирість і безпосередність поетичної творчості.

МІШЕЛЮ МОНТЕНЮ
З ПРИВОДУ ЙОГО «НАРИСІВ»

Мов погляд той зорі, що світить цілу ніч,
Що бачить день новий крізь чорну сутінь млисту,
Що оживляє все, вливає міць іскристу,
Від променів чиїх тікає морок пріч,—

Так, Франціє, і ти, що сяеш блиском віч
І бачиш біди всі, всю прірву їх багнисту,
Всім серцем бадьориш, підносиш душу чисту,
Мов той натхнений твір, що сяє в млі сторіч.

Сприймаю з юних літ, лиш дні пройшли дитячі,
Я сяйво дум твоїх, їх спалахи гарячі
У «Нарисах» твоїх,— мені ти батьком став.

Дозволь же у твій труд з словами золотими
Вписати вірші ці, прославить геній ними:
Монтень цей твір писав, а світлий Феб зачав.

ДІВЧИНА З ОРЛЕАНА
З МЕЧЕМ У РУКАХ

— Як сполучаєш ти, дівице з Орлеана,
Блиск лагідних очей і гук меча дзвінкий?
— Блиск лагідних очей вітчизни гоїть рану,
Свободу ж громадян боронить меч важкий.

МАТЮРЕН РЕНЬЄ

MATHURIN RÉGNIER

1573 — 1613

Матюрен Реньє відомий як майстер дошкульної сатири, в якій був до певної міри попередником Мольєра. Він написав кілька од, послань і елегій, але основне значення в історії французької поезії мають його шістнадцять сатир, написані александрійським віршем, видані у 1608 р. У своїх творах він дає цілу галерею комічних типів — придворних лестунів, світських франтів, лікарів-неуків, поетів-паразитів та ін. Мова його творів являє собою суміш витонченої літературної мови з народною розмовною лексикою. Матюрен Реньє виступав проти літературних канонів і обмежень, обстоюваних нормативною поетикою Малерба. В одній із своїх сатир (IX) він змалював Малерба як тупого доктринера і педанта, який здатний тільки на те, щоб «прозаїзувати риму і римувати прозу». Він, мовляв, обертає поезію в нафарбовану кокетку. Малерб відповів Реньє, і між ними розпочався спір, що тривав до самої смерті Реньє. Дотепний і запальний, Матюрен Реньє в своїх сатиричних виступах дав поетичні зразки високої емоційної наснаги, був поборником правди в житті і мистецтві.

ПРИДВОРНЕ ЖИТТЯ

Уривок з 3-ї сатири

Ось радиш ти мені, щоб став я фаворитом,
Не можу я лестити перед придворним світом,—
Там треба догоджати, згинатись треба вмить
І треба знати, як для інших ставити сіть.
Не личить це мені, бо вдачі я простої,
У мене інший смак, пихи не маю злої,
І прозивають скрізь мене лиш добряком,
І перед всім лихим я не хилюсь чолом.

Та й прикидатись я не вмю ні хвилини,
Бо волелюбний я, не хочу гнути спину.
Не вмю я брехати, коли щось скажеш ти,
У відповідь мовчать, чи лестощі плести,
Або на всі лади і жєстами й словами
Підтакувати комусь, нудними вечорами
Лиш слухати в юрбі про знатність їх батьків,
Як герцог чи маркіз здобуть свій сан зумів.

Не в силі розум мій ні хвилі жити з брехнею,
Не можу лестити я, схилятись перед нею,
І всюди догоджати, і завжди залюбки,
Неначе одяг той, міняти свої думки.
Бо інший зроду я, лукавить я не вмю,
Не вмю злий порок хвалити як добру дію,
Кричати на весь рот, брехати без пуття:
— О любий пане мій, служу вам все життя!

Бажать здоров'я їм, спинившись на майдані,
Стоять на 'дній нозі в лакейському чеканні
І слухать дурника, який щось промовля.
Один сіренький весь, немов якийсь ося,
А той, в зеленому, весь на папугу схожий,
Сміється до служниць, чекаючи в прихожій,
І піде звідти він, як інший дух війне,
І знайде друзів десь... Яке все там сумне!

ЕПІТАФІЯ

Я жив без зайвих міркувань
І не спиняв своїх бажань,
Бо я любив людську природу.
Дивуюсь я, що смерть могла
Про мене пригадать зозла.
Не думав я про неї зроду!

ФРАНСУА ДЕ МЕЙНАР

FRANÇOIS DE MAYNARD

1582—1646

Мало обдарований учень Малерба, другорядний поет, Франсуа де Мейнар був типовим представником сухої й банальної поезії епігонів класицизму. Сам основоположник класицистичного напрямку Малерб закидав Мейнару відсутність достатньої поетичної сили. Найбільш природним він був у своїх рондо, сонетах і епіграмах про дрібнички світського життя.

СОНЕТ

Хоч гарне вкрай життя, та повне муки злої!
Як старість настає, її вітаю я.
Такий приємний вік старечості сумної,
Коли вже чую я, що близько смерть моя.

Страждання всі мої, подіяні війною,
Яка лютує скрізь з моїх юнацьких днів,
Мое земне життя затьмили так собою,
Що свій останній час прискорить я б хотів.

Хай прагне люта смерть нас мучить і жахати,
Та, стрівшись віч-на-віч, мене їй не зламати,—
Бо я таки не з тих, що можна їй злякати.

Та що я! Ворог їй? Ні, я її коханий!
Поки ми не помрем, до того нам незнаний
І той прекрасний світ, де вік нам спочивать.

ОНОРА ДЕ РАКАН

HONORAT DE RACAN

1589—1670

Послідовником поетичних канонів Малерба був автор «легких віршів» Онора́ де Ракан. Серед інших наслідувачів основположника класицизму він був найбільш обдарований. В умовний жанр пасторалей та інших канонічних форм він вніс певний струмінь щирості й природності («Пастуші сцени», поставлені в 1618 р., надруковані в 1625 р.). У своїх поетичних творах Онора де Ракан переважно спиняється на описах сільської природи та ідилічного життя, як от у відомих «Стансах про самотність». Вдячний послідовник Малерба, він залишив докладну біографію свого вчителя.

ПРО РАДОЩІ СІЛЬСЬКОГО ЖИТТЯ

Станси

Тірсіс, подумать час нам про спочинок нині,—
Біг прудкокрилих днів вже менший вповоловині,
До смерті нас літа без вороття ведуть.
Уже доволі нам у життєвому морі
Блукать по волі хвиль на буйнім їх просторі,
Вже час до пристані свій шлях нам повернуть.

Ти завжди пам'ятай — фортуни блага марні,
Будуеш на піску будови ти надхмарні.
Угору ледь піднявсь, як доля жде лиха!
Високі сосни гне грозовий шквал бурхливий,
І швидше на землі руйнує смерч жахливий
Палаці королів, ніж хижку пастуха.

Щасливий вельми той, хто у житті зуміє
Геть з пам'яті прогнать на славу всі надії,
Щоб марнота її не отруїла втіх,
Так само як і той, хто від юрби тікає,
Живе в своїм кутку, у небі не витає,
Не перебільшує можливостей своїх.

Як і батьки його, працює він у полі,
Не заздрить людям тим, що у щасливій долі,
Але весь вік живуть в турботах і борні.
Давно байдужий він до хвиль морських манливих,
Вдивляється ж у даль він до вітрів бурхливих,
Щоб не пошкодили десь часом ярині.

Що тільки хоче він, він має без зусилля,
Мов те Фонтенебло — його сільське дозвілля,
Він куренем своїм вдоволений цілком.
Сади його цвітуть, поля його безкраї,
А пишноту царську у себе споглядає
Він на картині тій, що в нього над столом.

Сім'я його живе в щасливім супокої,—
Там колос падає під гострою косою,
І гнуться спини слуг під тягарем корзин.

Сповняють через край його льохи й комори
Ці запашні сади і ці зелені гори,
І даль родючих нив, і широчінь долин.

Полює часто він на оленів лякливих
У хащах лісових, старих і мовчазливих,
Куди ще не сягав і день з височини;
Спішить на голос він собак своїх завзятих,
Йде по слідах зайців, прудких і куцозадих,
Що смерть знаходять там, де й родяться вони.

Гуляє часом він біля джерел іскристих,
Де гомонять струмки в долинах променистих,
Де сплески хвиль ясних срібляться серед нив;
А спочиває він разом із пастухами
На ліжкові м'якім, укритім густо мхами,
Під тінями дерев, під пологом кущів.

Зітхає в старості він про часи колишні,
Край вогнища свого дні споминає втішні,
Коли ще в пелюшках в колиці він лежав.
І лічить він літа залежно від врожаю,
І ясно бачить він, що все в житті минає,
Вже постарів і дуб, що він його плекав.

Не буде він шукать чужих країв незнаних,
Під шум гучних вітрів, під гомін хвиль туманних,
Щоб скарб йому знайти, що там лежить віки.
І не шукає він ні слави чарівної,
Ні пишних похорон, ні шани голосної,
А хоче вмерти так, як і його батьки.

З своєї пристані крізь пелену туману
Він чує вітру свист, громохкість урагану,
Який запалює серця огнем ясним.
І бачить звідти він, як раптом за хвилину
Вже доля кидає у прірву десь людину
Або підносить геть її над світом цим.

Палаців він не мав, з їх хмурою красою,
З їх капітелями, із величчю сумною,
Де вежі золоті знялися вище хмар.
Утіху має він від чарівної вроди
Густих зелених нив, від рідної природи,
Але не від картин, що робить їх маляр.

Подалі, друже мій, від гамору міського,
Нам жити вдалині від рабства вікового,
Палаців золотих, куди юрба спішить.
Геть нидіють кущі під пишними дубами,
Зникають геть зірки під сонця промінцями,
Щоб тільки не змогли світило дня затьмить.

В надії часто ми шукаєм щастя марно,
І не мина ніщо у цім житті безкарно,
А гордий задум наш за мить стає мов дим.
Немає на землі більш вічного нічого!
І нищать ся поля від граду весняного,
А пустоцвіт росте на дереві пустім.

О рідний краю мій, де дні мої невинні
Не знають суєти, минають в безгомінні!
Зникає горе тут, тут спочиваю я.
Долини і струмки, ущелини і луки,
Колись ви свідками були моєї муки,
А нині серед вас — вірада вся моя!

ТЕОФІЛЬ ДЕ ВІО

THEOPHILE DE VIAU

1590—1626

Один з найоригінальніших французьких поетів XVII ст. Теофіль де Віо був видатним французьким «лібертеном» — вільнодумцем. В 1623 р. за атеїзм він навіть був засуджений до спалення на вогнищі, але згодом смертний присуд був замінений вигнанням. Він пробував виступати як драматург (трагедія «Пірам і Тісба», що мала величезний успіх), йому належить «Трактат про безсмертя душі, або Смерть Сократа». Найбільше ж виявив себе як талановитий лірик, останній французький поет пізнього Відродження. Віо виступав проти всіляких авторитетів і обмежень, особливо відкидав літературні канони Малерба. Його поетичним девізом було твердження: «Треба писати на сучасний лад». Віо обстоював простоту і свободу в поетичній творчості, виступав проти манірної поезії барокко, яка тоді входила в моду. В своїх поетичних творах він емоційний, безпосередній і сміливий у висловах. Поет жив в епоху нещадних переслідувань «лібертенів» і не зміг цілком розвинути свій неабиякий талант. Виступав у різних жанрах, писав оди, елегії, сатири, послання, епіграми з великою дотепністю і майстерністю.

* *
*

Істот незвичної породи
Є дуже мало між людей.
Трапляються серед природи
Не часто велет і пігмей.

Є мало кращих, ніж Гелена,
Вірніших, ніж Кастор, нема;
Знайти п'яніших за Сілена
Й мудріш за Нестора дарма.

І мало Церберів кудлатих,
Похмурих рік, мов Ахерон,
Жінок, немов Мегера, клятих,
І човнярів, як той Харон.

Що Гіацинта красивіше,
Ясніше сонячних огнів?
І що є за полинь гіркіше
Або солодше наших снів?

І що гучніше є від грому
Чи вище Пеліонських гір?
І чи у світі є старому
Хоробріш лева хижий звір?

І мало в світі щастя раю
Чи без кінця хвилин гірких,
Щоб у людських серцях без краю
Було скорботи чи утіх!

ШИБЕНИЦЯ

І смілий войовник збентежений без краю,
Коли іде у бій,
Коли останню грань душа переступає,
Втрачає супокій.

Який незламний дух не був би у людини,
 Коли надходить скін,
 Побачивши кінець, останньої хвилини
 Весь у тривозі він.

Закутий в кайдани, засуджений до страти,
 Серед страшних примар,
 Не кидає бідак помилювання ждати
 І терпить свій тягар.

Та після присуду надій він більш не має.
 І ось підходить кат,
 І вже петлю йому на голову чіпляє,
 І він тремтить до п'ят.

І шибеника кров у хвилю цю холоне,
 Душа у ланцюгах,
 І шибениця вмить перед нещасним тоне:
 Його стискає жах.

Нічого він тепер не може більш збагнути,
 Він весь у владі тьми.
 І хоч здоровий він,— тремтить, мов
 од цикути,
 Дрижить, мов од чуми.

Уже його сім'ю чекає люте горе.
 Цікаві — страти ждуть.
 І бачить він кругом голів бурхливе море,
 І дивний гомін чуť.

На Гревській площі він почув нелюдську
 втому:
 Там Сена — Ахерон,
 І кожен промінь там — удар страшного
 грому,
 І кожен лик — Харон.

І слухать, як колись, тепер йому вже годі
 Свого духівника.
 Людина мертва він. Ніщо живе в природі
 Не вразить бідака.

Вже розум помутивсь, і дух його недужий,
 І спав він із лиця.

До всього він тепер у світі цім байдужий,
Чекаючи кінця...

Цей страдник пережив усі людські
страждання.

Ніщо вже не зляка!
Він бачив сто смертей. Тому і смерть остання
Йому вже не важка.

ПОСЛАННЯ ТЕОФІЛЯ
ДО ПОЕТІВ-СУЧАСНИКІВ

Ви, у чиїх долинах втішних
Течуть струмочки віршів ніжних,
Коли в снігах я крижаних;
Ви, що красу земної вроди
Відбили в творах чарівних,
Всі барви вічної природи;

Уславлені уми пророчі,
Чиї незгасні, пильні очі
Красу лиш бачать світлих сил,—
Послухайте ви голос ліри,
Що збудить і німих з могил,
Співця тривоги і зневіри!

Ви знаєте, що рід підступний,
Брехливий, задрісний, підкупний,
Прирік на злигодні мене
І всюди сіє смерть і жах,
Що люте кодро це страшне
Тримає Музу в кайданах.

Їх наклепи і їх знущання
Терзають серце без вагання,
Хотіли б весь світ оганьбити.
Страшний огонь мене проймає,
Готовий і кістки спалить,—
Чому мій вірш так не палає?
Моя нещасна Муза квола,
Здіймаючи свій зойк навколо,

Чека на ваше співчуття;
Не бороніть личину вражу,—
Цим без потреби й без пуття
Ви зменшуєте велич вашу.

ЖІНЦІ, ЯКА ХОТІЛА Б,
ЩОБ ЇЇ ЗРІВНЯЛИ З СОНЦЕМ

Чого так хоче жінка ця свавільна?
Щоб я її зрівняв із сонцем золотим?
Воно є спільне — і вона є спільна.
У них подібність тільки в цім!

ВЕНСАН ВУАТЮР

VINCENT VOITURE

1598 — 1648

Значним представником французької салонної поезії був Венсан Вуатюр. Незважаючи на своє буржуазне походження (син виноторговця), він став основним преціозним поетом в аристократичному салоні Отелю Рамбульє, який був осередком кастової манірної естетики барокко. Іноді Венсан Вуатюр відходив від преціозного (від слова *précieux* — дорогоцінний, в широкому розумінні — вишуканий) стилю і писав вірші на низькі, бурлескні теми («Станси красуні, у якої рукави були засукані й брудні»). Він користувався увагою першого міністра Рішельє і був членом Французької Академії з моменту її заснування. Вуатюр — вождь цілої групи салонних поетів, до яких належали Годо, Пеліссон, Саразен, Котен.

РОНДО

Три довгі дні, три ночі темні ті
Поволі так тяглись на самоті
З тих самих пір, як втратив я очиці,
Мов двоє сонць, моєї чарівниці,
Що ясно сяли у моім житті.

Без неї плачу я, і в забутті
Не можу ліки я знайти біді,
І кожну мить проймають блискавиці
Три довгі дні.

Засмучений, я хочу в жаготі
Знайти її у щирім каятті;
Та якщо доля знає таємниці,
Але не верне більш очей цариці,—
Не зможу більше жить я в небутті
Три довгі дні.

СТАНСИ

красуні, у якої рукави були засукані й брудні

Коханців сотнями своїх
Набили ви між рукавами.
Тримайте ви пристойніш їх,—
Рукав біліший буде в дами.

Як жінка, вправі завше ви
Коханців до тюрми заслати.
То чом же ваші рукави
Від цього мають чорні стати?

Моє ви серце огняне
Давно любов'ю спопелили.
І ви вергаєте мене,
Мов шибеняку, до могили.

О, день і ніч палає жар
Чуття жагучого могого!
Й перетворився на димар
У вас рукав чи не від цього?

ГІЙОМ КОЛЬТЕ

GUILLAUME COLLETET

1598—1659

Гійом Кольте належав до тих поетів, в творах яких помітний нахил до певного реалізму в описах, своєрідна тенденція до відбиття живої дійсності, як заперечення витонченого стилю барокко і абстрактної ідеалізації класицистської поетики. Цих поглядів поет дотримувався і в своїх теоретично-наукових твердженнях, з якими виступав як учений-лінгвіст, будучи одним з перших академіків новоутвореної Французької Академії.

ЛЮБОВНА ПОХВАЛА

Клодіно, прийде час, коли краса мине,
І втратить силу чар твоє лице рум'яне,
Коли твій зір, мов я, уже навік зав'яне,
І вся змарнієш ти, і старістю війне.

Зухвалий ворог твій знущатися почне,
Вигадуватимуть плітки й глибокі ятритимуть рани.
Мине твоя краса, і слава гаснуть стане.
Навіки зникнеш ти. А пісня спом'яне!

Жорстока ти до всіх і до себе самої.
Та неприємно тліє серед труни гнилої,
І краще вік прожить тобі в людських серцях.

Створю я образ твій — за ніжність і турботи.
І хай розсудить час, що дужче у віках:
Мій творчий рух чи сила вроди?

МОЇМ КНИГАМ

Найкращі радощі для мене,
Не кидайте в житті ніде:
Мені ви щастя даєте,—
О книжка — наче наречена,
Яка не лає нас шалено
І навмання нас не веде!

ПРО МІЙ ДІМ

Хоч тихий і простий малий мій дім смиренний,
Для втіх Парнасу він приют благословенний:
Коли не зайдеш ти, тут цілі ночі й дні
Не чути суєти й жінок у тишині.

МАРК-АНТУАН ДЕ СЕНТ-АМАН

MARC-ANTOINE DE SAINT-AMANT

1594 — 1661

Марк-Антуан де Сент-Аман був одним із найталановитіших представників французької преціозно-гротескної поезії. Він написав одну із перших бурлескних поем «Забавний Рим». Виступав у різних жанрах, але найбільше облюбував малі форми, які називав «капризами» (застольні пісні, епіграми, сонети, оди, сатири, принагідні поеми). Обертався серед паризької літературної богеми. Був в опозиції до класицизму Малерба. Сент-Аман зазнав у своєму житті різноманітних пригод. Юність провів у мандрах. Був у Лондоні й Римі, на Антільських островах і в Марокко. Уникаючи неприємностей від своєї чергової сатири проти герцога Конде, він побував і у Варшаві. В одному з віршів, написаних у польській столиці, він малює степових воїнів, войовничих козаків з «Борисфену і Танаїсу» (тобто Дніпра і Дону, запорозьких і донських козаків), мимоволі захоплюється їхньою силою й витривалістю. Незважаючи на «фрондерський» і сатирично-гротескний характер поетичних виступів (збірка «Тріюлети про сучасні події» тощо), Сент-Аман вважався визначним поетом і навіть одним із перших був включений до складу Французької Академії.

ЛІТО В РИМІ

Яка безмежна тут проймає спека нас!
Чи не в південний край ми з півночі попали?
Мов коней запальних у навіженім шалі
Не може стримать хтось у цей пекельний час.

Немов зійшов сюди якийсь безтямний сказ,—
Підсоння стало скрізь поморщене й запале.
Романські ниви враз немов піски заслали,
Де дихать нічим більш, поки вогонь не згас.

Від злого погляду цієї спекоти злої
Знемігся навіть Тібр, мов Геркулес в двобої,
Під тінню висохлих дощенту комишів.

Хоч він і божество, не має він пощади.
І навіть ринь терпка від висохлих струмків
Могильним попелом вже скоро має стати.

ЛЮЛЬКА

Присівши на дровах, із люлькою в руці,
На пічку спершися, в душевнім неспокої
Гадаю про терни моєї долі злої,
Спустивши очі вниз, з печаллю на лиці.

Надія загляда в гіркі хвилини ці
У завтрашній мій день дороги життєвої,
Угору десь веде із дійсності сумної,
Де й римський володар не сяяв у вінці.

Та тільки мрія ця ледь проростає з праху,
Як дійсний стан речей спускає вниз невдаху,
Де знову злигодні встають в житті моїм.

Ні, не вбачаю я ніякої різниці
Поміж надією і тютюном,— дурниці!
Вона, мов люлька та, лише пускає дим.

НЕНАЖЕРИ

Утрюх лежати ніч під подраним рядном
В нетопленім хліву холодною зимою,
Де дивну річ коти ведуть поміж собою
Якимсь незрозумілим готським язиком,

І постіль поправлять у головах кийком,
Поститись цілий вік і запивать водою;
Неначе мавпа та, чесати зад рукою
І мріяти про хліб з нахмуреним чолом;

Поклавши капелюх собі під рване вухо,
Спать, натягнувши плащ, який доволі туго
Надуте черево колись вам обтягав;

Лиш крихтами свої задовольнять бажання,
Прощать хазяїну, щоб він вас не прогнав,—
Ось вам гіркі плоди дурного обжирання.

ПРО ПИСЬМЕННИКА Й ХВАЛЬКА

Якось сказав хвалько із вдачею легкою —
Писав же все про диких він тварин,—
Що він руба пером, немов мечем в двобою,—
Тож не дивуюсь я, що пише дико він.

ПОЛЬ СКАРРОН

PAUL SCARRON

1610—1660

Поль Скаррон був визначним бурлескним письменником, видатним представником побутового реалізму у Франції першої половини XVII ст. З молодих років прикований тяжкою хворобою до крісла, він все ж провадив діяльне життя, скупчуючи навколо себе вільнодумно настроєних поетів і виступаючи з бурлескними (від італійськ. *bugia* — легкий жарт, насмішка) чи просто сатиричними творами, спрямованими проти тогочасного абсолютизму. Родоначальник бурлескного жанру у французькій літературі, Скаррон в 1647 р. опублікував першу у Франції бурлескну поему «Тіфон, або Гігантомахія», в якій олімпійські боги, схожі на тогочасних буржуа, розмовляють мовою паризьких вулиць. Особливий успіх припав на видану ним бурлескну поему «Перелицьований Вергілій». Ця пародія на поему Вергілія викликала багато наслідувань у французькій, англійській, німецькій та інших літературах. Зокрема, ця поема, очевидно, була відома й І. П. Котляревському, коли він писав свою славнозвісну «Енеїду». Зажив слави Скаррон також своїми дотепними сатиричними віршами — «мазарінадами», скерованими проти кардинала Мазаріні. Чимале значення в розвитку французької побутової сатиричної прози мав його «Комічний роман», а також «Трагікомічні новели». Певну роль у розвитку французької драми відіграли також його комедії.

СОНЕТ

Величні пам'ятки, створіння мас людських,
Громаддя пірамід, славетні та багаті,
Нам свідчать, що трудом, мистецтвом рук своїх
Людина може все в природі подолати.

А римських храмів блиск між буйних трав рясних,
Чи Колізей гучний, якого не пізнати,
Де люди кров лили на камінь плит старих,
На втіху Цезаря, для марної розради!

Та згубний біг років не в силі нам спинить,
В руїнах буде все, що б людям не створить.
Найбільшу в світі міць могутній час здолає.

Коли вже не вберігсь і мармур цей від ран,
То марно скаржитись, що мій хисткий жупан
Вже через двоє літ дірки на ліктях має!

ПАРИЖ

Будівлі в млистій пелені,
Брудних заулків таємниці,
Крамничок вивіски гучні,
Мости, собори і в'язниці.

І юні, й ті, що в сивині,
Невинні діви і блудниці,
Убивства й оргії нічні,
Нечисті руки, душі ниці.

Немає й су у хлопців тих,
Що всіх бояться вартових,
Що їм ніде нема спокою.

Лакеї, злодії, ченці,
І кінні, й піші, і мерці,—
Ось він, Париж,— з його красою.

ПІСНЯ ДО ОБІДУ

Коли голодний я і сміло
Вживаю страви пресмачні,
Тоді приємно так мені,
Мов чухаюсь, як засвербіло.
Сказати правду, друже мій:
Всі хвалять чарочку піснями,
Та я міцними славлюся зубами,
І смачно їм я кусень свій!

Коли я суп смачний з'їдаю,—
Найкраща страва це моя,—
Не тільки тіло тішу я,
Душа вдоволена без краю.
Адже підступний сатана,
Щоб жінку першу спокусити,
Її намовив яблучка вкусити,
Не дав їй пива чи вина.

Разів чотири в день людина
У силі шлунок свій набить.
Лиш дурень може вічно пить,
Розумний пить одразу кине.
Хто вип'є тисячу барил?
Чи є у кого стільки хисту?
Та тисячу смачних шматочків з'їсти
У кожного є досить сил!

НЕПЕВНА

Непевна, лиш тебе кохаю я,
А ти вдаєш, немов мене кохаєш.
Коли мене устами ти втішаєш,
Чудна мені весь час душа твоя!
Непевна, лиш тебе кохаю я,
А ти вдаєш, немов мене кохаєш.

Хоч сто разів клянеться ротик твій,
Та сто разів твій ротик бреше вміло.
Люблю тебе я щиро і несміло,
Непевна ти в нещирості своїй.
Хоч сто разів клянеться ротик твій,
Та сто разів твій ротик бреше вміло!

ЕПІГРАМА

Менар складать пісні мастак.
Пора вже й лаврами вінчати!
Проклятий час! Коли згадати,
Що шинку теж готують так.

ЕПІТАФІЯ ПОЛЯ СКАРРОНА,
НАПИСАНА НИМ САМИМ

Хто спить під цим камінням нині,
Ні сну, ні спокою не мав,
І на шляху до домовини
В житті не раз він помирав.

Спинись в задумі, перехожий!
Злощасний тут лежить Скаррон,
Що відшукав нарешті ложе,
Яке дає спокійний сон.

АДАМ БІЙО

ADAM VILLAUT

1602—1662

Тесляр-поет з Невера на прізвище Адам Бійо, більше відомий під ім'ям метра Адама, був у свій час популярним народним поетом, автором дотепних і оригінальних пісень. Корнель не раз хвалив його, а Вольтер вважав одним з кращих поетів-піснярів.

ПІСНЯ

Тільки стане заглядати
Сонце в наш загірний діл,
Я іду вже куштувати,
Пить вино з старих барил.
Зачарований зорею,
Мовлю, з чаркою в руці:
«Лиш рівнятись може з нею
Ніс червоний на лиці!»

Як найбільший цар у світі
Про війну казати почне,
Коли чари вщерть наліті,
Не злякає він мене.
Якщо п'ю, не зупиняє
Хай ніщо п'янкх хвилин.
Десь Юпітер грім здійсмає?
То мене злякався він!

Та якщо, цілком сп'яніла,
Прийде смерть життя спинить,
Я не хочу тратити сили,
Щоб вернутись знову жить.
Щоб були і там веселі,
Лиш зроблю я перший крок,
У Плутоновій оселі
Я відкрию свій шинок.

Від цілющого напою
Демони сп'яніють всі,
Стрінуть Бахуса хвалою,
Вклоняться його красі.
Спрагу Тантала смертельну
Я втолю п'янким вином.
Зграю я спою пекельну,—
В танок пустяться гуртом.

Після цього за годину
Сто п'яниць мене у путь

З повним кухлем в домовину
Спочивати поведуть.
Щоб п'ятьма моему тілу
Не здавалася страшна,
Мої друзі на могилу
Кухлів сто хлюпнуть вина.

Не з порфіру, не з граніту
Ви робіть надгробок мій,
Ставте бочку, вщерть налиту,—
Хай шумує там напій.
Ще прошу я змалювати
Мій портрет і кілька слів:
«Тут приліг п'яниця спати,
Що не бачив світлих днів!»

ГІЙОМ БРЕБЕФ

GUILLAUME BREBEUF

1617—1661

Гійом Бребеф був типовим представником галантної поезії. У численних мадригалах, сонетах і посланнях він вважав себе послідовником Вуатюра. Бребеф відомий також і своєю збіркою релігійно-філософської поезії «Бесіди на самоті».

КУПЛЕНІ РУМ'ЯНА

Лакейським вірити словам,
Лізетто, маєте ви звичку,—
Він продає рум'яна вам,
Які блищать на милім личку.
Він їх за гроші вам дає,
А вам здається — це і є
Жінок прикраса бездоганна.
Даремні ваші почуття!
Його мастила без пуття,—
У вас природні є рум'яна.

ПРО ЖІНКУ, ЯКА МОЛОДИТЬСЯ

- Які літа в Ірис, що гудить всіх дівчат? —
Спитав мене Клітон нечемно.
І я повів йому таємно:
— Удень їй двадцять літ, вночі ж їй п'ятдесят.

ПРО НІКЧЕМНОГО БАГАТІЯ

Лежить тут багатій, що грошей мав доволі,
І вищі через те чини придбав,—
Він Франції нічим не прислуживсь ніколи,
Хіба що в день, як дуба дав.

ІСААК ДЕ БЕНСЕРАД

ISAAC DE BENSERADE

1612—1691

Останній з преціозних поетів Ісаак де Бенсерад, крім типових преціозних творів, в яких змагався з Вуатюром та іншими поетами з Отелю Рамбульє, відомий як автор байок, лібретто придворних балетів і принагідних епіграм. Особливо ж уславився своїми рондо, якими переспівав «Метаморфози» Овідія.

СЛОВА ДЛЯ ПІСНІ

Я пута всі розбив і гордо клятву дав,
Що більш мені Феліс не буде ятрити рани.
Та як уздрів її, я знов надів кайдани
І клятву геть зламав.

Забувши про терни, скоряюсь я красі.
Феліс здолала знов мої всі почування.
І нині я клянусь, що буду без вагання
Ламати клятви всі.

БАЙКА

У закутку своїм раз бідний чоловік
Стрів злодія вночі, що скарб шукав у схові.
Такий він крик здійняв, що злодій ледь утік,
Своє ж пальто лишив на радість біднякові.

ПРО ЛІКАРІВ І СПАДКОЄМЦІВ

Як лікар хворому, що лікувавсь роками,
З надією сказав: — Далеко краще вам! —
То хворий так мовляв, у тон його словам:
— І спадкоємці теж одної думки з вами.

АНТУАНЕТТА ДЕЗУЛЬЄР

ANTOINETTE DESHOULIERES

1637—1694

Типовою галантно-аристократичною преціозною поетесою була Антуанетта Дезульєр. Активна учасниця літературного салону Рамбульє, вона найбільш відома як сентиментальна авторка ідилій і буколік.

ВІВЦІ

Ідилія

Щасливі ви які, о ярочки дрібні!
Ви пасетесь в полях, не знаючи страждання.
Спокійні, чарівні,
Ви слізок не лете з невітшого кохання,
Не маєте в душі турбот ви ніяких.
Любов'ю сповнені серця у вас невинні,—
Налиті вкрай добром, бажань не мають злих.
Бажання влади, зиск, підступність, блиск гордині,
Які до зла доводять часто нас,
Ми їх не стрінем зовсім серед вас.
Всі маємо ми глузд, щоб з нього користь мати,
А ви волієте її не знати.
Невинніші з тварин, не задріть ні на час:
Де переваги ці — там біль розплати.
Наш гордий ум людський багато сіє бід,
І ліків певних їм у світі цім немає:
Хвилює він серця уже з дитячих літ,
І душу зранену пекучий біль терзає,—
Гіркий його дерзання плід.
У нього задуми безкраї,
Він все б хотів обнять, та сил нема міцних.
Під захистом собак чутких
Вам не страшні ніякі дикі зграї.
Ми більше боїмось в одчаї
Страшного виру почуттів своїх.
І чи не краще жить, як ви, на волі,
У спокої і в тишині,
І чи не краще звіритись щасливій долі
І жить в незнаній глушині,
Ніж у тривозі цілі дні
Жить у багатстві та пошані
І мати чари неземні?
Принади марні ці для серця менш значні,
Ніж спокій ваш у почуванні,—
Від них нам у житті турботи без кінця
І вічно нас гризе сумління.
О ненаситна спрага ця,

І наче уві сні, нас мучить мрій видіння!
В пустельнім всесвіті старім
Немає певного нічого:
Все прагне скрізь до щастя золотого,
Та світ наш у диму густім.
Тверезі наші міркування
Не можуть одвести ударів життьових.
Овечки ви мої, пасітесь без вагання,—
Оманливі людські бажання!
І розумніші ви й щасливіші від них.

РОЗДУМ

О люди, що б мистецтво нам не обіцяло,
Та смерті злої не здолать.
Тож будь готов. Скажи: — Ти жив чимало.
Та це лиш борг, який сплатить настало!
Ми родимось, щоб помирать.

МАДЛЕНА ДЕ СКЮДЕРІ

MADELEINE DE SCUDÉRY

1607—1701

Літературний салон Мадлени де Скюдері був осередком преціозно-галантних поетів. На відміну від Отелю Рамбульє, де купчилися поети старшого покоління, її салон мав більш «учений», педантичний характер. Прихильники поетичного хисту Мадлени де Скюдері називали її «десятою музою» і «новою Сафо». Але Мольєр одверто висміював її в своїх «Учених жінках» і «Смішних манірницях». Найбільше вславили Мадлену де Скюдері її галантно-героїчні романи «Ібрагім, або Великий паша» і «Артамен, або Великий Кір» — з історії стародавніх мідян і персів. Особливо популярним був роман «Клелія» на сюжет, запозичений з історії Стародавнього Риму. Хоч, правда, Буало говорив, що в романі немає жодного римлянина або римлянки, які не були б списані з мешканців того кварталу, де живе автор твору. До роману була додана знаменита в XVII ст. «Карта Країни Ніжності». Твори свої письменниця звичайно публікувала під ім'ям свого брата, преціозного письменника Жоржа де Скюдері.

КРАСА, РОЗУМ І ДОБРО

Ось пишна квітка розцвітає.
Та скоро цвіт її зникає!
І цій красі хвалу ми шлем.
Одна лиш день живе між нами,
Друга́ чарує нас роками,—
Та в'яне квітка з кожним днем.

Наш розум трохи довше діє,
Та слабне зрештою і він.
Хоч і помалу він міцніє,
Але швидкий його загин.

Лише добро людське правдиве
Й по смерті залишає слід.
Та щоб знайти це справжнє диво,—
Нам треба обшукать весь світ!

З ПРИВОДУ КВІТІВ,
ЯКІ ВИРОСТИВ КОНДЕ

Як глянеш на квітки, що їх тут поливав
Уславлений боець звияжною рукою,
Згадай, що Аполлон поставив місто Трою,
І не дивуйсь, що Марс гвоздики доглядав.

МАДРИГАЛ
З ПРИВОДУ МОГО ПОРТРЕТА

Нантейль з мого обличчя нині
Намалював портрет, мов чародій.
У дзеркалі потворний образ мій,
Але прекрасний на картині.

САВІНЬЄН СІРАНО ДЕ БЕРЖЕРАК

SAVINIEN CYRANO DE BERGERAC

1619—1655

Видатним «лібертеном» другого покоління був Савіньєн Сірано де Бержерак. Обертаючись серед літературної богеми, він мав репутацію завзятого дуелянта, вітрогона і скандаліста. Він дістав широку як на той час освіту, а під впливом свого вчителя філософа-матеріаліста Гассенді та утопіста-комуніста Томмазо Кампанелли став перекснаним атеїстом і вільнодумцем-фрондером. Сірано де Бержерак виступав у всіх основних літературних жанрах. Він відомий як автор легких вишуканих любовних віршів і дошкульних сатиричних «мазарінад». Виступав він і як драматург (антиклерикальна комедія звичаїв «Осміяний педант», атеїстична і антидеспотична трагедія «Смерть Агріппіни»). Але особливе значення мали його визначні й своєрідні науково-фантастичні романи «Інший світ, або Держави та імперії Місяця» і незакінчена «Комічна історія держав і імперій Сонця». У цих творах він виступив як переконаний матеріаліст-атеїст, який геніально передбачив можливість міжпланетних польотів за допомогою ракет. Постать Сірано де Бержерака не раз привертала увагу дослідників літератури і письменників. Про нього ходило багато легенд, що відбилися, зокрема, в драмі Е. Ростана «Сірано де Бержерак».

СОНЕТ

Мій розум збурений безумними думками.
Я сяйво сонячне намалювать схотів.
Цей ясноликий вид амур вінцем обвів
І молодість прибрав весняними квітками.

Медоточивий рот з невинними речами,
З тонкими дугами коралових губів;
Перлиноосяйні дрібні разки зубів,
Що визирають з уст чарівними рядами.

Трон золотого дня — її ясне чоло,
Де сонце чистоти собі гніздо звило!
Себе тут виявив творець несамовитий.

Та баламутові спокус не побороть!
У сяеві лица блискуче так відбитий
Весь пал її душі, що опромінив плоть.

ЖАН ДЕ ЛАФОНТЕН

JEAN DE LA FONTAINE

1621 — 1695

Видатний французький байкар Жан де Лафонтен виступав у різних жанрах. Спочатку він писав вірші у дусі «легкої поезії», опублікував преціозно-барочну поему «Адоніс», виступив з драматичною еклогою «Клімена» та з алегоричними поемами на замовлення свого покровителя міністра Фуке. Особливий успіх мали його фривсльні оповідання у віршах «Казочки та новели» і налівпрозовий роман «Любов Псіхеї і Купідона» (сюжет узято з вставної новели роману Апулея «Золотий осел»). Виступав Лафонтен і в комедійному жанрі. Але найбільше значення в історії французької літератури мали його «Байки», перші книги яких вийшли в 1668 р. На відміну від попередників-байкарів, він у своїх байках виступав не з голим дидактизмом, а з живими розповідями, написаними народною мовою, з реалістично-сатиричним викриттям панівних класів. Своїми байками вільнодумець-«лібертен» Лафонтен здобув визнання широких народних мас і став видатним поетом світового значення. Він створив новий після Езопа тип байки, з надзвичайною ритмічною різноманітністю, з народним гумором, з глибоким викривальним змістом. Його почали наслідувати кращі байкарі світу, додаючи своїх оригінальних барв. Зокрема, в російській літературі в традиційному байковому жанрі виступало чимало талановитих байкарів, а конгеніальний йому І. А. Крилов вклав у цю літературну форму цілком оригінальний російський зміст. В українській літературі новатором такого типу був самобутній народний байкар Леонід Глібов.

ПЕРЕДМОВА

Оспівую в байках героїв я буденних,
 Яких не знав Езоп в своїх краях священних,—
 Дають уроки нам правдиві ці пісні.
 Тут розмовляють всі, і риби мовчазні,—
 Стосуються й людей повчальні їх поради,—
 У образах тварин людські видніші вади!

ВОРОНА І ЛИСИЦЯ

Ворона якось сіла на дубку,
 Тримаючи в дзьобку шматочок сиру.
 Лисиця, чуючи принаду цю пахку,
 Розмову почала нещиро:
 — Добридень! О красуне чарівна,
 Яка чудова ти! Мов краля неземна.
 Коли б такий ти голос мала,
 Як пір'я на тобі,— ти всіх би утішала,—
 Найкращим птахом ти була б у хащі лісовій! —
 На ці слова вороні втриматись несила.
 І ось, щоб показати голос свій,
 Вона розкрила дзьоб, а здобич упустила.
 Схопивши сир, лисиця мовила:—Запам'ятай,—
 На влєсливість, кумасю, не зважай,—
 Не будь довірлива надміру.
 Хоч приклад цей дорожчий за шматочок
сиру! —
 Пурхнула тут ворона,— в добру путь! —
 І поклялась не вірити більш, та сиру
не вернуть!

БАБКА ТА МУРАШКА

Бабку лютий жаль гризе,—
Літо все
Розважалась і гуляла,
Поки осінь не примчала,
А тепер гулять дарма,—
Ані крихітки нема.
І вдається сіромашка
До сусідки, до мурашки,—
У біді її страшній
Хай зернят позичить їй
До нового урожаю.
— Честю я тебе благаю,—
Каже бабка,— все верну
Після серпня, як пожну.—
Та у позику нічого
Їй мурашка не дала.
— Чом не дбала за тепла,
Серед літа трудового?
— Я не відала біді,
Цілі дні лише співала.
— Ти співала? Не гадала.
У танець тепер іди!

ПІВЕНЬ І ПЕРЛИНА

Раз якось півень відшукав
Перлину і її віддав
Він майстру до різьбярні.
— Я знаю,— він сказав,— вона
Чудово сяє, та з зерна
Більш користі в пташарні.

Діставсь невігласу колись
Рукопис,— він його приніс
Сусіду до книгарні.
— Я знаю,— він сказав,— книжки
Потрібна річ, та в ці роки
Від них прибутки марні.

ВОВК І ЛЕЛЕКА

Вовки зажерливі в житті.
Раз хижий вовк під час бенкетування
Затрясся весь у передсмертнім почутті,—
Прийшла йому пора остання:
У пельці вовкові стирчить півкістяка.
На щастя, тут проходила біля гайка
Якась лелека по болоту.
Він дав їй знак. Вона зайшла.
Взялась не гаючись лелека за роботу.
І кістку вийняла. А згодом почала
Питать собі винагороду.
— Винагороду? — вовк їй рік.—
Не чув я ще такого зроду!
У пельці, кумо, ти навів
Могла б і шию втратити,— тож мерщій навтік
Біжи, невдячна, геть у поле,—
Йї не попадайся більш ніколи.

ВЕЛИКИЙ БАЛАКУН

Поль тихо спить у домовині цій,
Хоч балакун в житті був бездоганний.
Навіки тут знайшов він супокій,
І мир настав для наших вух жаданий.

П'ЕР КОРНЕЛЬ

PIERRE CORNEILLE

1606—1684

Великий французький драматург, творець класицистичної трагедії, П'єр Корнель, за бажанням своїх рідних, мав бути адвокатом, як і його батько — руанський юрист. Але він більше мав нахил до поезії, і вже в 1632 р. виходить його лірична збірка «Поетична всячина». Тоді ж він виступив з першими драматургічними спробами. Певний успіх мали його комедії «Меліта, або Фальшовані листи», «Клітандр, або Звільнена невинність», «Вдова, або Покараний зрадник», «Галерея суду, або Подруга-суперниця», «Субретка», «Королівська площа, або Шалений закоханий». Але всі ці п'єси були написані в основному ще в модних тоді галантно-героїчних тонах. Своєрідне обличчя драматурга Корнель здобуває тільки в своїх класичних трагедіях. Уже в першій трагедії «Медея» в міфологічну тему він вносить нові риси, властиві його пізнішим класичним творам. Особливий відгомін мала його славнозвісна п'єса «Сід» (українським читачам відома в перекладі Максима Рильського), в якій показані героїчні характери в живих людських рисах і поставлено патріотичну проблему обов'язку перед батьківщиною. Пізніш пише цілий ряд відомих класичних трагедій «Гораций», «Цінна», «Поліевкт», «Смерть Помпея», «Родогунда, парфянська царівна», «Іраклій, імператор Сходу», «Пертрит», «Андромеда», «Нікомед» та ін. В усіх творах яскраво виявлені найхарактерніші ознаки драматургічного стилю Корнеля, класицистичної французької трагедії. Незважаючи на те, що він в 1647 р. був обраний членом Французької Академії, Корнель після своїх останніх невдалих драматургічних спроб помер у бідності й напівзабутій. Творчість Корнеля-драматурга і поета мала світове значення. О. С. Пушкін називав його «справжнім генієм трагедії».

СТАНСИ

Ознаки старості нужденні
Уже з'явилися в очах...
Не кращі будете за мене
Колись і ви в моїх літах!

Всьому найкращому у світі
Готує час кінець один.
Стоять троянди в пишнім цвіті.
Та їх чекає теж загин!

Той самий вічний рух планети
Керує бігом наших днів.
Я жив колись, як ви живете,
Вам ще цвісти, а я одцвів...

Та в серці в мене стільки чарів
Від втішних згадок життєвих,
Що й досі час їх не затьмарив
Руїнами чуттів старих.

Чаруєте ви вельми нині,
Хоча це все пусте для вас.
Та все мине, і в самотині
Ясний згадаєте ви час.

Ніколи не забудуть очі,
Як ви з'явилися мені,—
За вами буду серед ночі
Віками плакати в тишині.

Весь час серед юрби людської,
В якій я залишу свій слід,
Ви сяять будете красою,
Як я тверджу вже кілька літ.

Я сивиною весь укритий,
Красуне чарівна моя...
Красу ви будете цінити,
Коли змарнієте, як я!

ЕПІТАФІЯ РІШЕЛЬЄ

Ні добрим словом, ані злим про кардинала нині
У віршах а чи прозою не можу я згадать.
Зробив чимало він добра, щоб гудить в цій хвилині,
Та надто він і зла зробив, щоб добре щось сказать!

ЖАН-БАТИСТ МОЛЬЄР

JEAN-BAPTISTE MOLIERE

1622 — 1673

Видатний драматург Жан-Батіст Мольєр (справжнє ім'я Поклен) був творцем французької комедії. Діставши добру як на той час освіту, він вільно читав античних авторів і навіть переклав поему римського філософа-матеріаліста Лукреція «Про природу речей». Незважаючи на те, що його готували до юридичної кар'єри, Мольєр ще з юних літ вирішив стати актором. Він уже 1643 р. організував театральну трупу під назвою «Блискучий театр». Та скоро столична трупа розпалась, і Мольєр стає мандрівним провінціальним актором. Але він був не тільки виконавцем ролей, а й сам писав п'єси, в основному комедії для своєї мандрівної трупи, а в 1659 р. уже в приміщенні столичного театру ставить ряд своїх п'єс, в яких відбилися головні риси мольєрівського комедійного стилю — реалістичне розкриття характерів, народна мова діалогів і викривальний характер комедій. Це були п'єси «Смішні манірниці», гостра сатира на преціозну літературу, «Сганарель, або Удаваний рогоносець», «Наука чоловікам» і «Наука жінкам», в яких пропагувались гуманістичні погляди на сім'ю. Особливо дошкульний викривальний характер мала класицистична комедія «Тартюф, або Лицемір», спрямована проти лицемірства католицького духівництва, яку довгий час не дозволяли до вистави через її викривальність. Тоді ж у розквіті творчих сил він написав цілий ряд своїх сатиричних шедеврів: «Дон Жуан, або Камінний гість», «Мізантроп», «Лікар мимоволі», «Скупий», «Міщанин-шляхтич» та ін. Мольєр виявив себе як блискучий майстер сатиричного стилю не тільки в п'єсах, а і в окремих віршах, як от у «Відповіді королеві». Під кінець свого життя Мольєр ставить славнозвісну народну комедію «Витівки Скапена» і п'єсу «Хворий, та й годі», на одній з вистав якої, виступавши в ролі головного героя, помер на сцені. Класичний комедійний театр Мольєра, геніального французького комедіографа, великою мірою вплинув на розвиток світового театру. Основні твори Мольєра не раз видавалися українською мовою в перекладах В. Самійленка, М. Рильського, І. Стешенко та ін.

ВІДПОВІДЬ КОРОЛЕВІ

Лінива музонько, повільністю своєю
Мене давно хвилюєш ти.
Ти мусиш з віршами на асамблею
До короля сьогодні ще прийти
Для знаної тобі мети.
Ти осоромити мене схотіла,—
До короля ти й досі не сходила
У відповідь віддать дарунок свій.
Що ж, краще пізно, ніж ніколи, дій!
Збирайся у дорогу сміло,
Иди у Лувр з повинною мерщій.

Остерігайся тільки музою вдягтися,
Не до вподоби там чомусь простий убір,
Там люблять блиск, усе, що тішить зір.
Ходімо швидше, не барися!
Ти досить бачила в житті двірських манір,
Отож в маркіза хоч на час ти обернися.
Все обміркуй в складнім уборі тім:
В капелюх устроми пір'їн із три десятки,
Всіх париком здивуй своїм,
На брижах мусять бути якнайбільші складки,
Камзол повинен быть малим.
Але найбільш тобі я раю
Прикрасить ззаду стрічкою пальто своє,—
Це значення велике має,
І гурт маркізів тих, що так себе вдягає,
Собі рівнею визнає.

В своїм блискучому наряді,
З усміхненим лицем,
Иди через гвардійський зал, мов на параді;
Причісуючись гребінцем,
Ти оглядай юрбу, що сунеться двірцем;
Помітивши когось з знайомих,
Мов друзів привітай своїх,
По імені назвавши їх,

Осіб значних, вельможних і відомих,—
 У фамільярності такій
 Ознаки є того, що рід високий твій.
 У двері гребінцем постукай,
 Дійшовши до покоїв короля,
 А то у юрмищі здаля,
 Коли дійти туди велика мука,
 Своїм капелюхом галантно помахай
 Або, на щось зіпершись привселюдно,
 Як можна голосніше погукай,
 Щоб краще в залі було чутно,—
 Нехай твое ім'я до кожного дійде:
 «Камер-лакей,— скажи,— маркіз такий-то
 жде».

У натовпі кружляй, між прохачів штовхайся,
 Не зводь ні на хвилину від мети очей,
 Крутись в'юном, скрізь пробивайся,
 Щоб першим стать біля дверей.
 Коли ж старий лакей
 Не вдовольнить твого бажання,
 Ти ні на хвилю не спиняй свого змагання,
 Ані на крок не відступай,
 Від себе впертих відганяй,
 Коли ж кому відкриють двері, ти шмигай
 повз нього,—
 Зроби усе, щоб увійти,
 Своєї цілі досягти,
 Вперед не пропускай нікого.
 Коли проскочиш в двері, і тоді не гав.
 Той виграє погоню, хто інших подолав.
 Ти намагайся все ближче бути,
 Не відступай нікому прав.
 І хто б тебе під боки не штовхав
 Або не лаяв пристрасно і люто,
 До короля все ближче присувайся,
 Схиливши голову й згинаючи коліна.
 Тебе пізна він неодмінно,
 Ти ж ні хвилини більш не гайся,
 І зразу ж, без упину,
 З вітанням ти палким звертайся.

Ти станеш думкою ширяти,
 З захопленням згадаєш про високий дар,
 Який рукою власною державний володар

Тобі негадано звелів надати,—
Що гідна ти поки що тільки кар,
А похвали не смієш ти й жадати.
Йому також розкажеш ти,
Що згодна й далі ти добру служити
І всі думки свої, і всі свої труди
Для блага віддавать щомиті.
Пообіцяй найкраще все робити,
Повік не відставать ні в чім:
Віддавна музи — обіцяльниці великі,
Мов сестри ті довгоязики,
Ти не шкодує махати язиком своїм.
Та королі не люблять слів невгавних,
Коротка похвала їм до смаку,
І краще братись їм до справ державних,
Аніж розмову слухати таку.
І лестощами короля тобі не схвилювати,
Коли почнеш ти розмовляти,
Розкриєш рота для похвал гучних,
Він зрозуміє враз, що ти сказать бажала,
І усміхом своїм, щоб тільки ти мовчала,
Схвилює він тебе і між рядів тісних
Своїх підданців мовчазних
Геть піде серед залу.
Тут і кінець хвалебних слів твоїх.

СТАНСИ

Хотів би я, щоб вас гірке зітхання,
Прогнавши сон, примусило палать...
Спите ви довго так, моє кохання,—
А не любить — чи це не те, що й спать?

Не бійтесь ви: не так уже й погано
Любить в житті, це краща із недуг,
І, люблячи, ми в кожній серця рані
Знаходим засіб бадьорити дух.

Любов — хвороба, як її таїти;
Признайтесь в ній — і легше буде жить.
Не треба тайн, любов не хоче снити,
Не бійтесь ви божка цього й на мить!

Де легше ви зустрінете страждання?
І чи в житті ярмо ще легше є?
Лякає вас любові панування,
А любе вам лиш владарство своє!

Але зятямте, Амаранто мила,
З любов'ю сперечатися дарма!
Кохайте ж ви, поки кохати сила,
Бо час іде і вороття нема!

ЖАН РАСІН

JEAN RACINE

1639—1699

Видатний поет класицистичного стилю Жан Расін найбільше відомий як автор класицистичних трагедій. Але ще в школі, де він під керівництвом янсеністів дістав досить хорошу освіту, Расін виступив з рядом майстерних од. І пізніше він писав поетичні твори («Німфа Сени», «Слава музам» та ін.). У драматичних творах він виявив себе як визначний майстер французького традиційного александрійського вірша. Першою п'єсою, написаною в 1664 р., була трагедія «Фіваїда, або Брати-вороги». Поставлена на сцені трупю Мольєра, вона не мала особливого успіху, так само як і друга п'єса «Александр Великий». І тільки трагедія «Андромаха», поставлена в 1667 р., мала винятковий успіх. З того часу Расін стає першим трагедійним поетом Франції. Трагедії «Британник», «Береніка», «Баязет», «Мітрідат» і особливо «Іфігенія в Авліді» закріпили за ним цю славу. Але найвидатнішим твором Расіна треба вважати його трагедію «Федра», в якій він показав себе майстром психологічного розкриття характерів дійових осіб. Проте внаслідок придворних інтриг вистава п'єси була провалена, і Расін майже на десять років замовкає як драматург. Під кінець життя виступив з п'єсами «Есфір» і «Аталія», де помітні елементи опозиційних настроїв. Певним опозиційним твором Расіна була і «Записка про народні злидні», в якій говорилось про страждання французького народу від постійних воєн. Расін писав також і про Україну. Про це свідчать чернетки його «Історії правління Людовіка XIV». У його трагедії «Баязет» є дійова особа з українським іменем Роксана. Та ім'я це тільки подібне до імені історичної Роксолани, яка була дружиною турецького султана Сулеймана Пишного і «командувала тим, хто всім повелівав», і про яку написали класицистичні трагедії Жан Мере, Віон д'Алібрі, Демер і Жаклен.

Значення драматургічної і поетичної творчості Расіна величезне. В історії французької літератури він залишається як геніальний представник системи класицизму XVII ст., яка свій найбільш закінчений вираз і дістала в його творах.

МОНОЛОГ ФЕДРИ

Уривок з трагедії «Федра»

Я хвора вже давно. Як тільки син Енея
Мене зв'язав навик законом Гіменея,
Здавалось, я знайшла і щастя, й супокій.
Але в Афінах стрівсь прекрасний недруг мій.
Побачивши його, я зашарілась, зблідла,
Тривогою взялась душа моя розквітла,
Не можу бачити, не можу говорити,
І чую, як в мені мов полум'я горить,
Пізнала раптом я Венери шал пекучий,
В крові моїй зайнявсь огонь її жагучий.
Щоб зупинить в душі біль почуття мого,
Я збудувала храм, прикрасила його,
Щодня молилась я і безліч жертв носила,—
Та розум свій вернуть мені було несила!
Даремні ліки всі для почуттів гірких,
І марний фіміам на олтарях чадних!
Коли мої уста несли хвалу богині,
В душі був Іполит; коли біля святині
Я жертвувала всім задля божка свого,
Не сміючи назвать, я прагнула його!
Від нього бігла я. О сили таємничі!
Мені ввижався він у батьковім обличчі.
Супроти себе я повстала в забутті,
Його я гнала геть в любовнім почутті.
Щоб вигнати його,— хай подивують люди,—
Була для ідола я мачухою всюди,
І діяла я так, щоб зник він із очей,
Щоб скоро не вернувся до батькових грудей.
І тут зітхнула я,— здавалось, в час розлуки
Невинні дні мої тепер текли без муки.
Скорившись мужеві у пишнім цвіті літ,
Ростила в лоні я гіркий Гімена плід.
Та марні заходи... Не зборкать волі злої!
В Трезену взяв мене мій чоловік з собою.
І ворога свого побачила я знов,
І знову потекла у мене з рани кров.
Це не палкий огонь моє проймає тіло,—

На здобич кинулась сама Венера сміло.
І нині без кінця жахає злочин мій,—
Огида до життя тепер в душі сумній.
Бажаю смерті я, про добру славу дбаю
І чорні почуття в самій собі долаю.
Не можу витримать жалів і співчувань,
І геть розкрила все я нині без вагань.
Але, сумуючи про смерть мою в нарузі,
Не слід докорами вражати мене у тузі,
Дарма тепер гадать, що співчуття слова
Все можуть відродить, і згасле ожива.

ЕПІГРАМА НА ШАПЛЕНА¹

Холодний авторе нудний, сатири гідний злої,
Не вміючи творити сам, пощо мене ти гудиш?
Хай грішний я, та я творю в постійнім неспокої,
А ти весь час марудиш!

---

¹ Жан Шаплен (1595—1674) — письменник-академік, автор бездарної поеми «Незайманка. або Визволена Франція», яка викликала блискучу пародію на неї Вольтера («Орлеанська діва»).

НИКОЛА БУАЛО-ДЕПРЕО

NICOLAS BOILEAU-DESPREAUX

1636—1711

Нікола Буало-Депрео, видатний вождь і теоретик французького класицизму, виступав як поет і літературний критик. Сатири Буало в свій час мали великий успіх. Крім них, він писав послання, епіграми, оди. Відомі його комічна опера «Аналой», пародійний діалог «Герої романів», спрямований проти галантно-преціозної літератури, та ін. Але найвидатніший твір його — це дидактична поема «Поетичне мистецтво» (1674), в якій він обстоює канони класичної поезії, дає теоретичні підвалини французького класицизму, який зробив чималий вплив на подальший розвиток літератури. «Поетичне мистецтво» на Україні відоме в майстерному перекладі Максима Рильського.

СТАНСИ

Мольєрові

Даремно заздрісна юрба
Хотіла б оганьбить, тупа,
Мольєр, твої найкращі твори,—
Навіки дивні чари їх,
Пройшовши крізь віки й простори,
В серцях відіб'ються людських.

Як весело смієшся ти!
Де кращі дотепи знайти?
Немов той переможець давній,
Ти Карфаген здобув в боях,—
Схилився і Теренцій славний
Перед тобою у віках.

У тебе муза не дарма
Говорить правду жартома,
Для всіх людей благословенна.
І мова в тебе вся жива,
Але твої влучні слова —
Це справжня проповідь учена.

Облиш ти заздрощі юрбі.
Нехай вони кричать собі,
Що ти показуєш їх вади,
Що вірш не до вподоби їм.
Як хочеш ти на світ впливати,
Не потурай смакам чужим!

ЕПІГРАМА

з приводу прочитаних в Академії віршів
проти Гомера і Вергілія

З чудною скаргою з'явилась Клію раз
До бога віршів на Парнас,—
Мовляв, хтось об'явив, пустив на всесвіт цілий:

- Нудний Гомер, сухий Вергілій.
— Цього не може бути! Жартуєш, певне, ти? —
Промовив Аполлон їй з висоти,—
Цей глум могла почути серед яких ти хворих?
Хіба що серед мавп! Або у дикунів!
— Було в Парижі це.— Там досить глупаків!—
— Ні, в Академії, на вчених зборах.

ЕПІГРАМА
НА СПОСІБ ЧИТАННЯ ПОЕТА САНТЕЛЯ

Коли в соборі бачу я просторім
Цього ченця із поглядом суворим,
Який читає вірші голосні,
Аж у небесній чуть височині,
Геть розкриває рота аж по вуха,
Розмахує руками всім на сміх,—
Я бачу біса, бачу злого духа,
Що хвалить бога і його святих.

АБАТ РОКЕТ

Абат Рокет читає все
Для інших про життя в раю,—
Він чистоту їх душ пильнує
І забуває про свою.

ШАРЛЬ ПЕРРО

CHARLES PERRAULT

1628—1703

Шарль Перро відомий насамперед своєю активною участю в боротьбі проти догматичних канонів класицизму. Свій погляд на мистецтво він найповніше виклав у чотиритомних діалогах «Паралелі між стародавніми і новими авторами», в яких обстоював визволення мистецтва від класицистичних канонів, стояв за реалістичний напрям у мистецтві, закликав до народності, до використання в творчості фольклору. В 1697 р. Перро випустив свою основну працю — збірку народних казок «Казки моєї матері гуски, або Історії та казки старих часів з моральними повчаннями». До збірки входили казки «Зачарована красуня», «Червона Шапочка», «Синя борода», «Кіт у чоботях», «Попелюшка», «Хлопчик-мізинчик» та ін. Книжка мала величезний вплив на подальшу демократизацію літератури. Після цього в багатьох країнах світу з'явилися подібні видання народних казок, як от казки братів Грімм у Німеччині або Андерсена в Данії та ін. Загалом літературні виступи Перро мали чимале прогресивне значення на шляху до нового етапу — літератури просвітителів.

ПОРТРЕТ ДРУЖБИ

Дивлюсь я просто людям в вічі,
В усьому щира повсякчас,
Природний колір на обличчі,
Не маю штучних я прикрас.
Ласкава, ввічлива, чутлива,
І ніжність світиться в очах.
Та хоч я добра й чарівлива,
Я не в усіх живу серцях.
Мої закони всі шанують,
Готові їм служити всі дні.
Та як озвусь,— немов не чують,—
Ніхто не відповість мені!
Любов до вірності немарна,
Вона подобається всім.
Хоч я стара,— повік я гарна,
Чарую всіх життям своїм.
Вважають часто, що дружити
Лиш можна в щасті завсігди;
Та справжня дружба, що не вбити
Її нічим серед біди.

* *
*

Любов — мале дитя, хоч і найстарше в світі.
Найменший цей божок — найбільший із богів!
Огонь його горить у хвилі і у цвіті,
І все ж в очах його Ірис у сяйві снів.

ГІЙОМ ШОЛЬЄ

GUILLAUME CHAULIEU

1639—1720

Представником епікурейської лірики був Гійом Амфрі, абат Шольє. Бувши чільним поетом гуртка аристократів-«лібертенів», що збирався в Тамплі, в будинку знатного епікурейця Вандома, Гійом Шольє писав епікурейські, спрямовані проти всілякого ханжества вірші, за що був прозваний Анакреоном Тампля. Його життєрадісні, вишукані вірші були дуже поширені на початку XVIII ст. і відіграли певну роль у розвитку так званої «легкої поезії», характерної для цього століття.

ПІСНЯ

Панують мир і тиша в цій діброві.
Лиш чути співи солов'я,
Своєю піснею любові
Порушує він спокій чарівного дня.

О пташечко! Я весь палаю.
Та я не можу так, як ти,
Відбити у піснях весь біль свого відчаю,
Хоча любов мою тобі не осягти.

ЕПІГРАМА

Луна грім оплесків бурхливий.
Чи пломінкий Корнель, а чи Расін чутливий,—
Хто більш на сцені вартий їх?
І тут же хтось такий зухвалий
Спитав під кпини і під сміх:
Хто з них — Шаплен сухий а чи Бойєр зів'ялий —
Свистків більш вартий голосних?

БЕРНАР ДЕ ФОНТЕНЕЛЬ

BERNARD DE FONTENELLE

1657—1757

Бернар ле Бов'є де Фонтенель, небіж Корнеля, член Французької Академії, вчений і письменник, прожив рівно сто років і був свідком зміни різних напрямків, побачивши розквіт культури віку Просвіщення. У літературних суперечках він підтримував позицію Шарля Перро, який виступав проти канонів класицизму. Особливо яскраво він розвинув свої думки, скеровані проти прибічників класицизму, в «Сперечаннях про стародавніх і нових авторів». Відомий він літературно-критичними працями («Історія французького театру», «Життя Вольтера», «Міркування про поетику» та ін.), трагедіями («Брут», «Псіхея» тощо). У художніх і критичних творах Фонтенель виявив себе оригінальним і витонченим майстром слова.

СТАРІСТЬ

Старим найкраще в Спарті бути,
Хтось так у давнину казав.
Та що робить,— о горе люте! —
Що я старим в Парижі став?

О Спарто давніх днів, скажи, що діяти з собою?
Там знали ціну голові, що вкрита сивиною.
Стає тьмянішим зір очей, і глухнуть вуха враз,
І вже вдягаєшся тепліш у літній навіть час,
І у засмученій сім'ї все більш плетеш дурниці,
І невдоволений еси з найменшої дрібниці.
І не подобається все в людині днів нових,
І мізантропом ти стаєш, із уст зникає сміх,
І дістаєш подагру ти чи інші ще недуги,
Втрачаєш свій останній зуб, не знаєш більш утіх,
Спираєшся на милиці, зігнувшись від задухи,
Нарешті, в землю ти ідеш, бо жде могила всіх,
І будеш ти вшанований у спогадах людських.
О Спарто давніх днів, скажи, що діяти з собою?
Там знали ціну голові, що вкрита сивиною.

АНТУАН ГУДАР ДЕ ЛАМОТ

ANTOINE HOUDART DE LAMOTTE

1672—1731

Своєрідною постаттю в історії французької літератури був Антуан Гудар де Ламот. Незважаючи на те, що він був плодючим автором численних од, байок, еклог, віршованих трагедій, комедій і опер, Гудар де Ламот палко виступав проти поетичної творчості, котра, як він гадав, затемнює думку своїми «прикрасами», і вважав прозу вищим родом літературного мистецтва. Йому належить парадокс: «Це прекрасно, як проза». У відповідь на виступи захисників Гомера, в зв'язку з його довільною переробкою «Іліади» (1714), Гудар де Ламот розпочав полеміку з приводу пасивного наслідування античних авторів. Він був вельми суперечливий у теоретичних настановах і в художній практиці. У поетичних творах (збірник од 1709 р.) Гудар де Ламот був риторичним і банальним, як і більшість псевдоліричних поетів того часу, але в окремих драматургічних творах, як от трагедія «Інес де Кастро» (1723), написаних всупереч його теоретичним вимогам традиційним класичним віршем, він виявив себе вправним художником.

КУЩ І ВІВЦЯ

Знайшла вівця, щоб бурю переждати,
Колючий кущ. Сховалась під кущем.

Вівця не змокла під дощем,
Та вовни геть збулась. Коли б то знати!

З'ясуй, позовнику, мені:
Біжиш ти в суд. Ведеш дрібненьку справу.
Втрачаєш час і гроші. Виграєш по праву.
Чи ж варті справи витрати дурні?

ПАПУГА

Раз чоловік утратив жінку.
Так сумно серцю в самоті!
І от папугу він рішив купити на ринку,
Щоб чимсь розважити себе в тяжкій біді.
Не гаявсь довго він, пішов до птахолова.
Які там голоси, яка краса чудова!
А скільки різних солов'їв, канарок і шпаків,
Папуги ж там з усіх країв!
Усі вони меткі та голосисті,
Кричать у клітках завчені слова.
Цей просить пити, той вимагає їсти,
Або Марго лайливими словами обзива.
Тоді як продавець шукав був у крамниці
Найкращих із папуг серед своєї птиці,
Помітив покупець папугу під столом,
Яка, наїжившись, сиділа в самотині.
— Чому не говориш ти ані словечка нині?
Боїшся нам своїм набриднуть голоском?
— Байдуже все мені! — вона йому сказала.
— Розумна пташка ця. Краса її чимала.—
Тут мовив покупець.— Що коштує вона?
Плачу за неї грошики сповна.
«Чудово пташечка ця буде розмовляти»,—

Зрадівши, він гадав. Але минали довгі дні,
Та пташка тільки вмiла нудьгувати
І мовила весь час: — Байдуже все мені!
— Яка ж негідна ти пташина!
Дурна ти,— удівець сказав,—
Та ще дурніша я тварина,
Що в тебе вірив без підстав.

ЖАН-БАТИСТ РУССО

JEAN-BAPTISTE ROUSSEAU

1671—1741

Син шевця Жан-Батіст Руссо, якого сучасники вважали великим поетом, спочатку виступив з комедійними творами, які не мали успіху. Відомий він і як ліричний поет, автор од і кантат. Але найбільшої слави зажив сатиричними творами — дотепними епіграмами. За деякі з них під кінець своїх днів поет був висланий з Франції, вів мандрівне життя і помер у Брюсселі.

СТАНСИ

Безодня смутку і скорботи
Одвіку все людське життя!
І жаль, і сльози, і турботи —
Страшного горя відчуття.

Ридає змалку вже дитя,
Лише свої відкриє вії;
І біль, і кара, й каяття,
І скрізь казкові лиходії.

Нудьга в'ялить юнацькі мрії,
І хилить змолоду журба:
То кредитори, то повії
Щодня терзають, мов раба.

А потім інша боротьба:
То честолюбство, то родина,
Багатство, зиски, ворожба.
Хвилює всіх жага невпинна.

Старих чекає самотина:
Як шанувать нікчем таких?
Подягра, кашель, харкотина
Скрізь переслідують старих.

Немов вінець страждань тяжких,
Під вияв співчуттів людських,
Один завидує другому.
Не варт родитися нікому!

ПЕРЕД ПОРТРЕТОМ БУАЛО

У нього правда скрізь над кривдою панує,
Він словом знищує страшного зла мару,
В його тирадах честь над лихом торжествує,—
І звать сатирою його писання всеує,
Адже це більш хвала добру.

БАЙКА ЕЗОПА

Дарма шукаем смерть, коли ми нещасливі.
Здаля хоробрі ми, а зблизька боязливі.
Раз бідний дроворуб, у горі навісім,
Знесилений життям знедоленим своїм,
Геть кинув в'язку дров і в чорній безнадії
Лише про смерть близьку плекав старечі мрії.
І от вона прийшла: — Старий, що хочеш ти?
— Підняти в'язку цю прошу допомогти.

ЕПІГРАМИ

I

Гультай збирався у мандрівку
І десять тисяч франків взяв.
За гроші ці, за цю готівку
Пізнати він цілий світ бажав.
— Звичайно, намір цей хороший,—
Дотепний проказав мудрець,—
Візьми ще десять тисяч грошей,
Щоб їх протринькати нанівець.

II

Лежить тут автор драми,
В якій нема пуття,
Він мріяв жить віками,
А вмер ще за життя.

ШАРЛЬ-ФРАНСУА ПАНАР

CHARLES-FRANÇOIS PANARD

1694 — 1765

Шарль-Франсуа Панар був автором багатьох водевілів і комічних опер. Деякі з його водевільних пісенок мали значний успіх. Мармонтель навіть прозвав його «Лафонтеном водевіля». Окремі пісні Панара написані в сатиричному стилі, але мали досить обмежений характер.

МОЛОДЕ І СТАРЕ

Щодня люблю я їсти ласо,
І в дощ, і в холод, і в жару,—
І молоде приемне м'ясо,
Вживаю й рибу я стару.

Коли іду з своїм сусідом
Я відпочити у шинок,
Ім сир старий я за обідом
І хліба свіжого шматок.

Любов і дружба не згасають
Ніколи у душі моїй,—
І кожен день мене втішають
Коханка юна й друг старий.

Повинна вмить краса надземна
Нас полонить, поки й живе,
Ріднить корисне і приемне,
Поєднують старе й нове.

Стара подруга, юна діва —
Супутники в житті людськім.
Шампанське молоде бурхливе,
Старе бургундське — любі всім!

Люблю пісні я старовинні
І юні голоси міцні.
У юних душах грають нині
Прадавні струни голосні.

Старе панно в новітній рамі,
Старезний кінь в сідлі новім,
Старі книжки в новій оправі,—
Усе нове в житті старім.

У дні нещастя, в дні фортуни
Буть мужнім мусить чоловік,
Старий годинник, діва юна —
Звірять їх треба цілий вік.

Стара купчиха геть зникає,
Коли з'явилась молода,—
В конторі сміх дзвінкий лунає,
Струнка у дівчини хода.

Беру, як вітер злий лютує,
Старий парик, жупан новий;
Коли ж весна,— тоді беру я
Новий парик і бриль старий.

Не варт вмирати надто скоро,
Спішити уникай в житті.
Страшні дні старості суворі,—
Тож будьте вічно молоді!

СКРОМНІСТЬ

Як щось надумали в житті,
Тримайте все у таємниці,—
Цнотливі будьте в кожнім почутті,
Бувайте скромні до дрібниці.
Бо мудрий мовить те, що зна,
А дурень те, чого не знає,
Старий — що робить, юнь — що почина,
А телепень — що забажає.

ЗАКОНИ

Одвіку на землі залізні є закони,
Як засіб стримати людину у борні.
Але гадаю я, ці штучні перепони,
Поки ми живемо, для смертних не страшні.
Ви уявіть собі, на вулиці довбезній,
Щоб переймать людей і зупиняти їх,
Канат протягнуто грубезний,
Прикутий з двох боків до ланцюгів міцних.
Та цим споконвіків не зупинить нікого,
І легко обійти ланцюг такий усім:
Високі ходять через нього,
Низенькі повзають під ним.

ЖАН-БАТИСТ ГРЕКУР

JEAN-BAPTISTE GRÉCOURT

1683 — 1743

Жан-Батіст Грекур був своєрідним представником французького «лібертінажа» — вільнодумства початку XVIII ст. В його поетичних творах поєднувалось релігійне вільнодумство з еротичною вільністю. Бувши сам в духовному сані, Грекур добре знав побут духівництва і дотепно висміював його розпусні звичаї, а в твори на релігійні теми часто вносив еротично-гротескний тон.

ЧОТИРИ ПОРИ ЖІНОЧОГО ВІКУ

Філіс скупа,— у подарунок
Вона без всяких почуттів
Бере з Лізандра за цілунок
Аж цілих тридцять баранів.

Та досить їй таких рахунків:
Лічба вже з іншого кінця.
Пастух за тридцять їй цілунків
Дає одного баранця.

А згодом дівчина з досади,
Як чарам вийшов реченець,
Готова вже йому віддати
За поцілунок всіх овець.

А там Філіс віддасть безжурно
Овець і все добро своє
За той цілунок, що задурно
Пастух Лізетті віддає.

ЕПІГРАМА

Чимало в Греції було людей славетних,
Їх стільки не знайти в наш час.
Та сім лиш мудреців було у ній прикметних,—
То скільки ж їх тоді у нас?

АЛЕКСІС ПІРОН

ALEXIS PIRON

1689—1773

Алексіс Пірон написав для ярмаркового театру чимало драматичних творів, переважно комедій. Деякі п'єси він створив у співавторстві з Лесажем і д'Орневалем. Літературної слави зажив своєю «високою» комедією «Пристрасть до віршування» («Метроманія»), скерованою проти поширеної в той час графоманії, гонитви за поетичними лаврами. Відомий він і як автор релігійних од та дифірамбів Людовіку XV. Писав також епіграми. Але Пірон і сам був об'єктом дошкульних епіграм Вольтера за його літературний і громадський консерватизм.

ФРАНЦУЗЬКІЙ АКАДЕМІЇ

Тут різних літ і станів люди,
Погані, добрі, злі, нудні,
Зійшлись із міст, із сіл — зусюди,
В чернечім і мирськім вбранні,—
Всі мають титули значні,—
Це справжнє зборище пихате,
Де всі Мольєру кажуть: — Ні!
Нівеля ж просять завітати.

ДІАЛОГ

- Що в світі легше від пір'їни?
— Це хвиля.— А від неї що?
— Повітря, що так легко лине.
— А потім? — Жінка, й більш ніщо.

ЕПІГРАМА ПРОТИ АБАТА ДЕФОНТЕНА

— В своїх статтях ти все ганьбиш.
Пора спинить мазню шалену,
Що так смердить на весь Париж! —
Сказав раз мудрий Дефонтену.
— Це хліб мій. Втіха це моя.
Адже повинен жити я! —
Абат промовив знахабнілий.
— Повинен жити? Ні, дарма,—
Мудрець йому відмовив смілий,—
Адже потреби в цім нема.

ЕПІГРАМА НА ЛАГАРПА

Лагарп весь розгубивсь, веселий і сумний,—
То долі шле хвалу, то плаче без просвіту.
Щоранку одяга вінець він золотий
І геть розвінчаний уже після обіду.

ОСТАННЯ ЕПІГРАМА

Життьовий мій шлях на захід лине.
Надійшов останній кут страшний!
Чи я бачив все, чи ні краплини?
Чи розумний був, а чи дурний?
Мов по сходах, я спішу туди,
Де лежить і мудрий, і убогий,
Звідки шлях в незнанні світи.
Тож, Піроне, доброї дороги!

ЕПІТАФІЯ САМОМУ СОБІ

Тут спить Пірон, що був нічим,
Ба й академіком нудним.

ФРАНСУА ВОЛЬТЕР

FRANÇOIS VOLTAIRE

1694—1778

Геніальний французький письменник і мислитель Франсуа-Марі Аруе Вольтер був найвидатнішим представником старшого покоління французьких просвітителів. Ще в юнацькі роки він звернув на себе увагу своїми сатиричними виступами, пройнятими вільнодумством і скептицизмом. За них цілий рік був ув'язнений у Бастілії, де написав першу трагедію «Едіп» і розпочав відому епопею «Генріада». В 1723 р. виходить перше видання цієї поеми. Скоро після сутички з одним аристократом Вольтер знову попадає до Бастілії, після чого він змушений був виїхати до Англії, звідки пише свої вільнодумні «Філософські листи». Після повернення до Франції, переслідуваний, він видає їх окремим виданням, але книга була спалена, а Вольтер висланий у провінцію, де прожив більше десяти років, займаючись наукою та літературною працею. Коли в 1745 р. Вольтер повернувся до Парижа, його обрали членом Французької Академії. Через деякий час він, на запрошення короля Фрідріха II, виїздить до Берліна, з якого скоро тікає, обурений утисками прусського деспота. Кінець свого життя живе в Ферне, біля швейцарського кордону. Помер він у Парижі 30 травня 1778 р.

За своє життя Вольтер написав 52 п'єси, здебільшого трагедії, з-поміж яких найзначніші «Брут», «Смерть Цезаря», «Заїра» та ін., в яких особливо відбилися тираноборчі та антиклерикальні тенденції. Як прозаїк, Вольтер створив жанр філософської повісті. Найкращими творами цього жанру були «Задіг, або Доля», «Мікромегас», «Простак» і «Кандід, або Оптимізм», в яких викладені основні просвітительські ідеї. Крім згаданої епічної поеми «Генріада», Вольтер особливо відомий як автор сатиричної антиклерикальної героїчної поеми «Орлеанська діва» (перекладеної по-українськи Максимом Рильським). Як ліричний поет він виступив у жанрі «легкої поезії», але особливо майстерними і дотепними були його епіграми. Вольтер залишив після себе також чимало філософських і історичних праць, в яких, зокрема, торкався історії України (наприклад, в «Історії Карла XII»).

ПОХОДЖЕННЯ МИСТЕЦТВ

Коли свій образ з білого каміння
Створив руками гордий Прометей
І за дружину взяв своє творіння,—
Пандора стала матір'ю людей.

Лише вона навчилась пізнавати,
Вже чарувала усміхом своїм,
Солодким словом, поглядом ясним,—
І володар попав в полон дівчати.
Сліпий він був від жінчиних принад,
І перший муж — зазнав він перших зрад.

Бог Марс якось красуню зустрічає.
Могутній вигляд, впевнена хода,
Широкий щит і каска золота,—
За нього все — і Марс перемагає.

Дізнавсь про це вологий бог морів
І вирішив шукать собі фортуна,—
Він про любов красуні розповів,—
Що можна Марсові, не зле й Нептуну!

Це світлий Феб побачив з висоти,
І зайнялись надії в серці в нього.
Як не впустити бога чарівного
Мистецтва, віршів, сонця, краси?
Аж ось Меркурій вже біля порога,—
Він красномовний,— проситься зайти.

Вулкан у кузні теж зазнав кохання,
Але вона лиш ганила його...
Все ж він упертістю домігсь того,
Чого другий досяг без залицяння.

Пандора так жила в любовнім сні.
Та ось прийшла нудьга несамовита.
Як жінка лиш любила навесні,
То цілий рік їй хочеться любити!
Боги ж кохають тільки перші дні,—
Вона ж їм цілий вік би слугувала.

Боги пішли собі; вона ж у гущині
Сатира стріла й палко покохала.

Ми народилися від прадідів своїх,
І кожен з нас походження другого.
Тому різниться так наш хист і сміх,
Бажання і думки суспільства всього.
У цього батько — Марс, Вулкан — у того,
А в цього — сам сатир; не кожен зміг
Назватись сином божества ясного.
Від наших предків — наш довічний гріх.
Але мистецтво світлої Пандори,
Хоч і рідке, зате хвилює всіх.
І весь Париж воно отруїть скоро.

ПРОЩАННЯ З ЖИТТЯМ

Прошайте, я іду в краї,
Звідкіль немає повороту.
Прошайте, друзі ви мої,—
Вам не завдам я більш клопоту.
Забудьте, вороги, бої,
Втішайтесь, скільки вам охота.
Але мине недовгий час,
І зникнете ви також скоро,
Як зникли в Леті ваші твори,
І ворог покепкує з вас.

Зігравши роль свою дрібненьку
На славній сцені світовій,
Ми з неї сходим помаленьку
Під свист юрби і без надій.
Вмирає кожен на цім світі,
Який значний не мав би сан:
Архієпископ, куртизан,
Вельможі вельми гордовиті.
Даремно в пишнім оксамиті
Різничий з дзвоником спішить,
Щоб вічну славу одспівати;
Дарма кюре в цю скорбну мить
Йде нашу душу сповідати;
Юрбу це все лише смішить.

Вона ще з день погмонить,
Усе твоє життя згадає
І все забуде мимохить.
Так час завжди цей фарс кінчає.
Чистилище чи небуття —
Одне сміховище безкрає.

Чудне незнане почуття,
Що як метелик здійнялося,
Кудись летить без вороття
У таємниче небуття,—
Скажи мені, звідкіль взялося?
Хто з смертних може з'ясувати,
Що врешті станеться з тобою?
Найкраще людям для спокою
Незнаним жити і помирати.

ЧАРИ КАЗОК

Щасливий час, коли у казці кожній
Домовики, й чорти, і духи всі
Готові допомогти душі побожній!
Їх люди слухали у млі тривожній
Край вогнища, дивуючись красі;
Дочка і син, батьки і діти,
Уся сім'я і всі сусіди
Слів дослухалися дзвінких
Казок цікавих, байок чарівних.
Коли ж зникали демони і феї,
Втрачаючи весь чар краси своєї,—
Звільнялися від марення серця.
Змовкав оповідач у тій хвилині,—
Все правда розкривала до кінця,
Чим чарував він душі в безгомінні.

ЛИСИЦІ ТА ВОВКИ

На вигнання єзуїтів

Байка

З вовками у лисиць були постійні чвари.
Ягнята тішились. Завзяті чабани
Геть вигнали лисиць,— страшні були вони.
Вовки накинулися на отари.
Так чабани, здається нам,
Допомогли лихим вовкам.

ЕПІГРАМИ

I

Чому весь вік у безнадії
Лилися сльози в Єремії?
Він почував, що кара йде —
Його Лефран ¹ перекладе.

II

Серед трави, край ручая,
Фрерона ² вжалила змія.
Та не Фрерону смерть настала,—
Змія негадано сконала.

III

Треба думать, ніж писати,
Щоб створить зразковий твір.
Хто бездумно пише — дурень і блюзнір,
І йому нема чого сказати.

¹ Жан-Жак Лефран де Помпіньян (1709—1784) — автор біблейських переспівів і псевдокласичних од і драм.

² Елі Фрерон (1719—1776) — реакційний критик, який виступав проти просвітителів-енциклопедистів.

IV

ГРЕТРИ¹

Твій спів пани стрічали криком,
Зате Париж вітав як друга.
Адже дано панам великим
Здебільшого й великі вуха.

ЕПІГРАМА НА АБАТА ТРЮБЛЕ

Абат Трюбле, напуджений пихою,
В Парижі був особою дрібною.
І він рішив, щоб розумнішим стать,
До власних дум чужих думок додать!
Він спершу приказок напхав горою,
А потім як почав компілювать,
Знайомить нас з знайомими речами,
То лиш писав він довгими ночами
І всіх стомив, не стомлений думками.

ЕПІГРАМА

Коли в Італію війною
Французи у завзятті йшли,
Вони Неаполь здобули
І сифіліс дістали з бою.
Хоч скоро звідти їм навітк
Прийшлося бігти скільки сили,
Та втратили не все — навік
Для себе сифіліс лишили!

ЕПІГРАМА ПРОТИ ДЗВОНАРІВ,

написана хлопцем десяти років

Завдаєте ви зранку мук,
Безжальні дзвонарі лихії.
Вірьовки б вам надіть на шиї,
Щоб вирвать їх із ваших рук!

¹ А. Гретрі (1741—1813) — композитор, реформатор французької комічної опери.

ДЕНІ ДІДРО

DENIS DIDEROT

1713—1784

Видатний письменник і філософ-матеріаліст Дені Дідро був одним із провідних французьких просвітителів XVIII ст. В 1746 р. він виступив з книгою «Філософські думки», в якій уже були елементи матеріалістичного мислення і яка була того ж року спалена на багатті, а автор її засуджений до тюремного ув'язнення. Дідро був основним організатором, укладачем і автором видатного монументального видання «Енциклопедії, або Тлумачного словника наук, мистецтв і ремесла», в якій було втілено передову думку того часу (д'Аламбер, Гольбах, Гельвецій та ін.). Перший том «Енциклопедії» вийшов в 1751 р., і Дідро був душею цього епохального видання аж до самого закінчення її в 1777 р. Свої матеріалістичні і атеїстичні погляди Дідро розвиває особливо в таких творах, як «Прогулянка скептика», «Лист до сліпих у науку зрячим», «Розмова д'Аламбера з Дідро» та ін. В таких творах, як «Парадокс про актора», «Міркування про драматичну поезію», він заклав основи просвітительської естетики. В художніх творах Дідро додержувався своїх теоретичних настанов, як от у п'єсах «Байстрюк», «Батько сім'ї» та ін. Особливо виявив себе як художник у романах «Черниця» і «Жак-фаталіст» та в діалогу «Небіж Рамо», високу оцінку якому в свій час дав Карл Маркс.

НОВОРІЧНЕ ПОСЛАННЯ БІДНОМУ ПОЕТОВІ

Окрилені дотепністю тонкою,
Прекрасні ви у щирім почутті,
Чаруєте ви думкою стрункою,—
Чи є поет ще більший у житті?

Вразливе серце ваше повне згоди,
Усе найкраще іншим віддає,
Але собі не прагне нагороди,—
Чи кращий друг у цілім світі є?

Крилата фее, вічно загадкова,
Що усміхається всім споконвік,
Розумним менше, більше глупакові,
Зміни свій звичай у новий цей рік,
Склонись обличчям, сповненим любові,
Зверни свій погляд нині в інший бік,
Де Аполлон живе, мов у закові,
Десь на останнім поверсі в обмові,
Якому часто смуток серце пік.

І Аполлон, веселий бог пісень,
Який не терпить бідності тяжкої,
У більшому достатку й супокої
Співатиме ще краще день у день!

КОДЕКС ДЕНІ

В усіх краях король керує нині,
Дає закон і править суд;
Та інший лад в моїй країні,—
Над королем простий панує люд.
Ділить людей, щоб панувать, не стану,
Бо діять так годиться лиш тирану.
Свободи вірний друг — всіх об'єднаю вас.
Ось вам єдиний мій наказ:
Свого тримайтесь життєвого плану!

Та в резиденції моїй
Шанують Вакхові жадання
І шал Ерота в млі нічній.
Кохай і пий, о друже мій,
Щоб утолить п'янки бажання!
Нам пісня серце звеселя,—
Нехай гуде порив бурхливий,
Хай голос гомонить манливий!
Під спів сердець і чарок дзвін вся дихає земля.
Суть кодексу моїх законів —
Це щастя всіх людей без тронів,—
Такий наказ суворий короля.

Укладений він в тисяча сімсот
У сімдесятім році, в Каруселі,
Де серце без вагань і без турбот
Підніс я жінці, славній і веселій.
Є й підпис тут: «Дені, без царства і герба,
Король по милості боба».

ЕПІТАФІЯ АНТИКВАРОВІ

Лежить тут антиквар, що вік сваривсь в екстазі.
Як добре спать йому у цій етруській вазі!

ЖАН-ЖАК РУССО

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

1712—1778

Великий французький письменник і філософ-просвітитель Жан-Жак Руссо мав величезний вплив на подальший розвиток французької і світової культури. Син женецького годинникаря, він довгий час мандрував по Швейцарії і Франції, прагнучи освіти і шукаючи роботи. Цей період його життя яскраво змальований у славнозвісній автобіографічній «Сповіді». Уже в тодішніх віршах («Фруктовий сад», 1736; «Алея Сільвії», 1750), в яких він оспівував сільську мирну працю і захищав прості моральні норми, відчувалися елементи його світогляду, що знайшли свій цілковитий вияв у пізніших його філософських і літературних творах. Уже в ранніх відомих трактатах «Міркування про науки і мистецтва» (1750) і «Міркування про походження і основи нерівності між людьми» (1754) він виклав свої політичні погляди, засуджуючи сучасну йому цивілізацію, засновану на приватній власності, й закликаючи до «природної людини». Його пізніш написаний «Громадський договір» (1762), який став «евангелією революції» і теоретичною базою для яacobinців, ще глибше розвивав його ідеологічні засади, вимагаючи «природної свободи». Свої політичні і педагогічні погляди Руссо виклав у відомих художніх творах «Еміль, або Про виховання» (1762), «Юлія, або Нова Елоїза» (1762) та в «Сповіді». Ці сентиментально-романтичні твори мали великий вплив на пізніший розвиток літератури. Руссо багато приділяв уваги також питанням музики. Працюючи у відомій «Енциклопедії» просвітителів, він умістив у ній чимало статей, в яких виклав свої музично-естетичні погляди, до того ж Руссо — автор тексту і музики популярної опери «Сільський ворожбит» і низки романсів.

БУКЕТ ДИТИНИ СВОЇЙ МАТЕРІ

На знак своїх незгасних почуттів
Я матері вручаю ніжні квіти.
Згасають вмить всі барви пелюстків,
За мить вони перестають пахтіти,
І квітне вмить троянда запашна,
За мить одну вона, нещасна, в'яне,—
До матінки ж моя любов ясна
У серці вік цвісти не перестане.

ЕПІТАФІЯ ДВОМ КОХАНЦЯМ,

що наклали на себе руки в Сен-Етьєнськiм лісі
в квітні 1770 року

Лежать коханці тут, що щиро так любили,
Що, помираючи, ще клятви шепотіли.
Святоша скаже нам, що злочин це тяжкий,
В захопленні чуття, і глузд мовчить людський.

ДАЛЕКО ВІД ТЕБЕ

Далеко від тебе
Так тягнуться дні!
У полі й у небі —
Скрізь тужно мені.
В зеленому борі,
Коли ти не йдеш,
Все темне, й суворе,
І хмуре без меж.

Лиш день я побуду
Без тебе в журбі,
Шукаю я всюди
Твій слід у юрбі.

Немає... Стікає
Сльоза по сльозі.
Я плачу в одчаї,
Вмираю в нудзі.

Та серце радіє,
Як голос твій чуть,
До тебе в надії
Рушаю у путь.
Відкриєш уста ти —
У небі я десь;
Почнеш обнімати —
Тремчу я увесь.

ШАРЛЬ КОЛЛЕ

CHARLES COLLE

1709—1783

Шарль Колле був автором кількох комедій, як от «Генріх IV на полюванні», але найбільше відомий як поет-пісняр. Деякі пісні з його збірки «Веселі пісні» були в свій час досить популярні. Це були переважно пісеньки легкого, гривуазного жанру.

ЛЮБ'ЯЗНА ЛЮДИНА

Якщо люб'язна ти людина
І хочеш дам причарувать,—
То рада в справі цій єдина:
Жінок ніколи не кохать!
Любові геть себе віддати?
Коли б не так,—
Люб'язність мусиш виявляти
І мати смак.

Клімена любить самоцвіти,
Сафо до серця змалку сміх,
В Люцінди смак є до освіти,
Ірис щодня бажає втіх.
Любові геть себе віддати?
Коли б не так,—
Люб'язність мусиш виявляти
І мати смак.

Смакам в житті немає краю.
Серед коханих в наші дні
Хто скаже: — Широ вас кохаю! —
А лиш: — Ви до смаку мені.—
Любові геть себе віддати?
Коли б не так,—
Люб'язність мусиш виявляти
І мати смак.

О сила звичаїв велика!
Вона в душі і в почутті.
Хоч часто вигадка це дика,
Та смак є модний у житті.
Любові геть себе віддати?
Коли б не так,—
Люб'язність мусиш виявляти
І мати смак.

ЖАН-БАТИСТ-ЛУІ ГРЕССЕ

JEAN-BAPTISTE-LOUIS GRESSET

1709—1777

Жан-Батіст-Луї Грессе відомий у французькій літературі як автор віршів і поем жартівливого характеру. Бувши в молодості причетний до ордену єзуїтів, він написав кілька віршованих новел з монастирського життя, в яких дотепно, але необразливо висміював дрібниці церковного побуту. Але він був далекий від антиклерикальної пропаганди. Надзвичайно популярна була його поема «Вер-Вер», про забавні пригоди папуги, зокрема, досить відома в російському перекладі В. Курочкіна. В такому ж дусі написані новели «Імпровізований піст», «Монастир», «Живий аналой». У своїх ліричних віршах Грессе типовий представник так званої «легкої поезії» XVIII ст.

В ЧОТИРНАДЦЯТЬ ЛІТ

В чотирна́дцять літ усе незнане,—
Скільки в серці юнім поривань!
І ніколи, мабуть, не зав'яне
Цвіт усіх моїх палких бажань.
І здається, що рожеві квіти
Сяють, наче щастя, на весь світ.
Та і як щось інше полюбити
В чотирна́дцять років, в чотирна́дцять літ?

Часто я чешу своє волосся:
Це мене втішає, далєбі.
Як би так прибрать косу вдалося,
Щоб ще більш подобатись собі?
Ночі всі, як ляжу спочивати,
Мрію я про стьожок огнецвіт.
Та і як про інше щось зітхати
В чотирна́дцять років, в чотирна́дцять літ?

Скоро квітка буйно так розквітла,—
І помітив це мій пильний зір.
І коли зоря вставала світла,
Вже голубив цвіт її зефір.
Тож як тільки квітка розцвітає,
Вже коханці шлють їй свій привіт!
Та хіба інакше ще буває
В чотирна́дцять років, в чотирна́дцять літ?

ДРУГОВІ У ВІДПОВІДЬ НА ПОХВАЛУ

Я можу лиш наполовину
Сприйняти вашого листа,—
Занадто хвалите мене ви без упину,—
Це дружби похвала пуста.

Та ніжне ваше почування
Моїм співзвучне почуттям,—
Мені дали ви серце без ваганья,
А я своє вручаю вам.

ШАРЛЬ-СИМОН ФАВАР

CHARLES-SIMON FAVART

1710—1792

Відомий французький комедіограф Шарль-Сімон Фавар замолоду був пирожником. Тоді ж він захопився балаганним театром і почав писати для нього п'єси. Пізніш працював режисером Паризької комічної опери. У своїх п'єсах Фавар виявив себе майстром побутової музичної комедії, пройнятої демократичними тенденціями. Чимало пісень з цих комедій стали народними піснями. Найбільш відомі з його п'єс — «Шукачка розуму» (1741), «Любов Баст'єна і Баст'єни» (1753) і «Женці» (1768), в яких устами героїв критикувався феодальний лад. В роботі над п'єсами йому допомагала його дружина, популярна в свій час комічна актриса Марі-Жюстін Фавар.

УСЮДИ В СВІТІ...

Усюди в світі палко все кохає,
Все сповнене любовних почуттів,—
Якщо летить метелик легко між кущів,
Другого він собі шукає.
Квітки мов пестяться, коли вони пахнуть,
До в'яза лине плющ, щоб у обійми взять,
Голубляться пташки в любовнім почуванні,
А води ніжно дзюркотять,
Бо хочуть свій потік з'єднать
Струмочки в щирім пориванні.

ВЖЕ БІЛЬШ ДІТЕЙ НЕМА

У тридцять літ колись дівчата
Збирались під вінець ставати.
Минали їх літа дарма!
Та все змінилося з роками,—
В дванадцять літ стають жінками.
Вже більш дітей нема.

Діди спішити не любили,
У школу в двадцять літ ходили.
Не знали шлюбного ярма.
Що діять з дурнями такими?
У чотирнадцять літ батьки ми.
Вже більш дітей нема.

Колись цнотливими любили,
Юнацькі зберігали сили.
Старі часи — немов тюрма!
Ми нині в поведінці вільні,
Зітхають тільки божевільні.
Вже більш дітей нема.

З надмірностей і зловживання
Дідів не мучили страждання.

У шістдесят їм все дарма!
А нині з юності самої
Жде привид старості страшної.
Вже більш дітей нема.

Суддя, що всі закони знає,
Їх цілих тридцять літ вивчає.
А нині суд — мов та чума.
Там тільки здирства і спокуси,
Всім верховодить клерк безвусий.
Вже більш дітей нема!

Бродяга чваниться собою,
І кожен вискочка з пихою,
Всяк хоче стать біля керма.
Вважа бійцем себе хлопчисько,
І матір'ю стає дівчисько.
Вже більш дітей нема!

В літа бабусі молодії
Були у юних інші мрії,—
Йшли в танці в двадцять неدارма!
А нині, наче в лихоманці,
В дванадцять витинають танці.
Вже більш дітей нема.

ЖАН-ФРАНСУА ДЕ СЕН-ЛАМБЕР

JEAN-FRANÇOIS DE SAINT-LAMBERT

1716—1803

Типовим представником французької сентиментальної дидактично-описової поезії був Жан-Франсуа де Сен-Ламбер. Під певним впливом популярної тоді англійської описової поезії, особливо відомої поеми «Пори року» Томсона, він написав свій твір під тією ж назвою, в передмові до якого заявив: «Томсон хотів, щоб природою захоплювались; я хочу примусити полюбити її». Поетична творчість Сен-Ламбера мала успіх у «філософських салонах», і він був обраний членом Французької Академії. А вимогливий Вольтер вважав його поему «Пори року» «єдиним твором нашого віку, який дійде до нащадків».

ПІСЕНЬКА

Без сліз і дотепів гірких
Минули рабські дні негоди.
Після розлуки хвиль сумних
Я знов у сяєві свободи!

Нарвав сьогодні я квіток
Не для Лізетти серед гаю.
Я їй вертаю посошок
І інший бант я надіваю.

Я бачив, як Сільвандр сидів
З зрадливою й дививсь у вічі.
Я закінчив уже той спів,
Що він співав їй таємниче.

Не хочу я, щоб по гаях
Лунало скрізь ім'я Лізетти.
Тепер дзвенить в моїх словах
Ім'я ясної Тімаретти!

Як іноді, немов мара,
Мені з'являється кохання,
В моїх видіннях — не вона,
Мое колишне раювання!

Сидіть не буду по гаях
Із нею разом до світанку
І пити у п'янок очач
Її бажання до останку.

Хто більше втратив поміж нас?
Я щирий був, вона ж манила.
Я був закоханий на час,
Вона ж навек любов згубила.

МЕТЕЛИКОВІ

Метелику вільний, лети!
Весна тебе кличе в розквітлі долини.
Сідай на троянду весняної днини,
У груди жагуче цілуй її ти.
Хвилює нас запах, що хвилями лине,—
Впивайсь ним,— чуття краси
Непереможне й невпинне.
Кохать і втішатись — закон у житті,
Йому присвяти кожна кращу хвилину.
Собі я даю ці поради прості,
Як Сільвію знову зустрину.

СТАРІСТЬ

Нещасний той, кому судились довгі дні!
Безсилий, бачить він в сумній самотині,
Як кидають його поволі давні друзі,
І ті, кого любив, зникають десь у тузі.
Круг нього гине все, й міняється живе,
І вже чужим йому здається все нове,
Й коли з очей його і сонце геть зникає,
Нічого, крім життя, він більше не втрачає.

ЖАН-ФРАНСУА МАРМОНТЕЛЬ

JEAN-FRANÇOIS MARMONTEL

1723—1799

Письменник-академік Жан-Франсуа Мармонтель писав у різних жанрах і вважав себе прибічником Вольтера, але його численним творам бракувало художньої сили і гострої дотепності, властивих великому сатирикові. Все ж його «Повчальні оповідання» (1756—1761) мали певний успіх серед читачів, а роман «Велізарій» (1767), в якому пропагувалася віротерпимість і який зазнав переслідувань духівництва, був перекладений багатьма мовами, зокрема й російською. Спрямований проти іспанських завойовників в Перу, роман-епопея «Інки» (1777) вперше торкався екзотичних тем, пізніш поширених у романтиків. Мармонтель також брав участь в «Енциклопедії» просвітителів, в якій друкував статті на літературні теми, що згодом увійшли до його популярної в свій час книги «Основи літератури» (1787).

ІДИЛІЯ

Струмок, свої бурхливі хвилі
Мчи по Теміриних слідах,
Скажи їй, що в журбі безсилій
По ній зітхає все в полях.

Скажи, що у сумному лузі
Без неї сохнуть квіти всі,
Що в лісі в'яне листя в тузі,
Що я вмираю у нудзі.

Яка щаслива та долина,
Де пройде ніжка чарівна!
І квітне кожна там билина,
Коли примне її вона.

Яка для гаю насолода,
Як чує він її пісні!
Струмок радий красуні вроду
В своїй побачить глибині.

ПЕРЕД ПОРТРЕТОМ Д'АЛАМБЕРА

Із дружби цей мудрець створив свій культ святий,
Він заздрити не вмів і утікав від слави,
Він був мов геній величавий,
Немов добро, він був простий.

ЖАК-ШАРЛЬ-ЛУІ МАЛЬФІЛАТР

JACQUES-CHARLES-LOUIS MALFILATRE

1732—1767

Жак-Шарль-Луї Мальфілатр народився і дістав освіту в Нормандії, де й почав виступати як поет. Свою філософською поемою «Сонце серед планет» він звернув увагу письменника-енциклопедиста Мармонтеля і після його заохочень переїхав до Парижа. Там якийсь час відвідував енциклопедистів, перекладав Вергілія, опублікував написану легким, прозорим віршем поему на античну міфологічну тему «Нарцис на острові Венери». Але, не маючи певних заробітків, Мальфілатр провадив нужденне життя і після нещасного випадку помер у злиднях у ранньому віці. Другий, трохи пізніше померлий у злиднях, сучасник його Жільбер у своїй поемі «Вісімнадцяте століття» про смерть Мальфілатра згадав такими гіркими словами:
В могилі Мальфілатр від голоду сконав.
Коли б дурний він був, він успіху б зазнав!

ПАВИЧ

Б'ючи крилом під переможні крики,
Немов упившись славою навіки,
Квітчасте пір'я він підняв вінком.
Свій пишний хвіст у сяєві барвистім
Він розгортає колом променистим,
І розгляда його, й милується пером,
Що золотом виблискує й шовками,
Пишається розкритими скарбами.

НАРЦИС

Фрагмент

Струмок прозорий тихо дзюркотить,
Стікаючи повільно по долині,
Ледь-ледь хвилюючи свою блакить,
Дає життя прив'ялій він стеблині,
І поїть квіти, і купає тіні
Від мрійних верб, густих їх верховіть.

Нарцис схилився над струмком манливим,
На хвилі глянув в захваті щасливим.
Свій образ він побачив у воді,
Вдивлявся у нього в дивнім почутті.
«Яке створіння бачу я чудове! —
Казав собі юнак на самоті,—
Обличчя це божественно-казкове.
Мов білий мармур на рожевім тлі,
На цім ясному й гордому чолі!»

ШАРЛЬ-П'ЄР КОЛАРДО

CHARLES-PIERRE COLARDEAU

1732—1776

Типовим представником анакреонтичної, так званої «легкої поезії», був Шарль-П'єр Колардо. В його поетичних творах відбилися характерні риси аристократичної поезії рококо. Це переважно галантні мадригали, романси, застольні пісні, станси, жартівливі послання, епіграми, фривольні жарти. Витонченість зовнішньої форми часто прикривала поверховість і незначність цих «люб'язних дрібничок». Лірика Колардо відзначається легкістю і гнучкістю ритмів, простою і дотепною мовою

МАРНИЙ ЗАХИСТ

Яка безпечна я безмежно!
Я вийшла погулять в лісок
І для рятунку обережно
Взяла собачку і ціпок.
Але ціпок, і пес, і сльози —
Це поміч марна і хистка
Від пастушка,
Від пастушка!
Як врятуватись від загрози?
Для пастушка,
Для пастушка
Нас обдурити — річ легка.

Мене він стрів на самотині,
І так Лікас мене вітав!
І стиха незабудки сині
Кругом ціпочка заплітав.
І раптом весело і спритно
Вінок повісив край дубка,
Його рука,
Його рука
Мене схопила непомітно!
Його рука,
Його рука
Мене за стан уже стиска.

Мій пес пустує під ногами,
Не захищає від гріха;
Він може гнатись за вовками,
Але не вкусить пастуха.
Я теж знеможена без краю.
Заслала все вечірня тінь.
Він до колін,
Він до колін
Уже так ніжно припадає.
Моїх колін,
Моїх колін
Торкнувся переможно він!

КУПЛЕТИ

— Грозі немає краю!
Реве, гуде, гримить...
Сховаймось серед гаю.—
Лізетта вся тремтить.
Подвійні їй тортури
В годині цій лихій.
І пастуха, і бурі
Боятись треба їй.

Та збільшують вагання
І блискавка, і грім.
Що діять? Ось питання!
Невже іти за ним?
Бліда Лізетта з жаху,
Іде й вертає знов.
То спиниться від страху,
То зве її любов.

Тамує страх і втому,
Не сміє далі йти.
Лунає вибух грому
Над гаєм з висоти.
Між хмарами густими
Мчать стріли блискавиць,
Немов влучає ними
Амур серця дівиць. .

Вдивляється з-за хмари
В закоханих божок
І кида в серце яре
Любовний свій гачок.
Лізетта йде до схову,—
Не вбить чуття свої...
Спокійне небо знову,
Як і душа її.

ЖАН-ФРАНСУА ДЮСІ

JEAN-FRANÇOIS DUCIS

1733 — 1816

Серед поетів так званої «легкої поезії» XVIII ст. певною популярністю користувався Жан-Франсуа Дюсі, який залишив кілька хрестоматійних віршів цього жанру. Виступав Дюсі і як драматург, наслідуючи драматургічні принципи свого вчителя Вольтера. Відомий він також як автор численних переробок трагедій Шекспіра, пристосованих до теоретичних вимог класицизму.

ДО МОГО СТРУМКА

Струмочку мій, що по долині
Течеш, незнаний і ясний,—
І я, мов ти, самотній нині,
Люблю куток свій мовчазний.

Пролий, струмочку мій прозорий,
На горі спокій забуття,
Щоб у душі моїй суворій
Розквітнув мир на все життя.

І маргаритки, і лілеї
Вкривають береги твої,
Під пісню для сім'ї своєї
Звивають гнізда солов'ї.

Біля струмочка, на дозвіллі,
Душа про болі забува,—
Немов меланхолійні хвилі,
Дзюрчать рядків моїх слова.

Коли настануть дні осінні,
Біля безлистого гайка
Чи я почую в безгомінні
Крик пташки й дзюркоти струмка?

Люблю я стародавні мури
В осінній барві золотій,
І дзвони легідно-безжурі
В вечірній тиші неземній.

Йде мати з поля у хатину,
Спішить під гомони подзвінь,
Навча свою малу дитину,
Що каже в відповідь: «Амінь!»

Колись в обителі суворій
Струмок я бачив гомінкий,
Який по балочці просторій
Котивсь-дзюрчав під дзвін лункий.

Дзвеніли хвилі променисті,
Вились у світлій далині,
А їхні береги барвисті
Топтали ангели земні.

Струмочку мій, у цій долині
(Короткий вельми вік людський!)
Частіш нагадуй в самотині
Про наших літ потік прудкий.

МІЙ ЧИСТИЙ ПРИБУТОК

Прибутку чистого прихильник,
Філософ і економіст,
Спитав мене: — З'ясуй, невільник,
У чім твого щастя зміст?
Твоя утіха? — Дружби хист.
— Здоров'я? — Добре почуваю.
— Робота? — Я пишу й читаю.
— Бажання? — Праця лиш моя.
— Твій скарб? — Я незалежність маю.
— Прибуток твій? — Щасливий я.

ЕПІТАФІЯ

ЖАН-ЖАКА РУССО

Серед цих тополь сумирних
Ліг Жан-Жак Руссо спочить.
Друг сердець простих і вірних
В домовині мирно спить.

КЛОД-ЖОЗЕФ ДОРА

CLAUDE-JOSEPH DORAT

1734 — 1780

Клод-Жозеф Дора був типовим представником «легкої поезії» XVIII ст. В його поетичній збірці «Поцілунки» особливо яскраво виявлені анакреонтичні мотиви, характерні для поезії того часу.

ПІСНЯ

Теміру бачу я в полях.
Вона моему сердцю мила.
Любов горить в моїх словах,—
Пастушка слухає несміла.
Вона прекрасна без кінця,
І тут усе їй до лиця.
Згасити почуття несила!

Про неї лиш думки мої,
Вона чарує світ красою.
Від сяєва очей її,
Неначе у гаю весною,
Усе навколо вабить нас,—
Не треба марних їй прикрас,
Щоб бути кралею ясною.

Коли ж її ще у житті
Якесь мистецтво вабить, люди,—
То це мистецтво в почутті
Наслідують природу всюди.
Так хвиля час якийсь тремтить
Під дужим вітром мимохить,
Та струмись завжди чистий буде!

ДИТИНА Й ІГРАШКА

Ридає у сльозах дитя,
Яке хотіло б цяцьку мати.
Гірке не стримать почуття,—
Де іграшку йому дзвінку дістати?
Воно тупоче, вередує і клене,
Комусь погрожує, реве, ламає руки,—
Давай йому негайно брязкальце гучне!
Йому дали його. І стихли муки.

Та скоро іграшка лиш завдає докуки.
Шукає іншої дитя.
Такий же й рід людський, як це дитя
невинне.
Я пізнаю його. І запевняю я —
Дитяча байка ця стосується й людини.

НИКОЛА-ЖЕРМЕН ЛЕОНАР

NICOLAS-GERMAIN LÉONARD

1744 — 1793

Нікола-Жермен Леонар був типовим представником «легкої поезії» XVIII ст., але з виразним елегійним ухилом. Особливо відомий він своєю ліричною збіркою «Моральні ідилії» (1766) та сентиментально-елегійним романом «Листи двох ліонських коханців» (1783).

ЩАСТЯ

Щасливий смертний той, хто кидає омани
І з другом серед книг живе в селі глухім.
Там на землі батьків йому так легко стане!
Там вічний супокій у небі голубім...
Нехай далеко десь вирують бурі в світі,
На березі ставка, під тіннями гілок,
В щасливім забутті, він скаже у привіті:
«Нарешті я знайшов свій затишний куток!»
Та старіє й мудрець в притулку цім земному,
І як позве його десь вічне небуття,
Він знайде спокій там, щоб відродитись знову.
По волі вічних сил таке й моє життя!

АРНО БЕРКЕН

ARNAUD BERQUIN

1747—1791

Арно Беркен був автором сентиментальних ідилій і романсів в дусі «легкої поезії» XVIII ст. Він також чимало написав творів для дітей і юнацтва, особливо ж була популярна в свій час його збірка «Друг дітей».

ГНІЗДО ВІЛЬШАНКИ

Знайшое гніздечко я вільшанки,—
Там двоє, ні, трійко малят.
Я їх стеріг з самого ранку,
Цих бідних, кволих пташенят.

Хоч їм себе не врятувати,
Кричать малі бунтівники.
Не виросли ще в них крилята,
І не втекти їм від руки!

Та чом не чуть у лісі неньки,
Де стільки криків голосних?
Пищать їх дзьобики гостренькі,
Літає батько коло них.

Але чи повісти я в силі
Про їхне горе в літні дні,
Коли під дубом на дозвіллі
Кортить спочить під їх пісні?

Якби злочинець від матусі
Мене малим забрав собі,
Вона б тоді померла в скрусі,
Наклала б руки у журбі!

Чи можу я жорстоким бути,
Щоб із гнізда забрать пташат?
Ні, не страшне їм лихо люте,
Ні, покладу я їх назад!

Хай учаться вони літати
Навколо вас у цім гаю,
Де буде любо так співати
Їм ніжну пісеньку свою.

І знов я ближчою порою
Прийду спочить у літній день
В гаю між зеленню густою
Під гомін їх дзвінких пісень.

П'ЄР-ОГЮСТЕН БОМАРШЕ

PIERRE-AUGUSTIN BEAUMARCHAIS

1732—1799

Видатний французький драматург П'єр-Огюстен Карон де Бомарше прожив бурхливе життя. Бувши з походження ремісником-годинникарем, він якось розбагатів і став навіть дворянином, але скоро попав під суд і ввійшов у конфлікт з парламентом, який тоді був бюрократичною і реакційною установою. Захищаючись від бюрократичних порядків, Бомарше написав свої славнозвісні «Мемуари», геніальну сатиру-пасквіль на весь французький державний лад. Як драматург, він виступив ще раніш з звичайними міщанськими драмами «Євгенія» (1767) і «Двоє друзів» (1770), але вже першу з них випустив з теоретичним маніфестом «Нарис про серйозний драматичний жанр», в якому вимагав від драматурга більше приділяти уваги сучасним життєвим типам і соціально-побутовим ситуаціям. А після виходу «Мемуарів» Бомарше виступає з своєю славнозвісною трилогією «Севільський цирульник» (1775), «Весілля Фігаро» (1784) і «Злочинна мати» (1792). Особливо в перших двох комедіях він був справжнім провісником революції, виступивши на захист простих людей-плебеїв «третього стану». Політичне значення комедії Бомарше глибоко розкрив у свій час Пушкін: «Бомарше тягне на сцену,— казав він,— роздягає догола і терзає все, що вважається недоторканим». Багато крилатих висловів і віршів із цих п'єс стали афоризмами і народними піснями.

НА МАРМУРІ ПРИ ВХОДІ ДО САДУ

Гуляй, та шкоди не роби, дитя,—
Завжди про першу пам'ятай людину,
Що яблуко зірвала й ту ж хвилину
Зробилась смертною, звела життя.

ОСТАННЄ БАЖАННЯ

Найкращі дні —
Дні весняні,
У літній час
Все тішить нас,
В осінню пору,
Смутну, сувору,
Хай довше зеленієм ми,
Щоб віддалить прихід зими.

ЖАН-ФРАНСУА ДЕ ЛАГАРП

JEAN-FRANÇOIS DE LA HARPE

1739 — 1803

Жан-Франсуа де Лагарп спочатку був переконаним вольтеріанцем. Крім вільнодумних віршів, він написав кілька пройнятих громадським пафосом трагедій («Граф Уорік», «Тімолеон», «Коріолан», «Віргінія») і антиклерикальну п'єсу «Меланія». Популярний у свій час був його багатотомний курс літератури «Лицей, або Курс стародавньої і нової літератури», на якому вихувались кілька поколінь молоді, навіть і в Росії. Але згодом Лагарп відійшов від просвітительських ідей і став дотримуватись реакційних політичних і літературних поглядів.

Під плескіт гомінких і збурених валів.
І хмари зайнялись, і розступились скелі,
І тричі у морській пустелі
Спахнули блискавки мільярдами вогнів.

ДОРА

Епіграма

Який же він сумний у радості своїй!
Який важезний він в легкому леті мрій!
Що за думки дрібні у довгих передмовах!
В його квітках — дурман; нудьга — в його
розмовах.
Без краю він тупий, з своїм пласким слівцем!
Як вірити йому, щасливі світські люди.
Але, о боже мій, яке нещастя — бути
Його коханкою або читцем!

ЖАК ДЕЛІЛЬ

JACQUES DELILLE

1738—1813

Популярним у свій час поетом був Жак Деліль, автор численних дидактико-описових поем, якого Пушкін за його плодючість і любов до праці назвав «парнаською мурашкою». Спочатку він зажив слави як перекладач «Георгік» Вергілія. Найбільший же успіх мали його описові поеми «Сади» (1782), «Польова людина» (1800), «Милосердя» (1803), «Уява» (1806), «Три царства природи» (1808), які були певним наслідуванням англійських дидактико-описових поетів і подобались сучасникам своєю версифікаційною вправністю. Але в оцінці пізніших поколінь він так і лишився автором загальних місць і банальних творів.

МОЛОДІСТЬ

Куплети

Весна прийшла, і час кохання
Відсвяткувати все спішить.
І скрізь весняне поривання
В юнацькім серці гомонить!

Нас молодість стрічає радо,
Несе для всіх дари свої.
На честь її у греків свято,
І святом Рим вітав її.

І старість теж охоче лине
У дружнє коло юнаків,
Щоб розтопить свої крижини
Промінням цих чудових днів!

О юність, чарівна без краю,
Ти не шкодуй дарів своїх
І для співця, що юнь вітає!
Йому даруй свій щирий сміх.

Щоб старість теж могла пізнати
Весь запал чарів юних мрій,
Ти мусиш, юнь, на цьому святі
Віддати гідну шану їй.

Як тільки я з'явлюсь між вами,
Ви щиро стрінете мене,
Й співець, зворушений піснями,
Вітати молодість почне.

Аврора ніжна всім на диво,
З чолом і поглядом ясным,
Освітить вечір співчутливо
Ранковим променем своїм.

Але що чую? Голос чистий
З'явився знов в піснях моїх.
На цілий простір променистий
Лунає звук пісень дзвінких.

ВІДПОВІДЬ НА ЗАПИТАННЯ,

чи скоро буде закінчено переклад розділу
про бджіл з «Георгік» Вергілія

Я прагну оспівать мої кохані бджоли.
Але я хочу, щоб весна
Укрила барвами зеленими все поле,—
Натхнення дасть мені вона!
Ніде не стрінеш бджіл примхливою зимою.
І Муза, наче ті бджілки,
Крильцята розправля весняною порою,
Щоб мед пахкий збирать, який дають квітки.

НІКОЛА ЖІЛЬБЕР

NICOLAS GILBERT

1751—1780

Представником передромантичної течії у французькій літературі був самобутній поет-лірик Нікола Жільбер. Приїхавши до Парижа з провінції, де він видав свою першу поетичну збірку, Жільбер уже виявив себе як оригінальний елегійний поет. Він не розумів письменників-просвітителів, особливо ж не щадив академіків-консерваторів на чолі з відомим реакційним критиком Фрероном, проти яких скерував свою дошкульну сатиру «Вісімнадцяте століття» (1775). Найбільшої слави зажив своєю передсмертною елегією «Нещасний поет», яку пізніше наслідували багато поетів-романтиків. Помер Жільбер дуже рано, нібито від голоду в лікарні для бідних, і ця поетична легенда послужила основою для роману «Стелла» відомого письменника-романтика Альфреда де Вінї.

ЧАРИ ЛІСУ

Люблю густі ліси манливі!
Спішать закохані в гайки,
Де ніжні діви вередливі
Та красномовні пастушки.

У тіні, в тиші, на узліссі
Багато чуть признань палких!
Любов принадливо у лісі
Усім дарує щастя втіх.

Коли хто плаче у неволі
І вже не має більш надій,
Щоб хоч на мить утишить болі,
Нехай спішить у гай мерщій!

Ідять в гаї, де між кущами
Є стільки скромної краси.
Там мріють сестри під гілками
І люблять грації ліси.

І я, Глікеро, теж з тобою
Хотів би погуляти в них.
О, любо з дівою-красою
Стрічатись між дерев п'янкних!

А раз зустрів я там Теміру
В щасливій хвилі весняній.
І так хотілося зефіру
Заплутать коси ніжно їй.

Чуття таємше і манливе
Безжурним усміхом зрина.
Але Лікас схиливсь до діви —
І зашарілася вона.

І вже схвильовано я чую,
Як каже стиха пастушок:
— О раю мій, тебе люблю я!
Ходімо ж, серце, у гайок!

ЕВАРИСТ-ДЕЗИРЕ ПАРНІ

ÉVARISTE-DÉSIRÉ PARNY

1753—1814

Популярний у свій час ліричний поет Еваріст-Дезіре Парні де Форж мав гучний успіх зразу ж після виходу першої збірки елегій «Еротичні вірші». Сам Вольтер привітав його, назвавши Парні «французьким Тібуллом». Молодий Пушкін теж захоплювався анакреонтичною творчістю Парні. Так само і Маркс з похвалою згадував його «чудові вірші до Елеонори». Широко відомий Парні і своїми сатиричними поемами «Війна стародавніх і нових богів», «Втрачений рай» та ін. Деякі з його творів заборонялись, а рукопис поеми «Христіаніда» навіть був спалений урядом Реставрації за антирелігійність. У збірках Парні є окремі твори, скеровані проти тогочасної «невмолимої тиранії».

НІЧ

Тебе засмучений чекає,
О ніч, утішнице журби!
Приходиш ти,— і забуває
Душа про підступи злоби.
Дає нам ніч від болю ліки.
Лише закрие сон міцний
Мої засмучені повіки,
Боги, не руште спокій мій!
Поки Аврора в час світання
Для дня відкриє двері знов,
Пильнуйте навкруги мовчання,—
Хай тихо спить моя любов.

ПРОЩАННЯ

Простори польові печальні,
Що любі так моїм очам,
Мене путі чекають дальні,—
Я шлю привіт прощальний вам!
Зітхає серце у тривозі.
Як позабуть любов мою?
Елеоноро!.. У знемозі
Я ліру вішаю свою.

ЗАВТРА

Хвилюєте мене ви безнастанно,
Обіцянками вабите мене.
Та віддаляєте ви щастя чарівне,
Яке, здається, що ось-ось настане.
— До завтра! — кажете мені за мить.
І крає серце це байдуже слово.
Нарешті б'є той час, коли п'янить
Любовний пал, та в час чуття мовчить,
І марне «завтра» кажете ви знову.

І знову почуття в мені буя,
І зачарований так само я
Мистецтвом вашим будь завжди новою.
Та час ось-ось торкнеться вас рукою
І ваших стріл, що ранили не раз,
І завтра вам не бути молодю,
А я не буду завтра ждати вас.

ПАМ'ЯТІ МОЛОДОЇ ДІВЧИНИ

Була недавно ще дитина,
До всіх сміялася, невинна.
Але Амур також дитя!
Ще кілька б місяців минуло,
І розцвіло б ясне чуття
В її дівочім серці чуло.
Та чарівне її чоло
До смерті небо прирєкло.
Зімкнувши стомлені повіки,
Вона прощається навіки
З життям дівочим без жалів.
Так чиста усмішка зникає,
Немов безслідно замовкає
Пташиний спів серед гаїв.

АНТУАН ДЕ БЕРТЕН

ANTOINE DE BERTIN

1752—1790

Антуан де Бертен народився на острові Бурбон, але освіту здобув у Франції. Бувши земляком відомого поета Парні, він близько познайомився з ним і став його другом. У своїй творчості часто наслідував «легкі поезії» Парні. Свої поетичні твори Бертен спершу містив у «Альманасі муз», а окрему збірку віршів вперше випустив у 1777 р. Найпопулярнішою була його збірка «Кохання».

ПОЦІЛУНКИ

Які уста твої манливі!
Твого цілунку палко жду.
Ще раз цілуй,— таж ми щасливі!
Горю я нині весь в огненному чаду.
— Візьми, коханий мій, двадцятий поцілунок.
А ось тридцятий...— Ще! — Чекай, ось сотий
раз!
Чи досить, любий? — Ні.— Я втратила
рахунок.
Вдоволений, скажи? — Палаю повсякчас...
— Невдячний, скільки ще, щоб спрагу утолити,
Сьогодні треба нам цілунків тих міцних?
— Та стільки,— я сказав,— що не злічити,—
Як от у вересні на пагорбах крутих
І виноградних лоз, і кетягів смачних,
Чи жовтих колосків у степовій долині,
Або дрібних піщин на берегах морських,
Чи стільки, як вночі в небесній височині
Безмежних тих світів, і сонць, і зір ясних.
Я буду пити їх, як на зорі світає,
Я буду пити їх, як вечір настає...
Та спрага більшає, і все ество мое
Знов безліч їх бажає.

ЖАН-П'ЄР ФЛОРИАН

JEAN-PIERRE FLORIAN

1755 — 1794

Жан-П'єр Флоріан, по матері внук Вольтера, спочатку виступив як автор галантних пасторалей «Галатея» і «Естелла». У пізніших романах і поемах, написаних в стилі рококо, він був мало оригінальний і холодний. Але в реалістичних байках, продовжуючи традицію Лафонтена, Флоріан виявив себе неабияким майстром і здобув певну популярність. Чимало його творів у свій час переклав російською мовою В. Жуковський. Гадають, що Флоріан написав початковий текст звичайної ліричної пісеньки про єднання, мотив якої пізніше був використаний для відомої революційної пісні «Карманьйола».

ЛАСТІВКИ

Люблю дивитись я на ластів'ята
Щороку із мого вікна,—
Їм час уже додому повертати,—
А з ними йде до нас весна.
Знов гнізда ті ж,— їм хочеться сказати,—
І та ж у них стара любов.
Щороку славні й вірні пташенята
Нам провіщають щастя знов!

Коли вже від морозів опадають
Кругом листки на деревах,—
В дорогу подруг ластівки скликають,
Ховаючись під теплий дах:
Летім від хуг,— їм хочеться сказати,—
Подалі від снігів лихих.
Хоч не страшна зима для пташеняти,—
Завжди весна в серцях у них!

Коли ж нещастя на шляху спіткає,
І ластівку спійма дитя,—
Невільний птах у клітці десь сконає,
Самотне буде в подруги життя:
Не бачити вже більш ластовеняті
Ні щастя-долі, ні пісень,
Тоді як вірний друг її крилатий
Десь помирає кожен день.

ЛЮБОВ

Любовна втіха тягнеться лиш мить,
Любовна мука все життя триває.
Для Сільвії я кинув все в одчаї,
Вона ж до іншого уже спішить.
Любовна втіха тягнеться лиш мить,
Любовна мука все життя триває.

«Мов ця вода, яка ледь-ледь біжить
В яснім струмку, що луг оповиває,
Тебе люблю я»,— Сільвія гукає.
Тече вода ще, а вона мовчить.
Любовна втіха тягнеться лиш мить,
Любовна мука все життя триває.

ПЕРСЬКА БАЙКА

Раз перський цар у давнину
Десь полював на дичину.
Схотів він пить, та ні краплини
Він не знайшов серед долини.
Був поблизу від нього лиш чудовий сад,
Де зріли помаранчі, сливи й виноград.
«Мій апетит богам, бач, не на часі,—
Промовив перський цар,— є небезпека в нім:
Коли б одну я помаранчу з'їв у спразі,
Візири все поїли б у саду яснім».

БАТЬКО І СИН

«Скажіть-но, тату, як в житті зажити слави?» —
Раз честолюбний син у батька запитав.
«Працюй,— той відповів,— для рідної держави
Сил юних не шкодуй, не трать їх для забав».
Зітхнув юнак: «Мені так жить не до вподоби.
Я праці не люблю». — «Ну що ж,— сказав старий,
Є більш надійний шлях... інтриги шлях хисткий,
Він багатьох веде до зисків і шаноби».
«Ні, підлим бути не можу я,— в житті
Ні праця, ні порок мене не вдовольняють».
«Будь просто йолопом тоді!
Багато з них у нас великий успіх мають».

ДВОЄ ПОДОРОЖНІХ

Якось кум Тома́ з Любеном-кумасем
Йшли до міста пішки у знемозі.
І Тома знайшов був під кущем
Гаманець з грошима при дорозі.
Він сховав їх. А Любен сказав:
«Ось де на ша знахідка чудова!»
Та йому Тома гукати став:
«Ні, м о я це. Досить наших справ!»
І Любен замовк. Ось почалась діброва.
І куми зустріли розбишак у ній.
Затремтів Тома й промовив тихо:
«Н а м настав кінець!» Любен йому хутчій:
«Ні, ти помиливсь. Т е б е спіткало лихо».—
І, сказавши це, сховавсь у гушині.
Зляканий Тома зухвальцям без борні
Гроші всі віддав до копійчини.

Хто про себе тільки дбає щохвилини,
Той не має друга в нещасливі дні.

ПОНС-ДЕНІ ЕКУШАР-ЛЕБРЕН

PONCE-DENIS ÉCOUCHARD-LEBRUN

1729—1807

Понс-Дені Екушар-Лебрен у своїй творчості був близький до ідей буржуазних просвітителів XVIII ст. Автор багатьох од, гімнів, елегій і поем, він найбільше себе виявив у громадянській патріотичній ліриці. Під час Французької буржуазної революції Лебрен стає співцем народних мас і свободи. Особливо популярними революційними творами були поеми «Королі», «Ода на події 1792 року», «Месник». У поемі «Природа» і в «Оді Бюффону» він виявив себе прихильником передової природничо-наукової теорії свого часу. За емоційність революційної лірики, як от у «Революційних одах французькому народові», в «Оді французам» тощо, він був прозваний сучасниками Лебреном-Піндаром. Є підстави вважати, що Пушкін, згадуючи в своїй оді «Вольність» «натхнення сповненого галла», має на увазі саме Лебрена-Піндара. У своїх політичних симпатіях поет не був послідовним і після пісень про Робесп'єра згодом пише оди Наполеонові. Лебрен уславився також як автор численних дошкульних епіграм.

ОДА

Анакреон подобавсь дівам,
Хоч вісімдесят років мав,
І грацій хор його зі співом
Вінком із миртів привітав.

Піндар, той лебідь Іонійський,
І в пізні присмеркові дні
То славив свято олімпійське,
То про любов співав пісні.

Софокла сивого вінками
Теж Мельпомена повила.
Люблю дивитись, як квітками
Вбирає старість край чола.

І лірі вже мовчать доволі,
Лунає спів на Пінді знов.
Я зроду був поетом волі,
І славив я тебе, любов!

Колись і я умів, Горацій,
Наслідувать твої діла.
Ще зможу я співати грацій,
Героям буде похвала.

Зітхаю разом я з Тіболом,
То мов Тіртеїв голос мій,
А то з стрілою за Католом
Іду в любовний я двобій.

Хай гасне в очах пал бажання
І красні сяють менше дні,—
Не хочу знати я страждання,
І дружба люба лиш мені.

Та грації летять до світла,
І тиха їх хода легка.
І знов любов моя розквітла,
В моїй руці її рука.

Невже її я не пізнаю?
І серце б'ється все хутчій.
Немов Тіфон, я воскресаю,
Новій Аврорі голос мій!

ДЕСПОТИЗМ

(Фрагменти з «Поєми про природу»)

Яке потворне зло, гидотніше з оман!
За воду данину бере з людей тиран,
Огонь стає рабом, повітря вже невільне.
О небо праведне! Невже вернуть безсильне
Ти зганьблені права? О гнівні небеса!
Чи деспотів коли скарає мсти гроза?
Поділена земля для смертних на частини,
Закута в ланцюги з дитячих літ людина.
Чи варто жити нам, щоб жити в кайданах?
Геть знявши саван свій, із сяєвом в очах,
Коли всміхнешся ти, ясна небесна вродо,
Богине всіх сердець, всім бажана свободо?
Щоб не жахало більш нас пекло навкруги,
Де ще кують братів тирани в ланцюги!
У світі рівні всі. Ганебна та країна,
Де у ярмо людей впрягає ще людина!
Хотів би світ увесь купить гидкий шахрай,
А цей, гидкіший ще, продав би й рідний край.
Геть зрадили вони закони всі природи,
Лише для торгу їм країни і народи.
І радяться вони, стурбовані весь час,
Яке ярмо надіть, чим закувати нас?
Ні, різні споконвік, вони гадають, люди.
І навіть черв'яки різняться вельми всюди.
І мовить гадина до гада: — Будь рабом!
Перед короною схились своїм чолом.
Всім світом правлю я!..— Так мовить до билини
Зневаги сповнена пихата комашина.
Земля мов атом той, де повзає в п'їтмі
Величність комашня й тримає світ в ярмі.

ОДА РЕСПУБЛІКАНЦЯ ПРОТИ МОНАРХІЇ

О, кожен раз, як я на світ широкий гляну,
Жахливий вид катів вражає погляд мій!

Я бачу блискавки у чорній млі нічній,—
То кров народну п'ють, знущаються тирани.

Я знаю, всіх вони вважають за рабів,
І стогнуть гноблені під їхньою п'ятою,

Навколо трону скрізь, де все покрито млою,
Пиха звела чоло під хижий дзвін мечів.

Чи нам мовчать в ганьбі, чи зброю в руки
взяти?

О злі боги земні! У їх руках страшних

І доля всіх країн, і щастя юрб людських!
Несила сліз гірких на очах втамувати...

Та сподіваюсь я побачить світлі дні,
Коли здолає скрізь добро всі перепони,

І рід людський навік ганебні звалить трони,
І осія любов людські серця чуйні.

Та ще в Європі все у дикім рабстві скніє.

Коли б зійшов царем громадянин на трон,

Якому б за кермо був у житті закон,
Який би відомстив за рабство лиходію!

Фантом негаданих і нездоланих мрій

Хай сонцем осія мою сумну країну,

І скрізь замість лілей, що ждуть свого загину,
Розквітнуть пелюстки оновлених надій.

Він буде нас любить і край наш боронити,

І будуть лиш боги поміж людьми і ним,

І кине виклик він всім королям старим,
І зійде з трону він, що гідний там сидіти.

І поклянеться він на олтарі тоді,

Пройнявшись вірою, вдягаючи корону.

Під цим володарем, але рабом закону,
Ми станем вільними в оновленім житті.

Та що кажу я вам? О мить злочинства

й зради!

Обдурений народ брехливим королем.

На полі Марсовім він клявся світлим днем,
А серце сповнене було огнем відплати.

Але його страшна і неблаганна лють
У гноблених серцях лиш бурю розбудила.

І мов на свято в бій пішла вітчизна сміло,
І під свободи спів здригалась гнівна путь.

Комета так лише з'являється жахлива,
Що племінким хвостом мигтить у небесах,
І світ тремтить тоді в безжальних блискавках,
І у сльозах пророк віщує смерть журливо.

А королі-кати й розлючені ченці,
Бажаючи втекти з розкритої могили,
Мов суверени ті, свої збирають сили,
Щоб край невільним знов тримати у руці!

Який безмежний сум! Свобода знов конає,
Ридаючи в журбі по страчених синах.

Ясна дочка небес, тебе проймає жах,
Що твій поет вмира й по лірі кров стікає!

Народе, бережи права своїх батьків!
Монарх завжди тиран, катюга деспот зроду.

Нікому не змінить криваву їх природу,
Не зборкати нічим ні тигрів, ні царів!

ПРО ПЕРЕКЛАД У ВІРШАХ

Дарма лиш віддавать слова.
Горацій теж був проти цього.
Дослівна мова — нежива!
Де сила образу живого,
Гармонія, вогонь, життя?
Не слово,— треба почуття
Відбити генія палкого!
Той перекладач має дар,
У кого серце теж велике.
Хто йде за словом,— не владар,
А лиш слуга свого владики.

ЕПІГРАМИ

Д о р а

Дора все хоче осягнути,
Але короткий слави лет:
Лише сьогодні він поет,
А завтра вже його не чути.

М а р м о н т е л ь

Він прозу й вірші пише досі,
І я не знаю, що тут гірш,—
Бо надто віршування в прозі,
І прозою одгонить вірш.

Н а з а х и с т Л а г а р п а

О ні, Лагарп на змії не схожий аніяк,—
Змія свистить, Лагарп освистаний, бідак!

Н о в о м у а к а д е м і к о в і

Твоя нарешті муза розляглася
В академічних кріслах золотих.
Хотів ти спати,— і мрія та збулася.
Ти вже хропиш. Добраніч! Снів легких...

П р о н а ш а к а д е м і ч н и й с л о в н и к

Хоч роблять, доробляють, переробляють
мову,
Вже зроблений немовби, словник цей
роблять знову.

ЕПІГРАМА НА ФЛОРІАНА

У пасторалі чарівній
Разом з нудними баранами
Все в мові мекає твоїй,
І навіть автор з пастухами.
Та ось пастушка, і читець,
І автор починають снити.
Щоб цю кошару розбудити,
Пустити б вовка під кінець!

НА КОРНЕЛЯ ТА РАСІНА

Вони суперники, не переможені в боях.
Вони перемогли століття і цькування.
В Корнеля у думках те ж генія палання,
Що у Расіна в щирих почуттях.

ФІЛІПП-ФРАНСУА ФАБР Д'ЕГЛАНТІН

PHILIPPE-FRANÇOIS FABRE D'ÉGLANTINE

1755 — 1794

Філіпп-Франсуа Фабр, який прибрав собі псевдонім д'Еглантін, спочатку був провінціальним актором і літератором, а переїхавши до Парижа, виявив себе як драматург. З перших днів Французької буржуазної революції якобінець Фабр став її активним діячем — депутатом Конвенту, брав діяльну участь у складанні республіканського календаря. Д'Еглантін відомий як автор популярних під час революції, скерованих проти феодального режиму, комедій «Самовпевнений, або Удаваний щасливець», «Філент» і «Аристократ, або Видужав від дворянського чванства». Із його поетичних творів вірш «Гроза» став народною піснею. Фабр д'Еглантін був секретарем і другом Дантона і 15 квітня 1794 р. разом з Дантоном та іншими однодумцями був гільйотинований.

ГРОЗА

1

Дощить, пастушко, нині.
Жени овець своїх!
Сховаймось у хатині,
Де затишок для всіх.
Я чую, як струмками
Іде вода в траві.
Страшна гроза над нами!
Стоїм ми ледь живі!

2

— Ось блискавка над гаєм!
Гримить все ближче грім.
Чого ми тут чекаєм?
Під критий дах ходім!
Я бачу нашу хату.
Поглянь із-за кущів,—
Моя сестра і мати
Йдуть зачиняти хлів.

3

— Добривечір, сестрице,
І матінко моя,—
Пастушку білолицю
Привів погрітись я.
Сідай же,— тепле ложе
Біля вогню стоїть.
Сестра тобі pomoже...
Овечок теж пустить!

4

— Матусенько, подбайте
Ви про ягничку цю.

Суху підстилку дайте!
Глядіть малу вівцю.
Все зроблено... Як чисто
У нашій хаті скрізь!
В пастишки стільки хисту!
Сестричко, подивись...

5

— Вечерять коло мене
Сідай ось на стільці! —
Йй спалахи огненні
Відбилися на лиці.—
Ти злякана грозою.
Тремтить твоя рука.
Не бійся! Я з тобою.
Попробуй молока...

6

— У ліжко час лягати,
Про все забудь у сні.
Дозволь поцілувати
Твої уста мені!
Не червоній, не треба...
Я неньці все повів.
Поїдемо до тебе —
Просить руки в батьків.

ТОМА РУССО

THOMAS ROUSSEAU

1750—1800

Тома Руссо, діяльний член клубу яacobінців, був популярним під час Французької буржуазної революції поетом-піснярем і памфлетистом. Він видав у революційні дні збірку «Патріотичні пісні», а також «Злочини монархії і добродчинства республіки», «Цензура Національного конвенту», «Коротка історія партій, їх помилок і злочинів». У своїх одах і гімнах виступав проти «коронованих розбійників», «знахабнелих деспотів», «ганебних катів», проти всіляких ворогів народної революції. Тома Руссо також є автором атеїстичної комедії «Геть камілавку» та ін.

СМЕРТЬ КОРОЛЯМ!

Володарі жорстокі грізно
Збираються супроти нас.
Невже тебе, моя вітчизно,
Побачу мертвою в цей час?
Невже ці деспоти зухвалі,
В криваву вирушивши путь,
Колиску волі в лютім шалі
На попіл схочуть обернуть?

Від цієї думки навісної,
Що кожному хвилює кров,
Яка душа у неспокої
Не запалає гнівом знов?
Вогнем охоплений без краю
Великих почувань своїх,
Я нині помстою палаю
Проти злочинців світових!

Укритий порохом походів,
Свободи захисник, француз
Уже десятки два народів
Звільнив навек від рабських уз.
Під переможною зорею,
Після нечуваних боїв,
Він гордий славою своєю
Нищителя усіх царів.

Над нами небо полум'яне,
Прослалася удалеч путь.
Тремтять, розбійники-тирани!
Солдати Франції ідуть.
Несуть свободу їх колони
Скрізь у міста і на лани.
Від Рейнських вод до Тібру лона
Тиранам смерть несуть вони!

Батавіє, ти кодрло сите
Гнобителів своїх топчи!
Англіїці, приклад з нас беріте,

Гострїть на ворога мечі!
Не потурай ти лиходію,
Який тебе б хотїв скувать.
Невже свою ти схилиш шию?
Злочинця мусиш сам скарать!

Нові Алкїди, встаньте нині
Проти Неронів всіх країн.
За вчинки темні і злочинні
Чекає їх страшний загин!
Топчіть ногами їх корони,
Стинайте голови царські.
Нам не потрібні більше трони,—
Закони хай живуть людські!

ГІМН НА ЧЕСТЬ МАРАТА,
ДРУГА НАРОДУ, МУЧЕНИКА СВОБОДИ

Це що за тривога бурхлива,
Це що за неспокій нічний?
Хвилює нас звістка жахлива,
Рве серце нам зойк голосний.
Богове! Де взяти нам сили?
Замовк нездоланий Марат,
Наш славний учитель і брат.
Злочинці Марата убили!..

Він Франції був син,
Жив нею до кінця.
Любов,
Любов,
З якою діяв він,
Осяй людські серця!

Народе відважний, з тобою
Навік розлучили його.
Потворою злоби гидкої
Він вирваний з серця твого.
Постійно із федералістів
Він маску брехливу зривав
І смерті лихої зазнав
Від зрадницьких рук роялістів.

Стояв він на вахті недремній
Народних звичаїв святих,
І никли злочинці таємні
Від зброї законів міцних.
Рука його прапор тримала
І світоч, що нищив пільму.
І от у подяку йому —
Отруене лезо кинджала!

Де ваша дівалась відвага?
Розгоньте всі зморшки з чола!
Усім, хто загинув за благо
Невільного люду,— хвала!
З смертельної чари отрути
Пив вічне безсмертя Сократ.
Зазнає безсмертя й Марат,—
Довіку його не забути!

Хто хоче під музику слави
Вождя вшанувати свого,—
Хай стане поборником справи
Й натхненної думки його!
Геть лютий тягар деспотизму
І зрадництво геть шахрая!
Вперед, любі друзі, в ім'я
Марата і патріотизму!

Він Франції був син,
Жив нею до кінця.
Любов,
Любов,
З якою діяв він,
Осяй людські серця!

СІЛЬВЕН МАРЕШАЛЬ

SYLVAIN MARÉCHAL

1750—1803

Видатним філософом, поетом і драматургом Французької буржуазної революції був П'єр-Сільвен Марешаль. Уже в юнацькі роки він виступив як поет, випустивши «Анакреонтичні пісні». А незабаром надрукував атеїстичну книгу «Фрагменти моральної поеми про бога», пізніш названу «Бог і попи», а в останньому поширеному виданні випущену під назвою «Французький Лукрецій». Цей сповнений викривального пафосу своерідний твір спрямований проти тогочасної дійсності, в якій панують феодала і священники, має антирелігійний, богоборчий характер і загальний глибоко патріотичний напрям. Пізніш видає кілька інших атеїстичних творів: «Книгу, врятовану від потопу», «Альманах пристойних людей» тощо.

Після революції Марешаль активно виступає як журналіст, поет-пісняр і драматург. Особливу популярність здобула його революційна п'єса «Страшний суд над королями». В дні якобінської диктатури була дуже поширена «Нова пісня для передмість», яку можна вважати його найкращим, сповненим високого пафосу поетичним твором. Марешаль брав активну участь в утопічно-комуністичному «рухові рівних» Бабєфа, і тільки випадково після розгрому організації не був арештований і гільйотинований. Ховаючись від переслідувань, під кінець життя він переселився в передмістя Парижа, де написав ряд нових атеїстичних творів, як от «Словник атеїста».

ЛЕЙБ-ГВАРДІЄЦЬ,
ПРЕКРАСНИЙ ВАРІКУР

*Романс історичний,
зв'язаний з подіями 5 і 6 жовтня*

Із тихої хатини
Виходити не варт.
Воюють в ці хвилини
В Парижі не на жарт.

Серед утіх і тиші
Жилося тут колись.
А нині у Парижі
Бої розпочались.

Нінетті серцем вірний,
Йдучи між амбразур,
Про час замріявсь мирний
Прекрасний Варікур.

«Ще королю служити
Три місяці мені,—
Я скоро буду жити
Із милою всі дні».

Але той рік у холод
І недорід страшний
Нечуваний ще голод
Збудив народ простий.

І він, у злій печалі,
Розгніваний украй,
Приходить до Версалю
Й гукає: «Хліба дай!»

Прийшов він і в покої
До короля свого,
Та вартові при зброї
Спинили тут його.

Стару бабусю вбили,
Проливши кров її.

І тут народ всі сили
У помсту вклав свої.

За злочин цей жахливий
Убитий Варікур.
Красуня вид вродливий
Здіймавсь над темний мур.

Страшною головою
Настромлений на спис,
Він звівся над юрбою,
Що йшла по місту вниз.

А десь його кохана,
Нінетта чарівна,
Про нього дума зрана,
Схвильована, сумна.

Ось гомін чути. Справа
Вікно. І звідти їй
Враз голова кривава
З'явилась. Боже мій!

Від горя та знесилля
Незрушною лежить.
Жахливе божевілля
Їй серце попелить.

НОВА ПІСНЯ ДЛЯ ПЕРЕДМІСТЬ

Народ у злиднях вікових
І прав позбавлений людських,
Знеможений конає.
І одночасно багатій,
Що втік від страти в хвилі злій,
Кишені набиває.

Хто від грошви увесь розпух,
Не знає бід, не знає скрух,
Той смокче вулик ніжно.
Страждає трудовий народ.
Йому пілюлі сунуть в рот
З свинцю кати зловтішно.

Хай Гракх, Публікола і Брут,
Що мали світ звільнить від пут,
Встають перед тобою.
Трибун людських добуде прав,
Щоб знов закон все осіяв
Свободою святою!

Новий трибуне, час кінчать!
Верона й Люксембург мовчать —
Там зборкані закони.
У царстві рівних з давнини,
Які б там не були вони,
Більш не потрібні трони!

Вже досить гурт багатіїв
У передмісті бідняків
Годує жолудями.
У кого злидні й безліч бід,
Тому чужий вандейський збрід
І Люксембург з хортами!

Ви лиш декрети печете.
Та скоро їх огонь змете!
Покиньте ваші плани.
Доволі зло чинити вам!
Свобода з'явиться,— і там
Достаток скрізь настане.

Поліція директорів,
Щоб не ламати кайданів,
Писать забороняє.
Коли це так, хай кожен знов,
Щоб швидше волі час прийшов,
Повстання замишляє.

В подвійній раді всі мовчать,
І п'ять директорів сидять,
Налякані навіки.
Свободу задушив солдат.
«О, в нас,— так мовить демократ,—
Республіка велика!»

Принижений народ колись,
Залитий кров'ю, бився скрізь,
Щоб трон навік звалити.
Тебе б я більше не пізнав:
Невже-бо сторожем ти став,
Щоб владу захистити?

Народ і армія у нас
Змогли знести в недавній час
Бастілію камінну.
Нові тирани, мій народ
Не кине волі в дні негод,
Йому немає впину!

Невже чекать за ці пісні
Тюремні ґрати лиш мені?
Думкам кінця немає.
І пісня лине на весь край.
Навік її запам'ятай!
Хай це мене втішає.

КАТРЕН

Проти краси не тратьте сили,
Амура вороги смішні!
Здолать його? Є в нього стріли.
Втекти? Є крила чарівні.

БІРАР

BIRARD

Кінець XVIII—початок XIX

Багато є різних припущень з приводу походження «Карманьйоли», однієї з найпопулярніших народних пісень Французької революції XVIII ст. Слова окремих куплетів цієї народної пісні часто мінялися відповідно до подій, під час яких вона співалася. Основний текст її, очевидно, був складений в серпневі дні 1792 р., зразу ж після повалення монархії. В окремих збірниках пісень як автор «Карманьйоли» зазначений «громадянин Бірар».

КАРМАНЬЮЛА

1

Король Вето хвалився не раз
Служить вітчизні повсякчас,
Та збрехав наш лиходій.
Смерть потворі цій лихій!

Станцюймо карманьюлу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьюлу!
Хай живе гарматний грім!

Мадам Вето гострила ніж,
Щоб знищить геть увесь Париж.
Та дарма! Нещадний гнів
Наших славних гармашів.

Станцюймо карманьюлу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьюлу!
Хай живе гарматний грім!

Антуанетта ждала дня,
Щоб знищить нас усіх до пня.
Сталось інше,— хай їй біс! —
Вщент собі розбила ніс.

Станцюймо карманьюлу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьюлу!
Хай живе гарматний грім!

Сам Людовік того ж чекав,—
Та нас король погано знав.
Нині, дурню, не крути,
В мури Тампля швидше йди!

Станцюймо карманьйолу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьйолу!
Хай живе гарматний грім!

Швейцарці воювали злі
Супроти нашої землі.
Ми їх змусили тікати,
Під шрапнеллю танцювати!

Станцюймо карманьйолу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьйолу!
Хай живе гарматний грім!

Мадам хотіла повернути,
Коли пішла в останню путь,—
Стало у хвилині тій
Без корони млосно їй.

Станцюймо карманьйолу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьйолу!
Хай живе гарматний грім!

Як тут же Людовік уздрів,
Що біля брам копають рів,
У знесиллі він сказав:
— Трохи в яму не попав!

Станцюймо карманьйолу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьйолу!
Хай живе гарматний грім!

Боронить смілий патріот
Свою країну й свій народ.
Лиш гармати загудуть,
Всі в визвольний бій ідуть!

Станцюймо карманьйолу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьйолу!
Хай живе гарматний грім!

Хай слуги короля спішать
Аристократів захищать,—
Боягузи всі вони —
Нам відомо з давнини.

Станцюймо карманьйолу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьйолу!
Хай живе гарматний грім!

Жандарми віддано колись
Служити королю клялись.
Та тікають всі назад
Під огнем страшних гармат!

Станцюймо карманьйолу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьйолу!
Хай живе гарматний грім!

Коли ми з'єднані й міцні,
То вороги нам не страшні.
Стануть нас атакувать,—
Змусим їх мерщій тікати!

Станцюймо карманьйолу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьйолу!
Хай живе гарматний грім!

Я — санкюлот! Цим тішусь я
На зло всім друзям короля.
Славсь, Марсельський батальйон,
І бретонці, й наш закон!

Станцюймо карманьйолу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьйолу!
Хай живе гарматний грім!

Усюди лине славно вість
Про санкюлотів передмість.
Вип'єм за здоров'я їх,
За французів бойових!

Станцюймо карманьйолу!
В бій ходім! В бій ходім!
Станцюймо карманьйолу!
Хай живе гарматний грім!

ЛАДРЕ

LADRE

Кінець XVIII—початок XIX ст.

Широко відома революційна пісня «Ça iга», або «На краще йде», складена на мотив популярного в XVIII ст. танцю кадрилі. Є кілька варіантів цієї народної пісні. Основний текст її нібито був складений під час готування до свята Дня федерації (14 липня 1790 р.), коли на Марсовому полі провадилася підготовча робота під її спів. Пізніш, як і текст «Карманьйоли», слова її доповнювалися і мінялися відповідно до обставин, але щоразу в пісні реалістично зображалася певна історична подія і особи, що брали в ній участь. «Ça iга» вважається народною піснею, автор якої невідомий. Але популярний в дні Французької буржуазної революції поет-пісняр Ладре подав заяву до Конвенту, що він є автор революційної пісні, був підтриманий у Конвенті і навіть одержав авторську винагороду. Ця революційна пісня була якийсь час своєрідним національним гімном, поки її не заступила «Марсельеза». Народному пісняреві Ладре належать також популярні в той час пісні «Чоботар, добрий патріот», «Батьківщина в небезпеці», «Пісня про охочих сунути голови в віконце гільйотини», «Покарана зрада», «Карманьйола Фукьє-Теквіля» та ін.

РОМАНС,

присвячений товстому Людовікові,
колишньому королеві

Бідняк король позбувсь ганебних прав,
Не лле він більш крові свого народу.
Товстий Людовіку, нічим ти став,
Взяла у тебе титул свій Свобода!

Монарху злий, благай своїх людців,
Хай лестять знов тобі у сяйві слави.
Народ приборкав хижих ворогів,
І не страшне нам коadlo їх лукаве.

І хоч тобі спокійно жить було,
Ти сіті плів за спиною своєю.
Найбільший з шахраїв, глитай ти зло,
Народжене дружиною твоєю.

І двадцять п'ять мільйонів нам дозволь
Тобі не дати більш проти закону.
Ти звеш себе «приборканий король»,—
Та забере народ твою корону!

ПІСНЯ ПРО ОХОЧИХ СУНУТИ ГОЛОВИ
В ВІКОНЦЕ ГІЛЬЙОТИНИ

Ви родом хвалитесь своїм,
Всі ж інші — санкюлоти,
Розбійники,— але ваш дім
Розгнівана голота
На смерть ганебну прирекла.
І щоб не сіяли ви зла,
Вас всіх не без причини,
Маркізи, герцоги, князі,
Бурбон зове в усій красі
В віконце глянуть гільйотини.

Охота в вас, як у пажів,
 Грать в етикети давні.
 Ми в рай пошлем без зайвих слів
 Роди всі ваші славні.
 Порегочіть на возі всмак,
 Задкуючи, неначе рак,
 Останньої хвилини.
 Під сміх наш по драбині йдіть!
 Безмозкі голови несіть,
 В віконце суньте гільйотини!

НА КРАЩЕ ЙДЕ

На краще йде, на краще йде.
 Народ весь день гукає всюди:
 На краще йде, на краще йде!
 Хоробрість нас вперед веде.
 Зніяковів наш ворог злий,
 Співаєм ми про час новий:
 На краще йде, на краще йде!
 Ще Буало колись казав,
 Мов ворожбит пророкував:
     Коли хто спів заводить буде,
     Хай мовить слово золоте —
 На краще йде, на краще йде!
 Хоробрість нас вперед веде.

На краще йде, на краще йде.
 На ліхтарі аристократів!
 На краще йде, на краще йде!
 Законодавство в нас тверде,—
 Хто був вгорі, той нижчий став,
 Хто був внизу, той честь дістав.
 На краще йде, на краще йде!
 Священна правда світить нам,
 А фанатизм чужий серцям.
     Не треба нам пихатих гадів!
     Вся Франція спокою жде.
 На краще йде, на краще йде!
 П'єро радий, Марго співає.
 На краще йде, на краще йде!
 Радіє серце молоде.

Щасливі дні чекають нас,
Настав катам останній час!
На краще йде, на краще йде.
Ченці сумують за старим,
Бо вже народ стає міцним.
А Лафайет усіх навчає,
Як стишить почуття святе.
На краще йде, на краще йде!

На краще йде, на краще йде!
В бійців серця стають величні.
На краще йде, на краще йде.
Народ всіх ворогів змете!
Ніхто не схибить у бою,
Француз боронить честь свою.
На краще йде, на краще йде!
Встає схвильований народ.
Вартує волю патріот.
Перемагать французи звичні,—
Ми не відступимо ніде!
На краще йде, на краще йде.
На ліхтарі аристократів!
На краще йде, на краще йде!
Хоробрість нас вперед веде.

АНДРЕ ШЕНЬЄ

ANDRÉ CHENIER

1762—1794

Відомий французький поет Андре Шеньє в своїй творчості надзвичайно складний і суперечливий. Вихований матір'ю під впливом просвітителів, він до Французької буржуазної революції і на її початку написав цілий ряд творів, пройнятих антифеодальними, ворожими старому ладові визвольними ідеями, як от «Жебрак», «Свобода», «Гра в м'яч». У елегіях та ідиліях він виявив себе поетом глибоко емоціональним, майстром реалістичного стилю. Правда, тоді ж створив він кілька буколів, далеких від реального життя. Після загострення революційної боротьби Андре Шеньє стає на бік ворогів революції. Він пише ряд творів, спрямованих проти лівого крила буржуазної демократії, проти якобінської революції,— «Ода Шарлотті Корде», «Ямби» та ін. Після арешту був засуджений Революційним трибуналом до страти і 25 червня 1794 р. гільйотинований.

ДИТЯ

Нікого чарувать не хочу я собою,—
Молодша від сестри своєю я красою.
Коли пастух квітки дарує запашні,
Глядить він на сестру, хоч подає мені.
Коли його п'янить моє лице дитяче,
Він каже до сестри: «Твоє обличчя наче».
Ах! Чом же маю я лише дванадцять літ?
Ніхто в своїх піснях не шле мені привіт;
Ніхто не доріка мені, що я зрадлива.
Та я чекаю,— час іде. Я знаю, що красива.
Я знаю, що краса чарує нас усіх,—
І личком молодим, і злотом кіс тугих,
Огнем вологих уст із зубками дрібними,
Шнурками чорних брів над синіми очима.

* *
*

Надії більш нема, і всі мої благання
Не викликають більш у неї співчування.
Пролежу цілу ніч біля дверей її,
Щоб краще чуть було їй марення мої.
Та ні, від неї геть! Хай краще інша діва,
Розбуджуючи знов кохання чарівливе,
У серце стомлене манливий спокій лле...
О, люблять обдурить жінки чуття твое!
Чи, може, кинуть їх? Ні, хочу з нею знову
Вмить помиритись я і жить її любов'ю;
Готовий їй простить, знов буду я благать...
Як бачу я її, не можу більш мовчати...
Любов і мудреця в безумця обертає!
О, знову вільний я, й ніщо не заважає,
Не шкодить більш мені!.. Любов відкинув я,
І клятву я даю,— що кралечка моя
Дарма б зачарувать тепер мене хотіла.
І я б лиш дивувався,— вона тепер безсила,—
Що надто легко я попався їй у сіль.

Щоб волю повернуть — лиш досить захотіти!
 О, ненавиджу я тебе у цій хвилині!
 Чуть за дверима шум. Що я побачу нині?
 Зависи рипнули. Хтось двері відчиня.
 Люблю я знов її. Її не кину я..
 Боги! Вона моя... Забуть немає змоги..
 То двері вітерець торкнув у мить тривоги...

* *

І я б ще міг любити. Невже надія згубна?
 Хіба краса людська для мене неприступна?
 Як ніжному мені, що може ще кохати,
 Тікати від краси, що здатна чарувати?
 Коли навколо все радіє, снить, зітхає,
 Невже Венери втіх душа моя не знає?
 Не скаже: «Я люблю!» І спатиме весь день,
 Не знаючи вже більш цілунків і пісень?..
 І в час, коли встають в мені бажання-мрії,
 Коли у напівсні підводжу враз я вії,
 Невже моя рука у мареві нічним
 Її не стріне рук на ліжкові моїм?

* *
 *

Де сні Венеції розкинулись над морем,
 Самотній гондольєр над водяним простором
 При світлі Веспера у тиші проплива
 Й пісень про Годфреда й Ермінію співа.
 Свої пісні юнак співає для забави,
 Від серця щирого, не відає він слави,
 Не знає користі, співає без надій,—
 Він ними скрашує шлях опівнічний свій.
 У морі життьовім це бурі безупинні
 Мої вітрила рвуть щодня у самотині,
 Як він, співаю я, без відгуку й жалю,
 І в таїні складать свої пісні люблю.

СМУТОК

Без друзів і батьків, без рідних громадян,
Забутий на землі і змучений від ран,
На берег кинутий бурхливими валами,
Лиш Франції ім'я я згадую без тями.
Край вогнища свого на долю плачусь я,—
Скоріш би вже прийшла жадана смерть моя.
Нікого більш нема, хто б підбадьорив ніжно,
Й, побачивши в журбі, як сльози безутішно
З'являються в очах і по щоках течуть,
Сказав би в співчутті: «Про злигодні забудь!»

ГІМН СПРАВЕДЛИВОСТІ

О Франціє! Земля родюча і красива,
Що волею богів одвік еси щаслива,
Не відчуваєш ти північних холодів,
І південь береже тебе від злих вітрів.
І не смертельна тінь дерев твоїх барвистих,
Отрутою не тхне від трав твоїх сочистих,
Що не таять страждань, і у лісах твоїх
Не залунає рев смугастих тигрів злих,
Страшних немає змій в твоїх ясних долинах,
Не чуть сичання їх, не видно жал зміїних.

Сосна, і берести, і вільха, і дуби
Вкривають споконвік твої старі горби,
І Аквітанії багатой простори,
І береги Аї, і Піренейські гори
В собі таять одвік барвисту тінь долин,
Звідкіль течуть струмки п'янкх цілющих вин.
І запашний Прованс над морем променистим
В екстазі дихає п'янкх промінням чистим,
Таїть серед садів, під плюскіт хвиль морських,
Манливий аромат лимонів золотих,
І далі у ярах, де кручі мовчазливі,
Вливає сік густий у сонячні оливи,
І в гущину кущів, у сіть тінисту їх,
Де зріє плід гранат, червоних і смачних.

А серед скель гірських рогатий цап скакає,
 І досить на лугах корова паші має,
 І серед пасовиськ, у травах молодих,
 Біліє пух легкий твоїх овець дрібних.
 Де простяглись поля родючої Тюрені,
 Де з Сени в океан потоки мчать шалені,—
 Пасуться серед трав там коні степові.
 Згадайте сотні рік, їх голоси живі:
 Не зборкану ніким, схвильовану Гаронну,
 Альп крижану дочку, стару бурхливу Рону,
 Луари біг прудкий, і Сену чарівну,
 І Сону в берегах, прозору і ясну,
 Й ще тисячі річок, чиї струмки манливі
 Все поять навкруги — квітки, гаї і ниви,—
 Що падають до ніг камінних стін міських,
 Спинають під мостом ревіння хвиль гучних.

Як змалювать труди, достатку дні щасливі
 І мирні гавані, куди моря бурхливі
 Несуть рясні плоди далеких берегів,
 Де сяє Феб ясний до пізніх вечорів?
 Як змалювать мені канали ці, і гори,
 І хвилі тих струмків, які течуть в простори,
 Де мають злитися біля узгір Фетид?
 І довгі ці шляхи, якими йде в похід
 Мандрівник молодий і згадає в пошані
 Своїх старих батьків, труди їх бездоганні.

Моторний твій народ родився для боїв,
 І не страшні йому мушкети й сталь мечів,
 В атаки рветься він, із краю він свого
 Англійця відігнав, загарбника лихого.
 Твої сини палкі, привітні і чуйні,
 І люблять сміх вони, бенкети і пісні.
 Та кволі і терпкі ті співи їх журливі,
 Мов скуті кригою уста їх мовчазливі,
 І танці жалібні, і навіжений сміх,
 І валяться столи під час спочинку їх,
 І тьмарить з юних літ скорбота дум жахлива
 Їх душу і чоло. О Франціє! Щаслива
 І радісна завжди б ти на землі була,
 Коли б дари небес ти скористать могла.

Поглянь, ось гордий бритт, що вільному сенату
 Вручив свої права, не вірить супостату,

Що в Індії затьмив своїм багатством всіх,
Будує міць свою на помилках твоїх.
Святкує пишно він... О, як твої долини
Хотять побачить знов, щоб ожили руїни!
І віддали б вони за вольності свої
І вина, і скарби, і луки, і гаї...
У селах бачу скрізь я жебраків убогих,
І тугу в їх очах від буйних сліз вологих.
Тебе я бачу там, бідняче трудівник,
Що перед лихварем, благаючи, поник,
Що перед владарем дарма ллеш марні сльози,
Із потом змішані, у спеку й на морозі,
Дійшовши до межі, коли несила жить
І бідних, як і сам, дрібних дітей плодить.
І стогнуть скрізь міста в солдата під п'ятою.
Податки, й панщина, що душать люд собою,
І сіль, дитя землі, і навіть хвилі вод —
Лиш джерело нещастя, і лиха, і негод.
Там двадцять шахраїв під принцовим покровом
На частки рвуть весь край, що був колись
чудовим,

Щоб в дикій заздрості, сп'янівши в боротьбі,
Скривавлені шматки загарбати собі.
О рівність пресвята! Розвій страшні тумани,
В'язниці розвали і розтрощи кайдани!
Усівшись в екіпаж, на площі багатій,
Оточений людським презирством лиходій,
До ката усміх шле, сам душолюб завзятий,
І на межі нужди, де торг панує клятий,
Купує пестощі повіі він сумні,
П'є серед мертвяків, співає на труні.

Тюрго й Мальзерб, о ви, що марно в дні потали
Востанне Франції надією блищали,
В чийх серцях любов не гасла повсякчас,
Ніколи не забудь простій людині вас!
Якби в таких руках, що діють так правдиво,
Було б кермо міцне, щоб нам жилось щасливо!
І вільно б істина ходила серед нас,
І дихати б злидар міг вільно біля вас,
І вже гнобитель сам, злякавшись помсти люду,
Хоч втратив сором свій, боявся б кари всюди,
І вже наклепник злий помер би у ганьбі,
Від голоду б сконав,— і люди у журбі,
Без відома суда, без відома закону,
Під зойки і плачі, біля підніжжя трону,

З бажанням владарів, із мукою в очах,
 Не гинули б в тюрмі, як нині, в кайданах!
 Ні, я не хочу більш в цю рабську жить

годину,—

Шукати інший край я десь у даль долину,
 Де я б знайшов приют, в якому б я спочив,
 Де я б зустрів кінець своїх останніх днів;
 Де золото панів з душею вбивць холодних
 Не смокче більше кров з глибоких ран

народних,

Де не почувеш більш, під їх пекельний сміх,
 Що надто злий народ і надто має втіх,
 Де без гнобителів для себе в дні щасливі
 Ми будемо збирать врожай на буйній ниві;
 Де серце більш мое у дальній стороні
 Не стріне бід таких, що не здолать мені,
 Де більше погляд мій, далеко від сваволі,
 Не бачитиме сліз, що лле народ в недолі,
 Ні лютої нужди, безжальний чий полон,
 Ні злочинів тяжких, що нехтують закон.

О справедливосте, о ти, шановна діво,
 Що жить тобі у нас ще й досі неможливо,
 Прислухайсь із небес до ліри на землі,
 В якій відбилися народні всі жалі!
 Вона ніколи ще за плату не хвалила,
 Й лестити золоту й сваволі їй несила,
 Вона співає лиш про честь, і про любов,
 І праведний закон, основу всіх основ.

Лиш для людей гримлять пісень бурхливих

луни,

В них істина горить, дзвенять в натхненні

струни,

Коли на хвилях їх приносить даль ясна
 Свободи і добра священні імена.

ДІВЧИНА У В'ЯЗНИЦІ

«У полі серп щадить ще колос молодий,
 І виноградний цвіт, де зріє ще папій,
 Ніхто не стане влітку рвати!

Я юна, як вони, цвісти лиш почала.
 І хоч зазнаю я в житті багато зла,—
 Не хочу я ще помирати.

Під тягарем важким своїх скорботних днів
Я ніжно перелив у гомін цих рядків
Зітхання юної сестриці.

І пісня ця моя, цей свідок днів тяжких,
Можливо, змусить вас у час дозвіль своїх
Про неї сумно запитати.
Красою дивною чарує нас вона.
Так само, як і їй, дочасна смерть страшна
Тому, хто жде із нею страти.

МАРІ ЖОЗЕФ ШЕНЬЄ

MARIE JOSEPH CHENIER

1764—1811

Марі Жозеф Шеньє, рідний брат Андре Шеньє, відомий як визначний поет і драматург часів Французької буржуазної революції. В своїх революційно-патріотичних гімнах, як от «Похідна пісня», «Гімн Розумові», і в трагедіях «Карл IX, або Урок королям», «Жан Калас», «Кай Гракх» та ін. він виступає як яскравий і характерний представник стилю революційного класицизму. На засіданнях Конвенту і в тогочасній пресі не раз згадувалися твори Марі Жозефа Шеньє, які «можуть виховувати у французів республіканський характер і почуття». Його трагедії і вірші були гостро публіцистичні та політично актуальні. Проте після контрреволюційного перевороту 9 термідора 1794 р. Марі Жозеф Шеньє відійшов від політичної і літературної діяльності.

ГІМН СВОБОДИ

20 брюмера II року Республіки
(10.X. 1793)

Свободо! О, зійди до нас, дочка природи:
Народ навіки владу взяв собі до рук.
Він ставить храм тобі на згарищі незгоди,
Насильства, злигоднів і мук.

Ми скинули катів, і цілий світ в нестямі.
Без їхньої мани звитяжна наша путь...
Свободо, оселись у цім величнім храмі,
Богинею французам будь!

Твій промінь золотий і скелю оживляє,
Житами веселить похмурий схил долин.
Під поглядом твоім пустельний берег сяє,
Сміється шпиль серед крижин.

Буяеш ти добром, снагою й таланами.
Люд переможе гніт під прапором твоім!
Не знаючи тебе, не знаєм і життя ми,
Що світить усміхом ясним.

Народ змете катів огнем своїх повстаннів.
Вони впадуть навік, побачивши твій зір!
І всюди на землі над трупами тиранів
Народи проголосять мир.

ГІМН РОЗУМОВІ

10 фрімера II року Республіки
(30.XI. 1793)

Супутник мудреця всесильний,
Нищитель спільників брехні,
Тебе народ шанує вільний,—
Виховуй звичаї земні!

Могутній Розуме предивний,
Ти поріднив закон з людьми!

Перед законом кожен рівний,
Перед тобою рівні ми.

Ти у дорозі неосяжній
На подвиг юність надихай,
А мудрій старості поважній
Заслужений спочинок дай.

Одвіку між людьми незгоди,
Шалені війни на землі.
Ти братні об'єднай народи,—
Хай не гноблять їх королі!

Твоє палання променисте
Неначе світло днів ясних,
І сяєво любові чисте
Встає в серцях з огнів твоїх.

Безсмертна Мудрість, за тобою,
Займаючись в людських серцях,
Мистецтва гордо йдуть юрбою,
Свободі осявають шлях.

ВЕЧІРНЯ ЗІРКА

Вечірня зірка у вінку блискучім
Освітлює хмарки у небесах.
Коли ти променем своїм летучим
Лишаєш слід на мовчазних шляхах,
    Чому так дивишся в долину?
Не чути вітру більш в таку годину.
Ледь-ледь дзюрчить потік удалині,
І хвилі б'ються в скелі неземні,
Дзижчання мошки за якусь хвилину
    Вже ледве чутно десь луна.
Нічна красуне чарівна,
    Чому так дивишся в долину?
Та ось серед рівнин сумних
Сміються вже твої огні.
Круг тебе промені ясні
Леліють ніжно в тишині
Снопи блискучих кіс твоїх.

ТЕОДОР ДЕЗОРГ

THÉODORE DESORGUE

1764—1808

Теодор Дезорг був автором революційних пісень-гімнів, популярних під час Французької буржуазної революції 1789 р. Особливо був поширений його «Гімн Вищій істоті», в якому автор бичує тиранів і їх прихильників і славить революційну свободу й політичну рівність. Цей гімн виконувався на багатьох революційних святах.

ГІМН ВИЩІЙ ІСТОТИ

О батько всесвіту, о розуме високий,
Незнаний благодійнику людей сліпих!
Єство твого буття в свідомості глибокій,
Що сяє з олтарів твоїх.

Твій храм на вежах гір, в повітрі і на морі,
Ти у минулім скрізь, і у майбутнім ти.
Обнявши цілий світ, проймаєш всі простори,
Яким тебе не осягти!

Причина ти всього, великого й малого,
Промінням пройняте у світі все твоїм.
Безсмертний розум твій, суть устрою людського,
Несе святу свободу всім.

Як шлеш із небуття, мов іскри жар блискучий,
Ясне світило дня в безодні світовій,
У душі влий людські ти розум свій могучий,
Любов'ю світлою огрій!

Злі вчинки королів хвилюють землю рідну.
Геть влєсливість гідку, отруйний чад оман,
Чинів безглуздий вир, мерзоту всю негідну,
Які страшніші, ніж тиран!

Розвій ти розбрат наш, дай справедливість в дії,
Пануй над всесвітом і душі окриляй,
Своєю міццю ти спиняй земні стихії,
Свободу вічну людям дай!

КЛОД-ЖОЗЕФ РУЖЕ ДЕ ЛІЛЬ

CLAUDE-JOSEPH ROUGET DE LISLE

1760—1836

Автор французького національного гімну «Марсельєза» Клод-Жозеф Руже де Ліль працював військовим інженером на кордоні з Німеччиною. Коли почалась війна з австрійськими і німецькими інтервентами, що йшли проти революційної Франції, він вночі з 25 на 26 квітня 1792 р. написав слова і музику патріотичної пісні, яка спочатку мала назву «Бойова пісня Рейнської армії». Вона мала величезний успіх у всій Франції, дійшла до Марселя, а звідти з марсельським революційним батальйоном потрапила в Париж, де й стала офіційним державним гімном під час якобінської диктатури. Через свій бойовий запал «Марсельєза» скоро стала в Європі найпопулярнішою з усіх революційних пісень. У буржуазній Франції вона деякий час була заборонена і тільки пізніш, в зміненому вигляді, була проголошена французьким національним гімном. Руже де Ліль у дні Французької революції, крім «Марсельєзи», написав також ряд інших пісенних творів, як от «Гімн Свободі», «Гімн Розумові» та ін. Після довгих літ, проведених у злигоднях, він помер в 1836 р. бідним і забутим.

МАРСЕЛЬЄЗА

Вперед, вітчизни діти рідні,
День слави нашої настав!
Тиранів полчища негідні
Ідуть супроти наших лав.
Вам чути, як по селах вражих
Солдат жорстоких лине гук?
Вони ідуть, щоб в пеклі мук
Убить синів і дочок наших!
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

Що хочуть королі зрадливі
Та орди змовників-рабів?
Кому кати готують хтиві
Тяжке залізо кайданів?
Французи, нам! Ганьба безкрая!
В серцях палає гнів страшний.
Вернути рабства гніт важкий
Для нас хотіла б знов ця згряя!
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

Невже заброди чужоземні
Закони видають для нас?
У рабство наймити ці темні
Наш край не кинуть ні на час!
Великий боже! Нас зігнути,
Звернуть нам шиї під ярмо?
Ні, деспотам цим не дамо
У нас панами долі бути!
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

Тремтять, тирани, що ганьбою
Укрили рідний край святий!
Тепер ми справжньою ціною
Оплатим підступ ваш лихий.
Солдатами усі ми стали,—
Коли герой від куль впаде,

Уже новий у бій іде,
Щоб вражої не знать потали!
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

Французи, ваших дум бентежних
Ніколи людям не забудь!
Нехай не буде жертв безмежних,
Коли вирує чорна лють.
Та хижі деспоти криваві,
Та злі прибічники катів,
Вони — мов звір, що без жалів
Рве груди матері тужаві.
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

Любов священна до вітчизни
Веде нас по дорозі мсти!
Свободо, розплатися грізно
З гнобителями бідноти!
Під нашим стягом перемога
Летить під клич могутній твій.
І хай побачить ворог злий,
Де слави нашої дорога.
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

ВЕНСАН-АНТУАН АРНО

VINCENT-ANTOINE ARNAULT

1766—1834

Венсан-Антуан Арно написав кілька посередніх трагедій на історичні теми («Германік», «Лукреція»). Але він більше відомий як автор «Байок» і особливо елегійно-ліричної збірки «Квітка», що відзначалася певною щирістю і простотою. Деякі ліричні вірші Арно в свій час перекладав російською мовою В. Брюсов для збірника «Французская лирика XVIII ст.»

ЛИСТОК

«Бідний листику опалий,
І запилений, і в'ялий,
Мчиш куди ти без надій?»
«Я не знаю. Дуб мій рідний
Знищив лютий буревій.
Мчу тепер я жалюгідний,
Гнаний силою вітрів,
Аквілонів і Зефірів,
Серед піль, серед лісів,
Між долин і між узгір'їв.
Я без скарг і без жалів
Мчу туди, куди віками
Лине все у певний строк,—
Між лавровими листками
І троянди пелюсток».

ХРУЩ

«Чому ти все гудеш? Тобі ж я дав свободу?» —
Так хлопець говорив до бідного хруща,
Якого прив'язав за лапку до куша.
Так Август говорив на троні до народу.
Так нині кажуть нам, щоб мати більш вигод,
Хто любить відчувати батіг в руках у пана.
Адже свобода в них — мов той шматок аркана,
Що біга в ньому вік прив'язаний народ.

ФРАНСУА-ГІЙОМ АНДРІЙО

FRANÇOIS-GUILLAUME ANDRIEUX

1759 — 1833

Франсуа-Гійом Андрійо найбільше відомий як автор «Оповідань» у віршах, з яких найпопулярнішою була поема «Мірошник із Сен-Сусі». Епігон класицистського стилю, він залишив також збірку ліричних віршів і був автором кількох комедій.

РОМАНС

Вони закохані обое
З дитячих, незабутніх літ,
В любовнім щирім неспокої
Про білий забувають світ.
Чи то в селі, а чи у полі
Вони шукають тінь свою,
Щодня в вечірньому роздоллі
В старім стрічаються гаю.

Якось під деревом тінистим
Вони сиділи в забутті,
Нещадний грім у небі млистім
Над ними розітнувсь тоді.
— О небо! Пощади кохану...—
Та пастуха проймає жах:
Вразила блискавка неждано
Пастушку на його руках.

Застиг коханець занімільий,
Не бачить і не чує він,
Лежить спокійно, весь зомлілий,—
Страшний йому раптовий скін!
Жорстоке горе нездоланне
Розбило серце його вмить.
Схиливсь на тіло він кохане
І бездиханний сам лежить.

З'єднала їх обох могила
Навік в любовнім почутті,
І кожен з них в той час безсило,
Здається, мовить в забутті:
— Високе небо! Я благаю —
Хай першим я помру в цей час!
За серце те, що я кохаю,
Померти в силі я сто раз.

ФРАНСУА РЕНЕ ДЕ ШАТОБРІАН

FRANÇOIS RENÉ DE CHATEAUBRIAND

1768—1848

Визначним представником французького реакційного романтизму був Франсуа Рене де Шатобріан. Він написав відому епопею в прозі «Натчези» (1826), в якій поєднується беззастережний індивідуалізм з ідеалізацією первісних народів. Його поеми в прозі «Атала» (1801) і «Рене» (1802) — це типові твори реакційного романтизму. Пізніше він написав в тому ж консервативному дусі епопею «Мученики» з епохи римського імператора Діоклетіана. Під кінець свого життя Шатобріан видав мемуарні «Замогильні записки», свій найкращий твір. У свій час Карл Маркс охарактеризував його як «златоуста, який поєднує аристократичний скептицизм і вольтеріанізм XVIII ст. з аристократичним сентименталізмом і романтизмом XIX ст.».

ЛІС

О лісе мовчазний, де стільки самотини,
Як я люблю блукать в гущавині твоїй!
Серед похмурих хащ, у тіні неземній
Хвилює нас чуття тривожне і невпинне.
В зачаруванні весь, я бачу, як з кущів
Встає якась печаль приваблива і ніжна,—
Шепоче щось її тужлива хвиля втішна,
Мов кличе хтось мене із-за дерев без слів.
О, чом не можу я тут, від людей подалі,
Весь вік щасливо жити!.. Серед струмків
дзвінких,
На килимі з квіток чи на траві прив'ялій,
Незнаний, снів би я під тінню віт густих!
Приємне все мені під цим склепінням мирним:
І цей півдикий дрок, який росте між пнів,
А чи цей козолист, що гнеться від вітрів,
Колишеться своїм стеблом покірним.
Між хащ своїх ліси таять людські бажання!
Притулок кращий де коханців молодих?
Оберігаєте ви іншим їх кохання,
Я ж бачу рай земний серед пустель сумних.

ШАРЛЬ-ГЮБЕР МІЛЬВУА

CHARLES-HUBERT MILLEVOYE

1782—1816

Шарль-Гюбер Мільвуа, який рано помер від сухот, не встиг виявити себе як ліричний поет на всю силу свого обдарування. Особливий успіх мала його збірка «Елегії», сповнена сумного ліризму і романтичних настроїв. Він також написав кілька героїчних поем і трагедій. У поетичних творах Мільвуа помітні елементи романтизму, який пізніш набув широкого розвитку у французькій літературі.

ОПАЛЕ ЛИСТЯ

З дерев спадає на поля
Осіньне листя пожовтіле.
Гілля оголене й похиле.
Не чути співу солов'я.
Смутний і кволий від недуги,
В останній раз прийшов юнак
І до дерев, мов до потуги
Юнацьких днів, звертався так:
«Прощай навіки, тихий гаю!
Свою я долю пізнаю.
Коли твій лист сухий стрічаю,
Про смерть я згадую свою.
Я згадую слова пророчі,
Що віщували: «Прийде час —
Побачать лист опалий очі,
Але уже в останній раз.
І над твоєю головою
Здригнеться гілкою сумною
Стрункий і вічний кипарис.
Але твоє життя хупаве
Зав'яне швидше, ніж отави
Або старий похмурий ліс».
Вмираю я... Страшне дихання
Близької смерті бачу я;
Мов тінь дочасного згасання,
Минула молодість моя!
Так падай же, листок пом'ятій,
І застилай сліди від ніг,
Щоб не шукала скорбна мати
Мою могилу між доріг.
Коли ж вечірньою порою
Кохана спиниться з журбою
І тихо плакати почне, —
Тоді розбудиш ти мене
Своєю цяткою легкою...»
Сказав і зник... Без вороття...
А жовта цятка позначила
Останній день його життя.
Під дубом вироста могила...

Але кохана не прийшла
Провідать пустку самотини.
Лише чабан серед долини
Кінцем старого постола
Бентежить тишу домовини.

ОСТАННІ ХВИЛИНИ ВЕРГІЛІЯ

У хаті не своїй, далеко на чужині,
Готовий зір закрить навіки в самотині,
Вергілій ліру взяв і в надвечірній час,
Засмучений, заграв на ній в останній раз.

«О друже, Август мій, хай день твій пройде ясно!
Я шлях свій закінчив, я гину передчасно.
Вже смерті вісниця на іншу кличе путь,
Дихання уст її в моєму серці чуть.
Даремно повернув мені ти рідні ниви.
На них не жить мені, і прах мій нещасливий
Тут поховає люд в чужій землі навек.
Неаполь любий мій, мого серця лік!
Даремно так прожить хотів я дні останні.
На рідних берегах, в яснім замилюванні,
Так солодко б заснув натомлений мій прах!
Мій скромний пам'ятник на тихих берегах
Вінками б німфи там, можливо, прикрашали.
І подорожні б там щодня мій прах вітали.
Прощай же, краю мій, земля, де виріс я,
Прощай, мій отчий дім, вітчизно ти моя!
О Мантуе, прощай... Від тебе хай закони
Свої одверне Марс, що не минув Кремони!
О друзі, вже нам час навіки розійтись!
Горацій і Назон, Тібулл і Галл, колись
Згадайте ви мене, як землю я покину.
І ложе три дні ще після мого загину
Порожне хай стоїть, коли під журний спів
Ви справите бенкет, щоб вшанувать богів.
За пам'ять вашу я хотів би заспівати
Найкращі з ваших од старим співцям Еллади.
Який нещасний я!.. Я слави ще не знав.
І свій завітний труд я ледве що почав.—
Він «Енеїду» взяв схвильовано у руки.

У нього погляд враз огнем у очах запалав.—
 Слабий, безсилий труд,— рішуче він сказав,—
 Загинь без вороття! Спалю я без вагання
 Свій недозрілий твір, достойний глузування.
 Будь другом, Альмедон, і присягнись мені:
 Як тільки я помру, ти спалиш у вогні
 Ці спроби юнака, подобу «Енеїди»,
 І скажеш під кінець: «Це дар вам, Піеріди!»

Сказав він тихо це й заснув у забутті.
 Коли розвиднилось, проміння золоті
 Його важких повік вже більше не розкрили.
 Та як хатину всю вогні позолотили,
 Обітницю свою тут Альмедон згадав:
 Він запалив сосну, пахучий кедр поклав,—
 Прощай, величний твір,— лиш попіл з тебе буде!
 Але вогонь погас. І це таємне чудо
 Удруге сталось знов і втретє сталось теж.
 Бо воля то богів, і їй немає меж,
 Бо, певно, рішення то всеблагого неба.
 Звільнивсь від слів старий, що взяв колись
на себе!

І передав сувій, врятований в огні,
 Тобі, о Риме, він з пошаною в ті дні.

КВІТКА

Самотня квіточка змарніла,
 Що гордістю була полів,
 Останні пелюстки зронила
 Під грізним подихом вітрів.

Така ж коса і нас стинає,
 Підвладні тим же ми богам,—
 Зів'ялий цвіт з стебла спадає,
 Не знати більш утіхи нам.

Час обкрадає щохвилини
 І сили, й почуття святі,
 І кожна мить у безвість лине,
 І мрії гинуть в забутті.

Втрачаючи свої омани,
Ми шлем запитання гірке:
Що більш хвилинне й безталанне —
Чи квітка, чи життя людське?

ІСТИНА

Дочка небес, незнана діва,
Хоч гола вся, але цнотлива,—
Це сяє Істина сама.
Піймать красуню всяк бажає,
Ось-ось досяг... та вже нема!
Її ніхто не досягає.
Так хмарку Іксіон дарма
Замість Юнони обіймає.

МАРК-АНТУАН ДЕЗОЖ'Є

MARC-ANTOINE DESAUGIERS

1772—1827

Марк-Антуан Дезож'є був популярним у свій час поетом-піснярем. Писав він здебільшого для театральних водевілів дотепні пісеньки, позбавлені соціального змісту. В окремих деталях творів він все ж відбиває риси соціальних контрастів. Якийсь час Дезож'є очолював товариство поетів-піснярів, у якому брав участь і молодий Беранже.

ЖАН ПЛАКСИВИЙ І ЖАН ВЕСЕЛИЙ

Різні Жани є між нами
І на вдачу, і з лица,—
Цей вмивається сльозами,
Той регоче без кінця.
Кожен змалечку вразливий,
Чи від щастя, чи від ран,—
Вічно плаче Жан плаксивий,
І смішить веселий Жан.

Знов трагедія невдачі
Зазнає в останній час,—
Кажуть глядачі ледачі:
— Не хвилює зовсім нас! —
Автор вірить в час щасливий,
Та щодня той самий стан...
Гірко тужить Жан плаксивий,
І свистить веселий Жан.

Гнів Жан-Жака не стихає,
Словом він вражає всіх,
І серця нам очищає
Жана Лафонтена сміх.
З них один завжди журливий,
А другий над лихом пан:
Не вмовкає Жан плаксивий,
І живе веселий Жан!

Якось Жан, що людям воду
Вік носив, з нудьги сконав,
Другий Жан, питущий зроду,
Біля жбана дуба дав.
На могилі вірш чутливий
Написав хтось із селян:
«Дудлив воду Жан плаксивий,
Пив вино веселий Жан».

Перед смертю на пораду
Рідних скликав багатій,—

Жан веселий став позаду,
Став попереду плаксіє.
Рід схилився мовчазливий,
Як помер старий тиран,—
Гірко плакав Жан плаксивий,
І сміявсь веселий Жан.

О співці мистецтва жити,
Повсякчас здоровим будь,
Що завжди для апетиту
Ладні з чарочки хильнуть,—
Пісні гомін дзюркотливий
Хай розгонить млу оман,—
Щоб не будь як Жан плаксивий,
Щоб сміявсь веселий Жан!

ПЕС І КІТ

Пес і кіт,
Пес і кіт —
У двобою
Між собою;
Цілий світ,
Цілий світ,
Що не хата — пес і кіт.

І в Парижі, де не глянь,
Всі гризуться без вагань,
І поет, і видавець,
І книгар, і покупець...

А письменники в житті,
Наші зорі золоті,
І раніше, і тепер,
Як Руссо або Вольтер...

Де Егейське море снить,
Як нещадний бій спинить
Поміж турком запальним
І повстанцем бойовим?

А новітні продавці,
Різні маклери й купці,
Ще менжують всі гуртом
І фургоном, і сукном...

Бій шалений не спиня
Морок ночі й сяйво дня,
Вже воюють нині в нас
І свіча, й брикет, і газ...

А класичний чистий стиль
Й романтична темна цвіль?
Вічно з правдою війну
Суд провадить потайну.

А безжурність і печаль
Чи розпуста і мораль,
А ворогування й мир
Чи хвала і поговір?

Скрізь — на біржі і в суді,
В повсякденному бутті,
Що ми бачим щодоби?
Вир страшної боротьби.

Пес і кіт,
Пес і кіт —
У двою
Між собою;
Цілий світ,
Цілий світ,
Що не хата — пес і кіт.

П'ЕР-ЖАН БЕРАНЖЕ

PIERRE-JEAN BÉRANGER

1780—1857

Видатний представник французької революційно-демократичної літератури, славнозвісний поет-пісняр П'єр-Жан Беранже спочатку виступав у різних жанрах. Але найяскравіше виявив себе як неперевершений майстер сатиричної соціально-політичної пісні. Починаючи від відомої пісеньки «Король Івето», написаної в 1813 р., і до останніх днів життя він завжди у своїх віршах виступав проти феодально-католицької реакції, а в період Липневої революції скеровував свої сатиричні стріли проти тогочасної буржуазії, на захист бідноти і пролетаріату. За бойовий дух своїх пісень Беранже не раз був засуджений до тюремного ув'язнення. Карл Маркс назвав його «безсмертним Беранже». Спрямовані проти політичної реакції, сповнені любові до простого люду, сатиричні пісні Беранже були близькі не тільки французькому народові. «Це великий світовий поет».— писав у свій час В. Белінський про нього. Волелюбні пісні його в перекладах В. Курочкіна були дуже популярні серед російських і українських революційно-демократичних кіл. Захоплювався його творами і великий наш поет Тарас Шевченко. «Хоч переклад Курочкіна з Беранже прочитаєш,— писав він у щоденнику,— згадуючи про своє заслання,— все-таки легше стане...» Українською мовою революційні та атеїстичні твори видатного французького поета перекладали П. Грабовський, В. Самійленко, Х. Алчевська, П. Капельгородський, В. Щурат, П. Филипovich, С. Буда та ін.

КОРОЛЬ ІВЕТО

Жив король у старім Івето,—
Постать мало відома;
Слави він унікав, як ніхто,
Спав без просипу дома.
Мов корону, носив неборак
Зшитий жінкою м'ятий ковпак.
Он як!
Хо-хо! Хо-хо! Ха-ха! Ха-ха!
Де кращого взять короля?
Ля-ля!

У палаці солом'янім жив,
Ів поживну там страву;
Часом він на ослі об'їздив
Свою рідну державу.
Був веселий володар простий,
А стеріг його пес престарий,
Худий.
Хо-хо! Хо-хо! Ха-ха! Ха-ха!
Де кращого взять короля?
Ля-ля!

Не чинив він нікому турбот,
Лиш чималу мав спрагу;
За щасливий і любий народ
Пив охоче він брагу.
Сам податок за дружнім столом
Брав із бочки своїм черпаком
З гербом.
Хо-хо! Хо-хо! Ха-ха! Ха-ха!
Де кращого взять короля?
Ля-ля!

Він собою жінок чарував,
І його там кохали,
І всі піддані не без підстав
Батьком рідним вважали.
Не любив він ні з ким воювать,
Лиш у тир він водив свою рать
Стрілять.

Хо-хо! Хо-хо! Ха-ха! Ха-ха!
 Де кращого взять короля?
 Ля-ля!

Він не збільшував земель своїх,
 Був сусідом спокійним,
 Та вважав ще шукання утіх
 Він законом постійним.
 І коли цей володар сконав,
 Весь народ над труною стояв —
 Ридав.

Хо-хо! Хо-хо! Ха-ха! Ха-ха!
 Де кращого взять короля?
 Ля-ля!

Та зберігся портрет добряка,
 Що впокоївсь у бозі,—
 Він висить над дверима шинка
 У провінції й досі.

Там у свята всі дудлять вино
 І співають, як звикли давно,
 Одно:

«Хо-хо! Хо-хо! Ха-ха! Ха-ха!
 Де кращого взять короля?
 Ля-ля».

ВЕЛЬМОЖА

Безмежно вдячний я дружині:
 Від неї всі чини мої!
 Вельможі другом став я нині
 Лиш завдяки красі її.
 Тепер сенатор повсякчас
 Заходить, наче свій, до нас.

Одна сім'я!

Одна сім'я!

Вельможний пане, честь моя —
 Служити вам. Щасливий я!

Раз до міністра він зимою
 На бал мою дружину взяв.
 При всіх, зустрівшись зі мною,

Він руку приязно стискав.
Немає в нього зовсім вад,
Завжди між нами справжній лад.
Одна сім'я!
Одна сім'я!
Вельможний пане, честь моя —
Служити вам. Щасливий я!

Дружину ніжно він леліє,
Всміхається на мій уклін.
Коли ж дружина захворіє,
Зі мною в карти грає він.
І в день народження мого
Він друга привітав свого.
Одна сім'я!
Одна сім'я!
Вельможний пане, честь моя —
Служити вам. Щасливий я!

А раз, коли після обіду
Я вже збирався спочивать,
Промовив він, привітний з виду:
«В цей час вам добре б погулять!
А щоб не змокнув одяг ваш,—
Візьміть собі мій екіпаж...»
Одна сім'я!
Одна сім'я!
Вельможний пане, честь моя —
Служити вам. Щасливий я!

Надвечір яюсь у неділю
Він нас повів до себе в дім.
Лилось шампанське на дозвіллю,
Дружина гомоніла з ним.
А на ніч ліжко він мені
Найкраще дав, немов рідні.
Одна сім'я!
Одна сім'я!
Вельможний пане, честь моя —
Служити вам. Щасливий я!

Коли ж нам бог послав дитину,
То він хрещеним батьком став.
І сльози лив він у хустину,
Як немовлятко цілував.
Тоді ж він записав дитя

У заповіт на все життя.
Одна сім'я!
Одна сім'я!
Вельможний пане, честь моя —
Служити вам. Щасливий я!

А як сміється він сердечно!
Раз добре випив я вина
І так почав не досить гречно:
«Дружина... кажуть, що вона...
(Як це сказати без образ?)
Скакали в гречку ви не раз».
Одна сім'я!
Одна сім'я!
Вельможний пане, честь моя —
Служити вам. Щасливий я!

ПАН ЮДА

Ну й шахрай пан Юда зроду,—
Всім клянеться цілий вік:
Одного тримався броду,
Був надійний чоловік.
І червоним звався у нас,
Бувши білим водночас.
Тихше всі,
Тихше всі,—
Йде пан Юда,— будь грозі!
Будь грозі! Будь грозі!

Наглядач, і жрець моралі,
І знавець усіх новин,
У словесному запалі
Ліберал завзятий він.
Та як мова йде, бува,
Про людські у нас права,—
Тихше всі,
Тихше всі,—
Йде пан Юда,— будь грозі!
Будь грозі! Будь грозі!

Без належної любові
Юда носить неспроста
На собі вбрання військове
Та чіпляє ще й хреста.
Та хоч ми у дні боїв
Любимо своїх бійців,—
Тихше всі,
Тихше всі,—
Йде пан Юда,— будь грозі!
Будь грозі! Будь грозі!

Пельку він свою зміїну
Розкриває без кінця,
Захищає батьківщину,—
Просто міниться з лиця.
Та як згадуєм під спів
Ми французів-брехунів,—
Тихше всі,
Тихше всі,—
Йде пан Юда,— будь грозі!
Будь грозі! Будь грозі!

На весь голос каже Юда:
«Любі друзі, з давнини
Шпигуни у нас є всюди,
Наганяють жах вони».
Та як ми їдким слівцем
Шпигунів отих клянем,—
Тихше всі,
Тихше всі,—
Йде пан Юда,— будь грозі!
Будь грозі! Будь грозі!

КЛЮЧІ ВІД РАЮ

Святий Петро — о диво з див —
Ключі від раю загубив.
(Що вдієш з долею лихою?)
Марго у нього, як на гріх,
З кишени вранці вкрала їх.
«Верни ключі мої,—
Петро благав її,—
Доволі жартувать зі мною!»

Але Марго, весела вкрай,
 Відкрила навстіж двері в рай.
 (Що вдієш з долею лихою?)
 У райські кущі мчать мерщій
 Ряди злочинців і повій.
     «Верни ключі мої,—
     Петро благав її,—
 Доволі жартувать зі мною!»

Юрбою по святій стезі
 Біжать євреї й турки всі.
 (Що вдієш з долею лихою?)
 Прибіг і папа в рай тоді,
 Хоч був він грішник у житті.
     «Верни ключі мої,—
     Петро благав її,—
 Доволі жартувать зі мною!»

Вже єзуїти, о Марго,
 Біжать без дозволу твого.
 (Що вдієш з долею лихою?)
 Хоч і не ангели вони,
 Та лізуть, діти сатани.
     «Верни ключі мої,—
     Петро благав її,—
 Доволі жартувать зі мною!»

Дарма із уст шалених чуть:
 «Бог нетерпимим мусить бути!»
 (Що вдієш з долею лихою?)
 Знов біс явився в світі цім,
 Рогатим він стає святим.
     «Верни ключі мої,—
     Петро благав її,—
 Доволі жартувать зі мною!»

Бог сатану святим признав,
 Декретом пекло скасував.
 (Що вдієш з долею лихою?)
 Настали супокійні дні,
 Не смажать більш людей в огні.
     «Верни ключі мої,—
     Петро благав її,—
 Доволі жартувать зі мною!»
 В раю жить весело для всіх.

Петро вертає в рай під сміх.
(Що вдієш з долею лихою?)
Та грішні душі перед ним
Закрили браму в божий дім.
«Верни ключі мої,—
Петро благав її,—
Доволі жартувать зі мною!»

ПАЛАМАР

Важка робота — будь паламарем!
Сьогодні йде обідня спозарана.
Мене ж чекає келих із винцем,
Жде за столом уже давненько Жанна.
Вона частує смачно, хай їй грець!
Чому так довго тягне панотець!
Та швидше, отче-сатано!
Спізнюсь, їй-богу!
Пора в дорогу!
Чекає Жанна, жде вино.
«Ізидем», отче, час давно!

Вже догадались півчі-пустуни,
Що завдає мені тяжкої муки.
Навмисне довго гаються вони!
Уже сверблять на вас у мене руки.
Скоріш обідню правте до кінця,—
Я ставлю пляшку — пийте до денця!
Та швидше, отче-сатано!
Спізнюсь, їй-богу!
Пора в дорогу!
Чекає Жанна, жде вино.
«Ізидем», отче, час давно!

Не гав, церковний стороже, не спи.
Жінки стоять у церкві до нестями,—
Вони молитись згодні щодоби,
А панотець цікавиться жінками.
Коли б на сповідь та прийшла Бабе,
Затримувать не дав би він себе!
Та швидше, отче-сатано!
Спізнюсь, їй-богу!

Пора в дорогу!
Чекає Жанна, жде вино.
«Ізидем», отче, час давно!

Недавно в гості, отче, звали вас.
Про день той, певне, згадуєте й нині?
Тоді ви кинули, хоча був ранній час,
Євангелію десь на половині.
Паламареві, друже, допоможіть,
Пів «Вірую» галопом прокажіть!
Та швидше, отче-сатано!
Спізнюсь, їй-богу!
Пора в дорогу!
Чекає Жанна, жде вино.
«Ізидем», отче, час давно!

МОЩІ

Устами якось я припав
До раки нашого святого.
Та ось дзвонар старий сказав:
«А хочеш бачити живого?»
«Гаразд!» — я мовив. І за мить,
Немов видіння те Христове,
Встає святитель і кричить,
Підвівши очі у блакить:
«Цілуйте мощі, о братове!
Шануйте мощі, о братове!»

Регоче навісний кістяк,
У боки взявшись зухвало.
«У пеклі смажусь я, бідак,
Вважайте, літ уже чимало.
Але прелат за давніх днів,
З великої, либонь, любові,
Щоб більше мати баришів,
Купив кістяк мій у катів.
Цілуйте мощі, о братове!
Шануйте мощі, о братове!»

Бродягою я був колись,
Злодюгою і шарлатаном.

Пізніш я був відомий скрізь
Піратів грізних капітаном.
В монастирях і у церквах
Здирав оздобу я чудові
І розкидав священний прах
Із рак святих, ченцям на жах.
Цілуйте мощі, о братове!
Шануйте мощі, о братове!

Під склом оцим лежить свята,
Мов ангел той із личком білим.
Та це ж єврейка молода,
Що чарувала ніжним тілом...
Не зупинити чарів злих!
Прелати йшли в палкі окови.
І двадцять ченчиків дурних
Загинули від мук страшних.
Цілуйте мощі, о братове!
Шануйте мощі, о братове!

Схились над черепом оцим,
Цілуй святого кожним святом.
Він був розбійником лихим,
І бездоганим був він катом.
Любили королі земні
І славили його в розмові.
До того ж допоміг мені
Він стать святим у давні дні.
Цілуйте мощі, о братове!
Шануйте мощі, о братове!

Із славним іменем святих
Ми в раках лежимо глибоких,
І гроші сиплються до них.
Це краще із чудес високих!
Та біс уже сурмить у ріг,
І час мені лежать у схові».
Святий ще дещо вкрасти встиг,
І в раку золоту він ліг.
Цілуйте мощі, о братове!
Шануйте мощі, о братове!

СВЯЩЕННИЙ СОЮЗ НАРОДІВ

Я бачив: мир по світу йшов тропою
І сів жито, золото й квітки.
Навік гармати змовкли після бою,
Затихли в небі грізні блискавки.
І він сказав: «Пильнуйте вічно згоди,
Французи, німці, росіяни, всі.
В союз священний з'єднуйтесь, народи,
У дружбі і красі!

Вам годі, смертні, у незгоді жити,
Були ви досі мов у сні тяжкім.
Але вам краще б світ вець обновити,
Щоб жить спокійно у краю земнім!
Ви знемогли, не знаючи свободи,
Ви загубили шлях, що сявав у грозі.
В союз священний з'єднуйтесь, народи,
У дружбі і красі!

Серед людей вирують чвар пожари,
Подме лиш вітер — і земля в огні.
Коли ж розвіються хоч трохи хмари,
Плуг пада з рук, скалічених в борні.
Скрізь у полях, де ратні йдуть походи,
Стоять жита в скривавленій росі.
В союз священний з'єднуйтесь, народи,
У дружбі і красі!

Володарі в краях, що димом вкриті,
Лічити сміють скіпетром своїм
Прибутки й трупи, кров'ю геть залиті
В своїм тріумфі, дикім і страшнім.
Людська отаро рабської породи,
Невже вам жить під ігом в барлозі?
В союз священний з'єднуйтесь, народи,
У дружбі і красі!

З жорстоким Марсом нам не по дорозі.
Права верніте скореним краям!
Вже годі кров вам лити у знемозі
На зиск загарбникам, на славу королям!
Світилам марним вірити вам годі,
Хай світить сонце, — щастя на часі!
В союз священний з'єднуйтесь, народи,
У дружбі і красі!

Зітхніть нарешті радісно на волі,
Минуле геть із пам'яті зітріть.
З піснями сійте у рахманнім полі,
Своїм мистецтвом мирові служіть!
Творіть на лоні щедрої природи,
Плоди зривайте на рясній лозі.
В союз священний з'єднуйтесь, народи,
У дружбі і красі!»

Так мовив мир в величнім супокої,
І стихли у покорі королі.
Прибрався мир земний, мов сад весною,
І знов розквітгли квіти на землі.
Йде військо геть, забувши про незгоди,
І ллються вина, і радіють всі.
В союз священний з'єднуйтесь, народи,
У дружбі і красі!

МІСІОНЕРИ

Сказав раз якось сатана:
«Кругом нависли хмари,
Скрізь сяє істина ясна,
Зникають зовсім чвари.
Наказую: в найближчий час,
Чорти, мій виконать наказ.
Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

Ви проникайте до столиць,
У села йдіть між люди.
Лойоли спритного лисиць
Беріть за приклад всюди.
Ховайте лиш свої хвости,
В руках тримаючи хрести.
Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

Творіте всюди чудеса,
Робіть побільше шкоди!
Хай інших ваблять небеса,
Втішають нас доходи.
Щоб краще затягти в ярмо,
Поширюйте святе письмо.
Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

Ганьбіть освічених людей,
Руйнуйте скрізь родини.
Розбещуйте серця дітей,
Хай честь жіноча гине!
Щоб розпалити почуття,
Співайте про святе життя.
Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте скрізь освіту,
Паліть багаття чвар!

Розправи у лукавій грі
Хваліть ви на амвоні.
Хай буде трон на олтарі,
А не олтар на троні!
Хай церкві служать на землі
Васалом вірним королі!
Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте скрізь освіту,
Паліть багаття чвар!

Хай нетерпимість сіє страх,
Девізом нашим стане,
Хай протестанти на вогнях
Свої лікують рани!
Від вільнодумців на весь край
Смердить горілим м'ясом хай!
Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!»

Скінчив наказ свій сатана.
Ревуть чортів отари.
Іде з просвітою війна,
Заслали обрій хмари.
Танцює згряя чаклунів,
Знущається з святих огнів.
Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

ПОТОП

Немов якийсь пророк величний давній,
Насмілюсь я майбутнє проректи:
Залле потоп увесь наш світ безславний,
Щоб деспотизм тиранів геть змести!
Вже океан весь обрій заливає,
Ревуть вали в страшній своїй красі.
«Ти, певне, мариш!» — хтось мені гукає.
Ну й диваки! Вони потонуть всі!

Чим деспоти перед народом винні?
Жахливі іноді закони їх.
Та часто ми тягар несли на спині,
Бо забували силу прав своїх!
Вже валять хвилі злих тиранів грати,—
Їх судний день надходить у грозі!
Царі ковчег не встигли збудувати.
Ну й диваки! Вони потонуть всі.

Хто хвилі зупиня? Злий деспот чорний,
Що в африканській править глушині.
Він каже їм: «Потоки хвиль незборні,
Доходи вдвічі збільшіть ви мені!»
Він має зисків від рабів доволі,
Поки ще він царем будь у сназі,
Він продає підданців у неволю.
Ну й диваки! Вони потонуть всі!

Ось азіатський деспот теж гукає:
 «Жінки і євнухи, сюди ви йдіть!
 Поставить можна греблю з вас безкраю,
 І нею хвилі можна зупинить!»
 І курячи кальян в своїм сералі,
 Не вірячи ані одній сльозі,
 Тне він людей і садить їх на палі.
 Ну й диваки! Вони потонуть всі!

Рокочуть хвилі, заливають гори.
 Тирани стогнуть, злякано вони
 Благають бога: «Поможи, суворий!»
 «Ідіть на дно!» — гримить з височини.
 Росте потоп... Хто стримає ці хвилі?
 Вони гудуть в скривавленій росі,
 До ніг тиранів мчать у повній силі.
 Ну й диваки! Вони потонуть всі.

Мов океан — народ, який поволі
 Звільняється від рабства й кайданів,
 Який іде до світла і до волі
 І геть змете одвічних ворогів!
 Так доля прирекла непереборна,
 Що рушить хвилі... Кара на часі!
 І сонце заспокоїть води чорні.
 А деспоти?! Вони потонуть всі!

РУДА ЖАННА,
 або
 ЖІНКА БРАКОНЬЄРА

Лежить коло грудей малятко,
 Друге на спині в ганчірках.
 А старше тягнеться хлоп'ятко
 За нею в драних шкарбанах.
 Чекає їх життя погане, —
 Їх батько у тюрмі тепер.
 До краю жаль Рудої Жанни!
 Спіймавсь у лісі браконьєр.

Вона жила в сім'ї щаслива,
 Співала, мила і пекла.

Зростала ввічлива на диво
І добре серце зберегла.
У танці я біля платана
Йй руки тис, мов кавалер.
До краю жаль Рудої Жанни!
Спіймавсь у лісі браконьєр.

До неї сватався хлопчина,—
Багатий був. І літ одних.
Та й кинув. Знов сама дівчина,—
Сміються люди з кіс рудих.
І кожен так. Ніхто не стане
Без віна брать рудих мегер.
До краю жаль Рудої Жанни!
Спіймавсь у лісі браконьєр.

Та мовив він: «Що б не казали,
Я одружуся й на рудій.
І скільки б ми не бідували,
Я маю зброю й закут свій.
А піп за гроші у сутані
Наш шлюб освятить без химер».
До краю жаль Рудої Жанни!
Спіймавсь у лісі браконьєр.

Вона будь матір'ю хотіла,
Любить бажала так вона!
І трьох дітей вона родила —
В гаю, без помочі, одна.
Та кожне свіже і рум'яне,
Мов цвіт весни чи глиб озер.
До краю жаль Рудої Жанни!
Спіймавсь у лісі браконьєр.

Яке чудове серце в неї!
Серед обов'язків тяжких
Радіє з дітвори своєї:
«Чорняві, наче батько їх!»
Від жарту й батьку легше стане,
Коли в тюрмі ще не помер.
До краю жаль Рудої Жанни!
Спіймавсь у лісі браконьєр.

НЕНАЖЕРИ

Присвячується гурманам

Панове, годі, далєбі,
Вам страви вибирать собі.
Адже це злочин перед тими,
Хто крихтами живе черствими.
Дійти так можна до біди,—
Не важко луснуть від їди!
Та смерть людині зовсім не до спіху.
Якщо вже луснуть,— так від сміху!
Краще луснути від сміху.

Чи з повним ротом можеш ти
Слова любові проректи?
Зустрівши ваші пухлі щоки,
Красуні геть біжать навтьоки.
Хропти весь день баском густим
Лиш можна з черевом товстим.
Ваш повний вид — лиш людям на потіху.
Якщо вже луснуть,— так від сміху!
Краще луснути від сміху.

Любителі потрав смачних,
Ви споживали б вічно їх.
Вінки лаврові нам не любі,
Вас тішить лист лавровий в супі,
Він служить вам замість приправ
До різних куховарських страв.
Вам слава кухаря дає велику втіху.
Якщо вже луснуть,— так від сміху!
Краще луснути від сміху.

Ви страви любите смачні,
Сальце б ви їли цілі дні;
Щоб краще все пережувати,
Не любите ви жартувати,—
Хоч є дотепники у нас,
Що познущалися б із вас.
Та киньмо ці сумні розмови к лиху!
Якщо вже луснуть,— так від сміху!
Краще луснути від сміху.

Ні, треба їсти й треба пить,
Щоб веселіш у світі жить,

Щоб дружба, радість і кохання
Будили наші поривання,
Щоб думка сяяла ясна
Під плюскіт пінного вина,
Щоб пісня гнала геть нудоту тиху.
Якщо вже луснуть, — так від сміху!
Краще луснути від сміху.

ЛАСТІВКИ

Над річкою бранець в неволі
До ластівок так гомонів:
«Я бачу вас вільних у полі.
Ви линете з дальніх країв.
Від лютої хуги страшної
В краї летите ви ясні.
Ви з Франції, певне, старої?
Скажіть про вітчизну хоч слово мені!

В тяжкому я горі благаю:
Скажіте хоч слово мерщій
Про край той, де я серед гаю
Зростав у родині своїй,
Де річка тече під горою
І пахне бузок навесні,
Де хатка моя над рікою.
Скажіть же про неї хоч слово мені!

О ластівко, може, росла ти
Під дахом тим самим, що й я.
Сумує за мною там мати,
Там мучиться неня моя.
Чи діждеться сина, одначе,
Матуся у самотині?
Вона виглядає і плаче.
Скажіть же про нею хоч слово мені!

Чи заміжжю люба сестриця?
Чи добре весілля було?
Весільних пісень, як годиться,
До ранку співало село?
А друзі з далекого дому,

Що разом були на війні,
 Чи всі повернули додому?
 Скажіть же про друзів хоч слово мені!

Чи, може, чужинець зухвалий
 Вітчизну мою сплюндровав?
 І край мій, страшний від потали,
 Жахливою пустокою став...
 Вмирає матуся в неволі,
 А я в кайданах в чужині.
 Ви, ластівки, линете з волі,—
 Скажіть же про Францію слово мені!»

ГОРИЩЕ

Я знову тут, де в роки молодечі
 Зазнати злиднів довелось мені.
 Та в двадцять літ п'янки нас тішать речі,—
 Вино, кохання, друзі та пісні.
 Хоч, юний, слави я не знав тоді ще,
 Та не зважав я, гордий, на весь світ,
 І легко так я сходив на горище...
 Так легко на горищі в двадцять літ!

Про те, як жив, хай будуть люди знати.
 Стояло ліжко там, а тут мій стіл.
 На цій стіні почав я вірш писати,—
 Заніс його часів минулих пил.
 Всього життя юнацькі втіхи варті.
 Вернути б час, коли я на обід
 Не раз годинник закладав в ломбарді...
 Так гарно на горищі в двадцять літ!

З'являлась часто тут Лізетта-краля,
 Весела, жвава, славна, чарівна.
 Вона дбайливо так своєю шаллю
 Не раз завішувала край вікна.
 Її вбрання уже з бильця звисає.
 Амур нам шле вабливий свій привіт.
 Яка утішна мить! — це кожен знає.
 Так гарно на горищі в двадцять літ!

Той дивний день я не забуду зроду,
Коли під гомін дружніх голосів
За цим столом почув я про свободу
І співом тут її своїм зустрів.
Ревли гармати, клекотали дзвони.
Тоді навіки зник тиранів гніт.
Пили ми всі за Францію без трону.
Так гарно на горищі в двадцять літ!

На цім горищі є що спогадати.
Та як далеко мрій юнацьких дим!
Хотів би решту днів я проміняти
За мить єдину на горищі цім.
Думки про славу, про кохання мрії
І перший крок у життьовий похід,
Де так освітлюють твій шлях надії...
Так гарно на горищі в двадцять літ!

БУДЬ Я КОРОЛЬ

«Будь я король — володар над співцями,—
Якось улесливець шепнув мені,—
То мій престол з державними гербами
Хитнули б геть палкі твої пісні!

Відчув би люд по бойовому тону
Гучних твоїх пісень визвольну роль,—
І я б тремтів за скіпетр і корону,—
Будь я король!»

МАРСЕЛІНА ДЕБОРД-ВАЛЬМОР

MARCELINE DEBORDES-VALMORE

1786 — 1859

Марселіна Деборд-Вальмор широко відома як автор найніжніших і найщиріших ліричних віршів у французькій поезії. «Це сама поезія»,— якось висловився про неї Віктор Гюго. Невимушена безпосередність і надзвичайна простота є основними рисами її ліричної поезії. Особисте життя Деборд-Вальмор склалося нещасливо. Дитинство її пройшло в бідності. Після невдалої подорожі до Америки, під час якої вона втратила свою матір, Деборд-Вальмор залишилась сиротою. Повернувшись на батьківщину, стає співачкою і має певний успіх. Але через нещасливе кохання кидає сцену. Всі ці злигодні нещасливого життя накладають елегантний відбиток на її ліричну поезію. Щира поетична творчість Деборд-Вальмор привернула увагу широкого читача після виходу її першої збірки. Багато її глибоко емоційних і мелодійних віршів було перекладено на музику. Пізніш Деборд-Вальмор написала чимало популярних книжок для дітей і юнацтва. Лірична її творчість мала широкий відгомін не тільки в літературній Франції, а й за кордоном. Багато її поетичних творів перекладалися різними мовами. А відомий німецький письменник Стефан Цвейг, крім майстерних перекладів її ліричних творів, залишив високохудожній і задушевний нарис життя і творчості славнозвісної ліричної поетеси.

ПЕРША ЛЮБОВ

Чи пам'ятаєте ви юну діву,
Її легку ходу і ніжний зір?
Свою весну зустрівши чарівливу,
Вона поринула в любовний вир.

Ніяких клятв вона не вимагала,—
Душа була наївна і чуйна.
Вона уперше щиро покохала,
І віддалась без сорому вона.

Та втратила вона свою оману,
Хвилиanne щастя не вернути знов!
Не бачить більше їй весну туманну,—
Але всміхнулась перша їй любов.

ДОЗВОЛЕНЕ ПРИЗНАННЯ

Заходь, мій Олів'є, я маю щось сказати,—
Від нені дозвіл є, весела я в ці дні.
Гаразд, не буду більш. Чи вмієш ти читати?
Від нені дозвіл є,— у вічі глянь мені.

Ось я примружуюсь. Як соромно без краю!
Я зашарілася,— невже не бачиш ти?
Від нені дозвіл є,— тобі я пробачаю,—
На серденько мені ти руку поклади.

Та твій тривожний вид мене хвилює дуже.
Солодкі ті слова, що серце промовля.
Хіба не чуєш їх? До уст прилинь, мій друже!
Нічого не скажу. Закрила очі я.

ПОБАЧЕННЯ

Романс

Він жде мене! Не знаю я, чому у неспокої
 Хвилює так мене любов, це почуття сумне:
 Знов серце зупиняється у мене під рукою.
 Годинник б'є, я слухаю... Та, може, все мине,—
 Він жде мене!

Він жде мене! Де я знайду для зачіски ті квіти,
 Що він давно так любить їх суцвіття запашне?
 Чомусь не в силі я одіть на шию самоцвіти,
 І в дзеркало я не дивлюсь... Та, може, все мине,—
 Він жде мене!

Він жде мене! Та не вернуть щасливих днів
сльозами.
 Що діять серцю, щоб було його лице ясне?
 Не заспокоїть більш його ні словом, ні квітками.
 Сумує він, зітхає він... Та, може, все мине,—
 Він жде мене!

Він жде мене! Чи буду я при зустрічі щаслива?
 Так б'ється серденько моє,— мов чує щось
страшне!
 Чи буду я ласкава з ним, чи буду я журлива?
 Так плакати, нене, хочеться... Та, може, все мине,—
 Він жде мене!

ТРОЯНДИ СААДІ

Сьогодні ранком я тобі троянд нарвала,
 Але я стільки їх в мій пояс нав'язала,
 Що у міцні вузли їх не могла стягти.

Порвався пояс мій. В далекому просторі
 Мої квітки летять під вітром десь у морі.
 Вода ніколи більш не верне їх сюди.

Огнисто-сяйними від них тоді здавались хвилі.
 І досі пахнуть ще від них убрання білі...
 Подихать згадками до мене ти прийди!

СПОМИН

Коли він раптом зблід, коли він на півслові
Схвильовано спинивсь у надвечірній час;
Коли з-під вій густих, мов блискавки грозові,
Огні його очей вразили серце враз;
Коли вся ніжність рис його ясного лику,
Що не згасаючи сія,
Відбилась у мені, лишила слід довіку,—
Він не любив,— любила я!

ЖІНОЧИЙ ЛИСТ

Я знаю, що жінки не мусили б писати.
І все ж пишу,—
Щоб у моєму серці зміг ти прочитати,
Чим вік дишу.

Як розійшлися ми, тобою в кожному слові
Душа живе.
І всоте сказане від щирої любові —
Повік нове.

Щасливий завжди будь! І я чекати буду
Щасливих днів.
Я мрію, і дивлюсь, і виглядаю всюди
Твоїх шляхів.

Коли ж тебе черкне десь ластівка хупава
Кінцем крила,
То знай — хотіла я торкнутися ласкаво
Твого чола.

Так, ти пішов навек! І все кудись зникає,—
І цвіт, і даль,
І літо одійшло, і ніжну душу крає
Журба й печаль.

Але ж коли тепер лише надії й грози
    Лишились нам,—
Поділим їх: тобі — надії хай, а сльози —
    Моїм очам.

О ні! Не хочу я, щоб зажурився коханий
    Хоча б на мить.
Бажаю вік тобі, мій голубе жаданий,
    Щасливо жить!

МАГЮ

MAGU

1788—1860

Народний поет-робітник, за професією ткач, що писувався іменем Магю, друкувався переважно в журналі «Народний вулик» (1839) та в антологіях «Соціальні вірші робітників» (1841) і «Народні поети ХІХ ст.» (1846). Але під кінець життя він видав окремо дві збірки своїх поезій з передмовами Жорж Санд і П'єра Беранже. Особливо популярна в свій час була його пісня «До мого човника».

ДО МОГО ЧОВНИКА

Пробігай хутчій переді мною,
Швидше, рідний човнику, лети!
Я люблю тебе, щодня з тобою,
З юних літ мене годуєш ти.

Обіцяв тебе я пам'ятати,
Згадують у радості й журбі...
Хочу знов тебе я привітати,
Буду всюди вірним я тобі.

Ніжну ліру я повішу нині
На верстаті славному моім.
Все збагнув я знов у цій хвилині,
Знов схиливсь над човником своїм.

Маю втіху з цього я велику,
Отакий уже у мене смак!
Книг я різних прочитав без ліку,
З ними час минає швидко так!

Тільки сонце вигляне зі сходу
І весна появиться в диму,
Я люблю оспівувать природу...
Та чи можу кинуть я тюрму?

Як мені зустріть у небі зірку?
Я на те не маю більш надій.
Вік до мене у сумну квартиру
Не загляне промінь золотий!

В цій хатині, хмурій і самотній,
В цім льоху, студенім і страшнім,
Я мов тїнь, неначе сум мертвотний,
Що лежить на цвинтарі глухим.

Що мене підтримує? Надія,
Світла віра у добро ясне.
Незалежність — ось де моя мрія,
Лиш вона ще радує мене...

Та не довго доля зла кепкує,—
Після бур година настає!
Вірші ці на полотні пишу я,
І мені це радощі дає.

Швидко час минає вечорами,
Він летить на крилоньках легких.
За верстат сідаю я з піснями,—
Стільки мрій нездійснених у них!

Пробігай хутчій переді мною,
Швидше, рідний човнику, лети!
Я люблю тебе, щодня з тобою,
З юних літ мене годуєш ти.

АЛЬФОНС ЛАМАРТИН

ALPHONSE LAMARTINE

1790—1869

Альфонс-Луї Пра де Ламартін був типовим представником реакційного романтизму у французькій поезії. Своїми першими ліричними збірками «Поетичні роздуми» та «Нові поетичні роздуми» він виявив себе як поет ліричних півтонів, далеких від життєвої дійсності, як автор безплотних віршів, зітканих, за висловом В. Белінського, «із зітхань, охів, хмар, туманів, випарів, тіней і привидів». У його пізніших поемах «Жослен» і «Падіння ангела» помітна реакційна ідеалізація патріархального ладу. Згодом він переходить на позиції буржуазного лібералізму, а після революції 1848 р., ставши міністром закордонних справ, а фактично головою тимчасового уряду, пропагує ідею примирення класів у буржуазній республіці. Фрідріх Енгельс вважав Ламартіна того часу «класичним героєм епохи зрадництва народу, прихованого під поетичними квітками і риторичною мішурою». Тогочасна ідейна позиція Ламартіна яскраво виявилась в його історичній праці «Історія жирондистів», де він різко виступав проти яacobinців. Захопившись політичною кар'єрою, Ламартін довгий час майже зовсім не виступав як поет. Коли ж дістав поразку на президентських виборах і відійшов від політичної діяльності, він знову повернувся до літературної роботи. Але його поетичні та прозові твори того часу не мають істотного літературного значення. В історії французької літератури поезія Ламартіна залишається типовим взірцем реакційного романтичного стилю. Але певна мелодійність і емоційність його віршів, а також своєрідність мальовничих засобів свідчать про новий етап звільнення французької поезії від нормативних пут класицизму.

САМОТНІСТЬ

Як сонце гасне десь, цю мить у самотині
Під дубом на горбі сиджу в задумі я
І стомлено дивлюсь, як міниться в долині
І тьмариться кругом у сутінках земля.

Ось плещеться ріка схвильовано-грайлива,
І мчить запінена у темну далину;
Там став виблискує, і спить вода манлива,
І першу зірку я стрічаю там ясну.

Останній промінець осяяв сині гори,
Де мріють на верхах сумні вінки лісів;
І колісниця мли спустилась на простори,
Туман густий упав на крайки берегів.

І чуть вечірній дзвін з готичної будови,—
В повітрі чистому так тужно лине він;
І довго слухає мандрівник край діброви
Останній гомін дня і цей похмурий дзвін.

Але до цих картин моя душа байдужа,
Вона не відає натхненних почуттів;
Я по землі іду, немовби тінь недужа,
Бо життедайний лик не гріє більш мерців.

Даремно я дивлюсь очима запальними
На південь з півночі, із заходу на схід,
Перебігаю скрізь просторами земними,—
Я мушу всім сказати: «Я втратив щастя слід!»

Нащо мені сади і ріки, луки й ниви?
Не вабить більш мене їх привид чарівний.
Палаці і хатки... Яке життя зрадливе:
Не стало одного,— і цілий світ пустий!

Чи сонце почало, а чи кінчає коло,
І чи заснуло в млі, чи встало й сяє де?
Чи хмуре небо знов, а чи блакить навколо?
Що сонце дасть мені?! Мене ніщо не жде!

Коли б я полетів за сонячним розгоном,
То порожнечу б я і пустку там зустрів;
Нічого більш не жду під неба світлим лоном,
Нічого не прошу в найбільшого з світів.

Але, можливо, десь за нашою межею,
Де інший сяє світ в незнаних небесах,
Свій залишивши прах стлівати під землею,
Я б інше сонце стрів, омріяне у снах!

Там я б упився вщерть іскристими струмками,
Зустрів би втрачену надію і любов,
Той чистий ідеал, що вже погас над нами,
Що втрачене й ім'я серед земних оков!

Та скільки б не хотів, коли Аврора встане,
Побачить я тебе, але усе дарма!
І доки на землі я буду ятрити рани?
Між нами спільного нічого більш нема.

Коли спадає лист із дерева старого,
Вечірній вітер враз підхоплює під свист;
Я схожий до листка, і в'ялого, й сухого,—
Підхоплюй, аквілон, і мчи мене, мов лист!

ОЗЕРО

Весь час ми линемо до берега нового,
У безконечну ніч, де вороття нема.
І кинуть в океан, у вир життя гучного,
Свій якір нам дарма.

Глянь, озеро! Лиш рік минув у злій розлуці,
І біля хвиль дзвінких, де йде кругом луна,
Сиджу в журбі один, на сивій камінюці,
Де мріяла й вона.

Так само ти ревло під скелями крутими,
Так само билось ти об гострий камінь їх,
І піна хвиль текла під шквалами лункими
До ніжок дорогих.

Чи пам'ятаєш ти? Пливли ми мовчазливі
В вечірнім присмерку в старенькому човні,
І тільки чуть було в хвилини ті щасливі
Сплеск весел в тишині.

І враз полинув спів, ще на землі незнаний,
Луною покотивсь до дальніх берегів,
І хвилі слухали, як голос ливсь коханий,—
Вік не забудь цих слів:

«О часе, зупинись! Спиніться, о хвилини
Пр'яного почуття!
Як втримати навік це щастя безупинне,
Найкращий день життя?»

Нещасних досить є, які благають долю,
Щоб швидше линув час,
Візьми турботи їх, що корчаться від болю,—
Облиш щасливих нас!»

Та я дарма прошу хоч трохи наостанок
Спинитись мить,— не жде.
Благаю ніч: «Спинись!», але ясний світанок
Уже на зміну йде.

Кохаймось без вагань! Час безугавно лине,
Втішаймось і спішім!
Не має впину час, без пристані людина.
Тече все в світі цім!

О часе-чудодій, невже ця мить манлива,
Коли любовний пал на хвилях нас гойда,
Пролине швидко так, як туги мить жахлива,
Коли нас б'є біда!

Та хоч би слід якийсь лишивсь у далечині!
Невже минає все? Невже загинуть всім?
Проходять щастя дні — й зникають
в безгомінні,
Іх не вернуть нічим!

Безодня, небуття, похмура вічність темна,
Що з днями дієте, які ви жерете?
Скажіть, як повернуть хвилини ті надземні,
Що в нас ви берете?

І озеро, і гай, верхів'я скель і гроти,
Що час вас не бере, а тільки молодить,
Згадавши владу чар, о витвори природи,
Хоч ви цю ніч спиніть!

Щоб і в спочинку час, і в час страшної бурі
Прекрасне озеро серед шпилів гірських,
І чорні сосни ці, і скелі ці похмурі
Край тихих хвиль твоїх,

І вільний вітерець, що вільно пробігає,
І гомін берегів у просторі нічнім,
І зірка в небесах, що так сріблисто сяє
У плесі вод яснім,

Щоб і комиш хисткий, і шквал страшної сили,
І пахощі легкі, що ллються з далини,—
Все, що лиш дихає, все б в світі говорило:
«Кохались тут вони»!

МЕТЕЛИК

З весною народитись, з трояндами вмирати,
У чистім небі плавають на крилах вітерця,
На пелюстках розквітлих у млості спочивати,
Від пахощів і світла п'яніти без кінця,
Отрушуючи з крилець легкий прозорий пил,
Мов подих той, летіти в безмежний небосхил:
Метелика хисткого ось доля чарівна!
Він схожий на бажання, не здійснене ніколи,
Яке, торкнувшись ледве земних речей довкола,
Здіймається у далеч, у мрії порина.

КАЗИМІР ДЕЛАВІНЬ

CASIMIR DELAVIGNE

1793 — 1843

Казімір-Жан-Франсуа Делавінь був у свій час досить популярним автором патріотичних віршів (збірка «Мессеніанки») і буржуазно-ліберальних трагедій. У боротьбі романтиків з епігонами класицизму він займав класицистські позиції, хоч пізніш у своїй творчості зазнав романтичних впливів. В. Белінський до тепно називав його «поетичним академіком-еклектиком». Автор «Паризької пісні», популярної під час Липневої революції 1830 року, Казімір Делавінь пізніше став типовим представником ліберальної буржуазії.

КОЛУМБ

Уривок

— В Європу час! — Пождіть! — Немає більш
надій!
— Три дні лиш,— і земля! — сказав Колумб
бентежний.

І руку він простяг, і, звівши погляд свій,
Вдивлявся у небосхил, глибокий і безмежний.
Пливли, і перший день із трьох уже минав.
Пливли, та виднокруг десь далі відступав.
Пливли, і день погас. І вже блакитні хвилі
Злились з небесною блакиттю в далині.
Пливли і знов пливли... І люди у безсиллі
Дарма шукали дна у темній глибині.

І раптом голос чийсь із щогли пролунав:
— Земля! Земля! Земля! — І прокидались люди.
Він біг: так, це вона, так, він її пізнав.
Земля!.. О марево! О дивна мить! О чудо!
О шал палких ридань, що цілий світ знесе!
Що скаже Фердінанд, Європа, людство все?
Він плодоносну землю вручить королеві.
Та що ж король за це дасть кращому з синів?
Скарби безцінні, владу, почесні дешеві,
Престол? Ні, мало... Що ж? Залізо кайданів!

ШАРЛЬ НОДЬЄ

CHARLES NODIER

1780 — 1844

Самобутньою постаттю перших етапів французького романтизму був Шарль Нодьє. Син голови Безансонського революційного трибуналу, він виріс у колі людей прогресивних політичних течій. Сам він у 1801 р. був ув'язнений за памфлет проти Наполеона. В приміщенні Шарля Нодьє при Арсеналі був осередок літературної групи романтиків «Сенакль», яка пізніш зазнала виразної диференціації. Сам Нодьє спочатку був палким противником реакційних романтиків і в сатири «Сьогоднішній Парнас» (1802) гостро виступав проти Шатобріана, якого він змальовує як письменника, що «мучив біблію» і «вимолював авторитет у неба». Проти реакційного романтизму він спрямовує і повість «Зальцбурзький живописець» (1803). Найбільш відомий Нодьє популярним у свій час «розбійницьким романом» під назвою «Жан Сбогар» (1818), в якому дає образ політичного бунтаря, який не здатний підвестись над ідеалістичним розумінням громадського життя. Згодом Нодьє відходить від прогресивних позицій, з яких він критикував буржуазний суспільний лад, і наближається до реакційного романтичного руху, виступаючи з апологією фантастики в літературі, хоч і не поділяє католицьких і феодальних симпатій реакційних романтиків.

ПОВЕРНЕННЯ

Знов побачу я долину,
Де село моє лежить,
І розквітлу там шипшину,
І ясну між гір блакить,—
    Де у мрії
    Та в надії,
    Мов сновії,
Серцю солодко спочить.

І схилюся я під тінню
Гір альпійських, скель крутих,
Де прослався в безгомінню
Срібний килим трав густих,
    Де і досі
    При дорозі
    Весь у мосі
Затишок ялин простих.

Я зустріну вереск ніжний,
Що згинається в журбі,
І струмочок прудкобіжний
На поляні, на горбі,
    Де в знесиллі
    На дозвіллі
    Срібні хвилі
Поять луки голубі.

Ось гілля старе струхліле,
Де в манливому вбранні
Світлячки чарівні сіли,
Мов хмаринки неземні.
    Крильми мають,
    Мов палають,
    Ніжно сяють
Іх рубіни, мов огні.

Та я Лізи не зустріну,
Що веселою була,
В церкву, наче в домовину,
Кажуть, каючись, пішла,

І неждано,
Мов оману,
Спозарану
Квітку буря обнесла.

Не зустріну більше Флору,
Що співала на зорі,
І Лауру яснозору,
Щиру у любовній грі,
Клементину,
Августину
І Жюстину,
Що були вже на порі.

Сонце йде щодня шляхами,
Що прослались в небуття,
Та весь світ воно вогнями
Осяває все життя.
Все минає,
Все зникає
І лишає
Слід від щастя-забуття.

АЛЬФРЕД ДЕ ВІНЬІ

ALFRED DE VIGNY

1797—1863

Альфред-Віктор де Вінї у своїй поетичній творчості виявив себе як своєрідний реакційний романтик. Уже в перших його збірках віршів і поем були досить помітні елементи песимістичного сприймання дійсності, певні ознаки індивідуалізму і антидемократизму. Особливо вони яскраво були виявлені в поетичній збірці «Долі», куди ввійшла така характерна для нього поема, як «Смерть вовка». Одним з кращих творів його збірки «Філософські поеми» є відома поема «Ванда» — про дружин російських декабристів, що виїхали слідом за своїми чоловіками до Сибіру. Виступав Альфред де Вінї і як прозаїк,— він автор історичного роману «Сен-Мар», написаного з антидемократичних позицій, та психологічного твору «Стелла», в якому торкається питання про становище поета в буржуазному суспільстві. Цьому ж присвячений і його драматичний твір «Чаттертон». Альфред де Вінї в свій час належав до відомого гуртка романтиків і брав участь у літературних боях романтиків проти класицистів, але належав до консервативного його крила. В. Г. Белінський якось писав, що Альфред де Вінї, «як кожен поет з справжнім хистом, простий, невишуканий, природний», але вважав його типовим романтиком-індивідуалістом.

* *
*

Приємно слухати старе оповідання,
Оповідання про минулий світ,
Коли гілля схилилось на прощання
Під снігом запашним і шле сумний привіт.

Коли у далині мовчазно снить тополя,
Самотньо коливається в сріблястій млі,
А на тополі ворон серед поля
Застиг, мов флюгер на шпилі.

РІГ

Поема

I

Люблю, як ріг сурмить надвечір у гаю,—
У ньому сарни зойк, що чує смерть свою,
Мисливця гук лункий, що плине над кущами,
І злого вітру свист, що шелестить листками.

Почувши дзвін його, на самоті не раз
І плакав, і сміявсь я в опівнічний час!
Немов я чув тоді у цих пророчих звуках,
Як паладини знов десь гинули у муках.

О дальній край гірський у світлім сяйві зір!
Гряда Фразонських скель, шпиль Марборейських
гір,

Каскад хвилястих рік, у сніговій киреї,
Стрімких потоків вир, що крають Піренеї;

На грані двох світів встають у небесах
Верхів'я у снігу, узгір'я у квітках!
Звідціль не раз я чув крізь життьову тривогу
Меланхолійний спів зажуреного рогу.

Дорожній у лісу не раз в самотині
 Цей мідний голос слав у сутінки нічні.
 І переливний звук від поклику лункого
 З дзвіночками зливавсь ягняти молодого.

А сарна злякана, почувши дивний дзвін,
 Спинаясь мовчазна на кручах верховин.
 І гомінкий потік, що лився під горою,
 Єднав свій клекіт злий із скаргою лункою.

О тіні славних душ, хто б повернуть вас міг?
 Невже я чую вас, коли заграє ріг?
 О рідний Ронсеваль, в твоїй сумній долині
 Великий наш Роланд знов промовляє нині!

II

Герої мертві всі на полі бойовім.
 Лишився лиш Роланд, і Олівер при нім.
 Боятся маври ще, хоч колом оточили.
 «Здавайсь, Роланд, мерщій! — кричать вони
 щосили.—

Таж пери всі твої давно вже сплять в ріці».
 Він скочив, наче тигр, червоний на лиці,
 І весь у гніві рік: «Ні, швидше Піренеї
 Потонуть серед хвиль, ніж здамся я, пігмеї!»

«Здавайся або вмри,— вже рушаться вони».
 І покотилася гора з височини.
 Вона весь час гула, аж поки зникла в тіні.
 І сосни зламани пірнали в шумовинні.

Сказав тоді Роланд: «Шлях звільнено мені!»
 І він у руки взяв по брилі кам'яній.
 На маврів він пішов, мов велетень казковий,—
 І ворог одступив, тікати вже готовий.

III

Тим часом їхав Карл з дружиною між гір.
 Всі тихо річ вели і мріяли про мир.
 Ось їм на обрії, де зникли гори сині,
 Вже Люц і Анжелес з'явилися у долині.

Зраділо військо все. Вже пісню трубадур
На лютні почина про сонячний Адур.
Французьких вин шиплять по вінця повні
жбанки.

Запилений солдат сміється до селянки.

Роланд вартує тил. Спокійно все кругом.
На воронім коні, з бузковим чепраком,
Спустився і Тюрпен, з іконою святою.
До Карла мовив він, вперед повів рукою:

«З'явилися в небесах ряди огненних хмар.
Спинімо свій похід, щоб не накликать кар!
Святий Денис учив, що у небесній тверді
Мандрують душі так ще довго після смерті.

Їх тіні, мов докір, плывуть в височині.
Тут раптом ріг загув тужливо в далині.
Здивований король спинив коня баского,
Вслухаючись у гук благання гомінкого.

«Це хто там?» — він спитав. «То, певне, у гаю
Скликають пастухи там череду свою.—
Сказав йому Тюрпен.— А може, за горою
Шепоче Оберон із феєю нічною».

І далі мчить король. Чоло його сумне,
Мов небо у грозу, похмуре і страшне.
І чує зраду він, і дума душу крає.
Стихає ріг на мить, і знову ріг лунає.

«Нещастя! Мій Роланд! Нещастя! Небіж мій
На допомогу зве,— вмирає в хвилі цій.
Назад, мої сини! Ми пройдемо, як злива!
Жахайся і тремти, Іспаніє зрадлива!»

IV

На вищій з-поміж гір спинилися коні враз.
Укрила піна їх. В смерковий пізній час
Ледь видно Ронсеваль у млі під їх ногами.
Тікають вороги у далині з нестями.

«Що бачиш ти, Тюрпен, над річкою тепер?»
«Там двоє лицарів: один із них помер,
Другий конає вже — їх скеля роздушила.»

І він, сильніший з них, стискає ріг щосили,
Немов гукає нас його душа без слів».

Який тужливий ріг у глибині лісів!

СМЕРТЬ ВОВКА

I

Під місяцем ясним огнисті бігли хмари,
Немов багрянний дим здіймався під час пожегу,
А чорний ліс густий весь обрїй застилав.
Ішли ми мовчазні серед вологих трав,
Між комишів сухих і між кущів високих,—
Враз під ялинками, серед пісків глибоких,
Побачили ми слід від гострих пазурів,
Нечутних у пїтьмі, мандрівних злих вовків.
Завмерли ми тоді, спинивши враз дихання,
Напружили свій слух. Кругом було мовчання.
Рівнина і гаї застигли в мертвім сні.
І тільки флюгер десь скрипів у далині,—
То вітер гомінкий, промчавши над землею,
За башту зачепив, кружляючи над нею.
Дрімали і дуби, навпроти скель крутих,
На лікті спершися, серед примар нічних.
Ніщо не шелестить. Найстарший поміж нами,
З досвідчених ловців, нагнувся над слїдами,
Припавши до землі. І ось цей чоловік,
Який не помилявся ні в чому цілий вік,
Сказав, що ці слїди у полі темношатім
Належать двом вовкам і двом малим вовчатам.
Сховали дула ми тоді рушниць своїх,
У руки ми ножі взяли з піхов дзвінких,
І далі всі пішли, і віття пригинали.
Спинились трое з нас і придивлялись стали,
І враз помітив я вогні очей палких,
Побачив я телер серед полів нічних,
Як легко вдалині дві танцювали тіні,
Міняючись весь час у місячнім тремтінні,
Немов зраділі пси, що крутяться край ніг,
Коли у рідний дім прийшов хазяїн їх.
Але примарними були ці дивні танці,
Вовчата бавились під місяцем в мовчанці,

Вдивляючись в туман, де ворог їх лихий,
Людське поріддя зле, чатує в млі нічній.
Стояв похмурий вовк, а мовчазна вовчиця
Сиділа вдалині, недвижна, мов та криця,
Подібна до тії, чиї соски міцні
Кормили Ромула і Рема в давні дні.
Вовк, підійшовши, сів,— зіперсь двома ногами,
Уп'явшись у пісок своїми пазурями.
Він, певне, зміркував, що жде його загин,
Що шлях одрізаний, і весь напруживсь він.
І раптом він схопив, розкривши пащу чорну,
За горло злого пса, у нього впивсь проворно,
І більш не розжимав він щелепів своїх,
Хоч тіло корчилось від пострілів метких
І гострих лез ножів, які ми застромляли
У черево його і тельбухи кромсали,
Він пащі не розняв, поки до ніг не впав
Уже півмертвий пес, який за мить сконав.
Тоді він кинув пса і нас оглянув строго.
Ножі вп'ялись у бік, і кров дзюрчала з нього,
Стікаючи струмком по зрошеній траві.
Стирчали звідусіль рушниці бойові.
Він ще оглянув нас, а потім ліг у колі,
Облизуючи кров, яка текла поволі,
Й, презирства сповнений до вбивців навісних,
Закривши очі, вмер, німий, навік затих.

II

Схилив своє чоло я на стару рушницю.
Не міг я полювать на мовчазну вовчицю
І на дітей її, що мусить їх сховати.
Вагалась перш вона, чи слід їй утікати,—
Якби не малюки, вдова сумна й велична
За вовка б кинулась у битву блискавично.
Та мусить врятувати своїх дітей малих,
Щоб їм голодувати у хащах лісових,
Але повік в житті їм не складати угоди
З людьми й рабами їх, що зрадили свободу,
Що служать вірно їм і з-за харчів смачних
Цькують володарів у хащах лісових.

III

І гірко я гадав: ясне ім'я людини.
Але плямуем ми ім'я це щохвилини!
Найвище із створінь! Щоб сорому не знать,
Учися у тварин так мудро умирать.
Спізнавши суету всього життя земного,
В мовчанні зміст шукай! Що краще є від цього?
Я зрозумів тебе, мандрівцю дикий мій,
Досяг глибин душі останній погляд твій!
Він мовив так мені: «Якщо ти тільки в силі,
Покинь розумувать у марному свавіллі,
Будь мужній завсігди в стоїчній простоті,
Без нарікань і скарг, як я в своїм житті.
Благають і тремтять лиш боягузи ниці.
Злигоднів не цурайсь, твердий будь, наче з криці,
З недолею змагайсь, як вся рідня моя,
Страждай без скарг, борись і мовчки вмри, як я».

ЖАН РЕБУЛЬ

JEAN REBOUL

1796 — 1864

Паризький булочник-пісняр Жан Ребуль належав до тих народних поетів, що в своїй творчості були виразниками протесту проти дворянсько-клерикальної реакції в дні реставрації монархії Бурбонів. Він був членом демократичного гуртка народних піснярів, що називалися гоеттами. Чимало поетів із цих гуртків зв'язали свою творчість з літературою Липневої революції. В своїй пісенній творчості Жан Ребуль був дуже нерівний і часто підпадав дрібнобуржуазним впливам.

ЗОИК

Всі речі на землі мінливі:
Отрута й мед у стільниках,
Пісні веселі та журливі,
Уста оманливо-зрадливі,—
І тільки правда в небесах.

Зіходить сонце і згасає,
І гинуть трони у світах,
Найбільша слава геть зникає,
І цвіт зів'ялий опадає,—
І тільки вічність в небесах.

Мов той плавець в бурхливім морі,
Так смертний з тугою в очах
Змагається в борні суворій
На грізнім життєвім просторі,—
І тільки спокій в небесах.

ОГЮСТ-МАРСЕЛЬ БАРТЕЛЕМІ

AUGUSTE-MARCEL BARTHÉLEMY

1796—1867

Огюст-Марсель Бартелемі був визначним французьким сатириком, поетом-демократом. Він звернув на себе увагу як талановитий поет ще під час Реставрації, коли в співробітництві з Жозефом Мері видрукував кілька сатиричних поем, спрямованих проти феодальної реакції, дворянства та духівництва. Особливим успіхом користувалася їхня герої-комічна поема «Віллеліада». За сатиричні виступи Бартелемі засудили до тюремного ув'язнення, звідки його було звільнено напередодні Липневої революції. Беручи безпосередню участь у вуличних боях, Бартелемі з захопленням зустрів Липневу революцію і оспівав її в поемі «Повстання». Найбільше ж виявив себе як дотепний і гострий сатирик, коли в 1831 р. почав видавати щотижневий журнал політичної віршованої сатири «Немезіда», що виходив цілий рік з його дошкульними політичними памфлетами. Особливо вбивчими в цьому виданні були його сатири «Панові де Ламартіну, кандидатові в депутати», «Шуан», «Поет і бунт», «Ліон» (з приводу повстання ліонських ткачів 1831 р.). Пізніш він відійшов від своїх прогресивних позицій.

ПАНОВІ ДЕ ЛАМАРТИНУ,
КАНДИДАТОВІ В ДЕПУТАТИ
ВІД ТУЛОНА І ДЮНКЕРКА

Гадав я: що ж, поет, вмиваючись сльозами,
Украй розчулений химерними думками,
Тікає з наших міст до мурів мовчазних,
Де ветхий акведук утворює аркаду;
В тумані вогкому він снить край водоспаду
Під крильми яструбів нічних.

Гай-гай, усе життя — озера, прірви дикі!
Вік над фронтиспісом схилять свої повіки,
Закутавшись плащем в самотності сумній
І поглядом важким, під місячним промінням,
За морем стежити, за хвиль гучних тремтінням
І за орлом у млі густій.

Яке життя! Гірку отруту існування,
Мов самогубець, п'є поет під зойк зітхання,
До себе люту смерть зве усміхом своїм,
І, кинувши в журбі міста веселі й світлі,
Неначе Іов той, він тужить в хмарнім житлі:
«Нащо живу я в світі цім?»

Як я жалів його! Серед думок тривожних:
«Де наш поет живе?» — питав я в подорожніх,
Щоб хоч копійкою в біді допомогти.
І я казав йому: «На схилах Іонії
Впиватимешся ти гармонією мрії,
Мов ангел жити будеш ти!»

Та скоро співчуття в моїй душі забракло:
Побачив я тебе у вигляді Геракла, —
Забувши синь небес, ти їхав в тюльбері.
І хтось тоді сказав: «Він їде у Тоскану,
Щоб силу показати, нікому ще не знану,
В дипломатичній темній грі».

Тоді я взнав ціну всім романтичним силам, —
Ти арифметику з'єднав з Єзекіїлем!

І із Сіону в банк ти мчиш на вороних.
Із векселем в руках, холодний і похмурий,
Збираєш ти плоди щодня в літературі,
Геть кинув яструбів своїх.

Згори віщаєш ти, весь таємничий з виду,
І Медитації, й гучні Псалми Давида,
Що на веленевім папері видаєш.
Але як векселі узять з Госслена треба,
Поет і фінансист, тоді ти сходиш з неба
Й проценти добрі ти береш.

Лиш в академії з'явилось крісло вільне,
Пророка кидаєш ти слово богомільне,
І забуваєш вмить про Єлисеїв грім,
І застрібаєш ти архангела рукою
Чини і ордени, і стежкою брудною
Ідеш в небесний дім.

Я нині яюсь чув, що ніби біля урни
Шукаєш щастя ти, зіпершись на котурни,
Що уквітчав чоло ти цвітом ненюфар.
Біблейську на стіні повісивши кіфару,
За обрання своє значний прибуток Вару
Приносиш ти у дар.

О брате мій, твоє вітаю я бажання,
Але далекий ти до людського страждання!
П'ять літ мовчали ми, коли в ганьбі страшній
Свої терпкі слова, свої біблейські болі
Міняв ти на хрести, на милості Вітроля,
На чин академічний свій.

Та нині у ганьбі ти за пісні священні
Вимолюєш собі виборчі бюлетені.
Але це надто вже! Брехливих досить слів!
Хто домагається арени громадської,
Сказати мусить той, під гук юрби людської,
Що для свободи він зробив?

Не можем ми забуть твої недавні твори,
В яких Бональда ти хвалив в строфі прозорій,
Над реймським олтарем пригадуєм твій глас
І вірші влєсливі про королів законних,
В яких ти їм бажав розсістись знов на тронах,
Бурбонів звав супроти нас.

Але минули вже часи екстазів темних,
Сіонських арф, псалмів, переспівів
нікчемних,—
Не взяти душ людських їм більше у полон!
Проте у світі є ще давня Палестина,—
І, може, обере в парламент Ламартіна
Ним славлений Ієрихон.

ШУАН

Не кине сповідать він католицьку віру,
І ворог він республіки надміру,
За феодальними йому часами жаль.
Фортецями давно зробив би він амвони!
Його натхненники — Лескюри та Бурмони,
Берньє, Стофле і Кадудаль.

Судом засуджений заочно він недавно,
Та він від присудів тікає славно
В Анжер чи Морбіган, в Шоле чи Бресюїр.
Сам бог благословля його на авантюри!
Він носить пістолет, готує знов тортури
І молитовно зводить зір.

Здається, не знайти простішої людини:
Таке святе лице його й невинне!
Із чотками в руках, серед забав нічних,
Гвалтує він дівчат і душить жертву бідну,
І мерів смажить він на багатті негідно
За стяг патріотичний їх.

Щоночі він не раз вривається зухвало
З підпилою ватагою в підвали,
Шукаючи вина гріховного дари.
Він певний — не зламать його, неначе крицю,
Коли на диліжанс скерує він рушницю
І кров'ю він залле яри.

Щоб краще зберегти всі звичаї таємні,
Шука надійний схов, іде в печери темні,
В барлогу потайну, чатує лютий звір.

Коли ж з краплиць вночі лунають ніжні співи
При світлі свіч ясних на славу приснодіви,
Він хижо бродить серед гір.

Найбільше любить він той світ старий,
Де герцог Ангулемський, Карл Дев'ятий,
Та цвіт лілей із королівського двора.
На шиї носить він під згортками рясними
Карбовану медаль — портрет Еліакіма
З лицем потворним, як мара.

Для себе місце він, як шлявся по дорогах,
Прибрав давно в святих мартирологах.
І буде вічно він серед святих імен
Смердїть, мов Іов той, або Лаврін смиренний,
А чи той лісовик з Калабрії нужденний.
Він — рояліст, мов сам Мандрен!

Могутні зрадники, володарі народу,
Вам до смаку герой такого роду,
Записаний слізьми в отруений листок.
Ось справжній той француз, що гідний
величання!
Ніколи у містах він не здіймав повстання,
Патріотичних не носив стрічок.

ЖОЗЕФ МЕРІ

JOSEPH MERY

1798—1865

Жозеф Мері народився в Марселі, де вперше виступив як публіцист у місцевій пресі. Там же за опозиційні виступи був засуджений до тюремного ув'язнення. Але особливо виявив себе як сатирик, коли в 1826 р. разом з Бартелемі випустив герої-комічну поему «Віллеліада», спрямовану проти тогочасних роялістів. Він так само був співробітником славнозвісного щотижневого журналу політичної віршованої сатири «Немезида», що виходив в 1831—1832 рр. з головною участю Бартелемі. Пізніш Жозеф Мері відійшов від демократичних позицій і став автором бульварно-екзотичних романів і публіцистом з бонапартистськими симпатіями.

ЕМІЛЬ ДЕБРО

EMILE DEBRAUX

1796—1831

Еміль Дебро був відомим у свій час демократичним поетом-піснярем, автором популярних пісень «Колонна», «Галльський півень», «Фанфан-Тюльпан». На честь Липневої революції він випустив збірник «Веселка свободи», в якому було вміщено більше ста революційних пісень, од і гімнів різних авторів. Еміль Дебро був засновником одного з робітничих гуртків піснярів, так званої «гогетти». Він вважав себе послідовником Беранже, який дуже прихильно ставився до Дебро і написав присвячений його пам'яті задушевний вірш, кожна строфа якого кінчалась приспівом: «Про бідний він співав народ». Помер Еміль Дебро в злиднях ще зовсім молодим.

ФАНФАН-ТЮЛЬПАН

Моеї матері обранця
Я змалку любим татком звав.
Та якось, давши прочуханця,
Мене за карк мій батько взяв
І, вниз пустивши сина по драбині,
Приказував він сумно, ставши під дверима:
«Настав уже той час,
Що годі жить у нас,—
У злиднях ми.
П'ять су візьми,
Й к лихій годині!»
Вперед!
Фанфан-Тюльпан,
Вже сам собі я пан,
Вперед!

Невже в путі я сам ітиму?
Хоч я п'ять су в кишені мав,
Але з Парижа аж до Рима
Я без вагання б мандрував.
Спочатку вільно я ходив по місту,
Але на другий день я з голоду охляв.
Враз наймача я стрів,
Що в полк мене забрав,
Бійцем я став.
Коли б я знав!
Хто хоче їсти,
Вперед!
Фанфан-Тюльпан,
Вже сам собі я пан,
Вперед!

Почувши вперше грім гармати,
Згадав у смутку дім я свій.
Але побачив, як солдати,
Як гренадери йдуть у бій,
І я відчув себе в сім'ї єдиній,
Послав я смуток свій під три чорти.

Юначе, о дитя,
Вперед без вороття
Завжди іди
І не тремти!
Хай ворог гине!
Вперед!
Фанфан-Тюльпан,
Вже сам собі я пан,
Вперед!

Солдат-гвардієць, воїн бравий,
Коли спинявсь огонь в бою,
Я раненим в війні кривавий
Підмогу подавав свою.
Ганьбив бійців я лайкою міцною,
Як бачив боягузів у бігах,
Коли француз — о жах! —
Ховався у кущах,
Коли боець
Себе вкінець
Вкривав ганьбою.
Вперед!
Фанфан-Тюльпан,
Вже сам собі я пан,
Вперед!

Я двадцять років був солдатом,
Хоробро всюди воював,
Я бився часто з супостатом,
А інших ворогів не мав.
Я всім нещасним помагати
Спішив негайно на благання їх.
Я бідних утішав,
Де тільки їх стрічав.
Чужих, своїх —
Любив усіх,
Як вчила мати.
Вперед!
Фанфан-Тюльпан,
Вже сам собі я пан,
Вперед!

Старий мій батечко у скруті
Покликав помогти мене.
Той буде мстити за муки люті,
Хто має серце запальне!

Але завжди своїм батькам опора
Хоробрий франк і воїн бойовий!
Без них би неживий
В землі я тлів сирій
Ще з юних літ,
І це ж мій рід —
Мій батько хворий!
Вперед!
Фанфан-Тюльпан,
Вже сам собі я пан,
Вперед!

А нині я відпочиваю
В гостинній хаточці малій,
Троянди запашні саджаю,
Кохаю сад лавровий свій.
У вільний час я чищу ржу на зброї.
Та як мене покличуть знов у бій,
Я раті молодій,
У сяєві надій,
Гукаю знов:
«Гаряча кров
Нас зве до бою!»
Вперед!
Фанфан-Тюльпан,
Вже сам собі я пан,
Вперед!

ЛУЇ ФЕСТО

LOUIS FESTEAU

1798—1869

Ремісник-годинникар Луї Фесто став відомий в липневі дні 1830 р. як автор написаної ним на барикадах «Патріотичної пісні матері». Пізніше він виступав з піснями і сатирами, в яких помітний вплив утопічних сен-сімоністських ідей. Під час Лютневої революції 1848 р. написав свої на той час популярні пісні «Братерство», «Республіка в небезпеці» та ін. Революційні пісні поета-шансоньє Луї Фесто були досить поширені в робітничих кварталах.

БРАТЕРСТВО

Хвиля народного гніву нещадно
Разом з престолом змела короля...
Рівність в країні панує всевладно!
Більше тиранів не терпить земля.
Франція помсти за муки не знає.
Жертвам потрібне сяйво вінця!
Всюди могили квітками всипає,
Світле братерство єднає серця.

Геть із палаців, хвальки й лицеміри!
Форум для себе країна знайшла.
Хай не кривляються більше блюзніри!
В спільній «Те деум» злилася хвала.
Наче вогонь, запалала свобода,
Що надихає на подвиг борця.
Всюди її прославляє природа...
Світле братерство єднає серця!

Ви боїтесь, що Париж, мов, у силі
Вежу, як той Вавілон, збудувать?
Не розіллються анархії хвилі!
Авель не буде вже більше страждать.
Кличе народ до страшної відплати,
Хоч не втрачає він волі творця.
Буде він, вільний, життя будувати!
Світле братерство єднає серця.

Більше серця хай не краються чулі,
Змовкне сичання гарматних огнів...
Знайте: ідея міцніша від кулі,
З тронів скидає вона королів!
Ера новітня встає перед нами...
В хартії вольностей, світлі з лица,
Люди напишуть кров'ю й сльозами:
Світле братерство єднає серця!

Скинуто ката ударом єдиним,
Воля єдина вперед порива.

Сонце єдине, ясніше світи нам!
Всіх нас підносять єдині слова.
Станемо, друзі, під стягом єдині!
Чути схвильований голос співця:
«Всіх нас свобода об'єднує нині!
Світле братерство єднає серця!»

Будь для народів зорею ясною,
Франціє! Всюди світи, як маяк.
Хай вся Європа іде за тобою!
Скрізь червонітиме прапорів мак.
Нації світу очей не спускають
Нині з твого чарівного вінця...
Хай наші світлі ідеї палають,
Світле братерство єднає серця!

ЖАК ЖАСМЕН

JACQUES JASMIN

1798—1864

Серед робітничих поетів і поетів-ремісників, що формувалися під впливом пісень Беранже, виявив себе популярним піснярем поет-перукар Жак Жасмен. Його пісенні твори відзначаються певною безпосередністю і щирістю.

БЕРАНЖЕ

Палкий огонь, що серце крає,
Відбувся і в душі моїй.
І голос пісняра, що на весь світ лунає,
У пісні хочу я звеличити простій.
Але ти там не був, де юнь пройшла казкова,
Не зрозумієш ти мою селянську мову,
Бо мій гасконський вірш тобі цілком чужий.
Тож кину я сопілку незабутню,
Візьму до рук своїх твою французьку лютню,
Щоб кілька слів сказати на ній.

Прошу на сміливість поета не зважать,
Який безсмертя хоче оспівать.
Моеї музи відгомін не голосний, не чутний,—
Мій спів людські серця не в силі схвилювать,—
Чарує ж світ увесь твій спів гучний, могутній!
Що можна ще сказати?

ЗМІСТ

Гідний пошани труд. <i>Максим Рильський</i>	7
Передмова. <i>Микола Терещенко</i>	9
Турольд	
Пісня про Роланда	12
Маркабрюн	
Пасторела	17
Романс	19
Бернарт де Вентадорн	
Канцона	22
Джауфре Рюдель	
Канцона	25
Бертран де Борн	
Сирвента	28
Пейре Відаль	
Канцона	31
Марі де Франс	
Ягня й коза	33
Ле про жимолость	33
Конон де Бетюн	
Пісня про похід	38
Гас Брюле	
Пісня	41
Колен Мюзе	
Хто хоче слухати Мюзе	43
Коли прибув додому я	43
Тібо де Шампань	
Пісня	46
«О, коли б міг...»	47
Рютбеф	
Гревська голота	49
Бегінки	49
Цілитель	50
Весілля Рютбефа	51
Гійом де Лорріс	
Образ краси	54
Жан Шопінель де Мен	
Лицемірство	56
Гійом де Машо	
Балада	59
Рондель	59

Жан Фруассар	
Рондель	61
Розмова між конем і хортом	61
Есташ Дешан	
Ле	65
Балада про смерть Бертрана дю Гесклена	66
Віреле	67
Олів'є Басселен	
До свого носа	69
Побажання	69
Крістіна де Пізан	
Втіхи шлюбу	72
Балада	73
Рондо	73
Ален Шарт'є	
Балада	75
Шарль д'Орлеань	
Рондель	77
Балада	77
Франсуа Війон	
Балада про жінок минулих часів	80
Балада Війона своїй подрузі	81
Балада про паризьких жінок	81
Чи ти багатий, чи ти бідний...	82
Розмова Александра з піратом	83
Рондо	83
Балада проти ворогів Франції	83
Послання до друзів	85
Балада повішених	86
Катрен, написаний перед стратою	87
Жан Маро	
Поезія	89
Хто ранив — той зціляє	89
Жан Лемер де Бельж	
Весна	91
Пісня	92
П'єр Гренгор	
Заклик принца дурнів	94
Примхи світу	95
Жан дю Понтале	
Гроші	97
Дворянство	97
Маргарита де Наварр	
Пісенька	100
Клеман Маро	
Елегія	102
Складне рондо	103
Про абата і його слугу	104

Про самого себе та про багатого неука	104
Вісім рядків про самого себе	105
Поетові-невігласу	105
Гренуйлю, бездарному поетові	105
Меллен де Сен-Желе	
Сонет	107
«Погано вдягнений, обдертий чоловік...»	107
Шахрай	108
Палство	108
Про одного кюре	108
Поетові	109
Бонавентюр Депер'є	
Королеві Наваррській	111
Друкареві Жану де Турн	111
Заключний сонет до «Нових забав»	111
Про ослицю, яку привели на торг	112
Етьєн де Ла-Боесі	
Сонет («Сьогодні сонце так пече...»)	114
Сонет («Не будьте заздрісні...»)	114
Моріс Сев	
Десятирядники	116
Луїза Лабє	
Сонет	118
«Поки ще зір спалахує сльозою...»	118
П'єр де Ронсар	
Ода	120
«Зірви, хлоп'я...»	120
«Коли старенька вже...»	121
«Якщо помру в твоїх обіймах...»	121
Амуретта	122
«Природа кожному озброєння дала...»	123
«О книго, не ридай!»	123
Жоакен дю Белле	
«Ти — мати, Франце...»	125
«Утіхи б лиш тепер...»	125
«Хоч не цінує чернь...»	126
Проти скнар	126
Ремі Белло	
Квітень	129
Збирання винограду	131
Камінь водяного кольору	132
Жан-Антуан де Баїф	
Міми	135
«Поможи мені...»	136
Про любов мок	137
Понтюс де Тіар	
Сонет	139
«Повісмо днів моїх так тягнеться поволі...»	139

Етьєн Жодель	
Моїй музі	141
Жанна д'Альбре	
Жоакену Дю Белле	144
Олів'є де Маньї	
«Щасливий вельми той...»	146
Граціям	146
Робер Гарньє	
На смерть Ронсара	149
Жан Воклен де Лафрене	
Нові слова	151
Філіпп Депорт	
Ікар	153
Джерело	153
Жан Пассера	
Домініканцеві панотцеві Буше	155
Про подвійний хрест Ліги	155
На смерть Тюльпана, королівського блазня	155
Про скарбника, який був ув'язнений у Бастилії	155
«Збирайсь, красуне...»	156
Епітафія самому собі	156
Гійом Саллюст Дю Барта	
Сонет («Французе...»)	158
Сонет («О злий божок...»)	158
Теодор Агріппа д'Обіньє	
«Спізнавши пекло всіх вітрів...»	160
Уривки з «Трагічної поеми»	160
На мощі св. Клода	161
Зима	162
Жан Берто	
На березі струмка	165
Франсуа де Малерб	
Пісня	167
Пастораль	168
Епіграма	168
Напис на фонтані у Рамбульє	169
Марі де Гурне	
Мішелю Монтеню з приводу його «Нарисів»	171
Дівчина з Орлеана з мечем у руках	171
Матюрен Реньє	
Придворне життя	173
Епітафія	174
Франсуа де Мейнар	
Сонет	176
Онора де Ракан	
Про радощі сільського життя	178

Теофіль де Віо	
«Істот незвичної породи...»	182
Шибениця	182
Послання Теофілія до поетів-сучасників	184
Жінці, яка хотіла б, щоб її зрівняли з сонцем	185
Венсан Вуатюр	
Рондо	187
Станси	187
Гійом Кольте	
Любовна похвала	189
Моїм книгам	189
Про мій дім	189
Марк-Антуан де Сент-Аман	
Літо в Римі	191
Люлька	191
Ненажери	192
Про письменника й хвалька	192
Поль Скаррон	
Сонет	194
Париж	194
Пісня до обіду	195
Непевна	195
Епіграма	196
Епітафія Поля Скаррона, написана ним самим	196
Адам Бійо	
Пісня	198
Гійом Бребеф	
Куплені рум'яна	201
Про жінку, яка молодиться	201
Про нікчемного багатія	201
Ісаак де Бенсерад	
Слова для пісні	203
Байка	203
Про лікарів і спадкоємців	203
Антуанетта Дезульєр	
Вівці	205
Роздум	206
Мадлена де Скюдєрі	
Краса, розум і добро	208
З приводу квітів, які виростив Конде	208
Мадригал з приводу мого портрета	208
Савіньєн Сірано де Бержерак	
Сонет	210
Жан де Лафонтен	
Передмова	212
Ворона і лисиця	212
Бабка та мурашка	213
Півень і перлина	213
Вовк і лелека	214
Великий балакун	214

П'ер Корнель	
Станси	216
Епітафія Рішельє	217
Жан-Батіст Мольєр	
Відповідь королеві	219
Станси	221
Жан Расін	
Монолог Федри	224
Епіграма на Шаплена	225
Нікола Буало-Депрео	
Станси	227
Епіграма	227
Епіграма на спосіб читання поета Сантеля	228
Абат Рокет	228
Шарль Перро	
Портрет дружби	230
«Любов — мале дитя...»	230
Гійом Шольє	
Пісня	232
Епіграма	232
Бернар де Фонтенель	
Старість	234
Антуан Гудар де Ламот	
Куц і вівця	236
Папуга	236
Жан-Батіст Руссо	
Станси	239
Перед портретом Буало	239
Байка Езопа	240
Епіграми	240
Шарль-Франсуа Панар	
Молоде і старе	242
Скромність	243
Закони	243
Жан-Батіст Грекур	
Чотири пори жіночого віку	245
Епіграма	245
Алексіс Пірон	
Французькій Академії	247
Діалог	247
Епіграма проти абата Дефонтена	247
Епіграма на Лагарпа	248
Остання епіграма	248
Епітафія самому собі	248
Франсуа Вольтєр	
Походження мистецтв	250
Прощання з життям	251
Чари казок	252

Лисиці та вовки	253
Епіграми	253
Епіграма на абата Трюбле	254
Епіграма	254
Епіграма прости дзвонарів	254
Дені Дідро	
Новорічне послання бідному поетові	256
Кодекс Дені	256
Епітафія антикварові	257
Жан-Жак Руссо	
Букет дитини своїй матері	259
Епітафія двом коханцям	259
Далеко від тебе	259
Шарль Колле	
Люб'язна людина	262
Жан-Батіст-Луї Грессе	
В чотирнадцять літ	264
Другові у відповідь на похвалу	264
Шарль-Сімон Фавар	
Усюди в світі...	266
Вже більш дітей нема	266
Жан-Франсуа де Сен-Ламбер	
Пісенька	269
Метеликові	270
Старість	270
Жан-Франсуа Мармонтель	
Ідилія	272
Перед портретом д'Аламбера	272
Жак-Шарль-Луї Мальфілатр	
Павич	274
Нарцис	274
Шарль-П'єр Колардо	
Марний захист	276
Куплети	277
Жан-Франсуа Дюсі	
До мого струмка	279
Мій чистий прибуток	280
Епітафія Жан-Жака Руссо	280
Клод-Жозеф Дора	
Пісня	282
Дитина й іграшка	282
Нікола-Жермен Леонар	
Щастя	285
Арно Беркен	
Гніздо вільшанки	287
П'єр-Огюстен Бомарше	
На мрамурі при вході до саду	289

Останнє бажання	289
Жан-Франсуа де Лагарп	
Геній бурі	291
Дора	292
Жак Деліль	
Молодість	294
Відповідь на запитання	295
Нікола Жільбер	
Чари лісу	297
Еваріст-Дезіре Парні	
Моїм друзям	299
Діалог	299
Ніч	300
Прощання	300
Завтра	300
Пам'яті молодій дівчини	301
Антуан де Бертен	
Поцілунки	303
Жан-П'єр Флоріан	
Ластівки	305
Любов	305
Перська байка	306
Батько і син	306
Двоє подорожніх	307
Понс-Дені Екушар-Лебрен	
Ода	309
Деспотизм	310
Ода республіканця проти монархії	311
Про переклад у віршах	312
Епіграми	313
Епіграма на Флоріана	313
На Корнеля та Расіна	314
Філіпп-Франсуа Фабр д'Еглантін	
Гроза	316
Тома Руссо	
Смерть королям!	319
Гімн на честь Марата, друга народу, мученика сво- боди	320
Сільвен Марешаль	
Лейб-гвардієць, прекрасний Варікур	323
Нова пісня для передмість	324
Катрен	326
Бірап	
Карманьйола	328
Ладре	
Романс	333
Пісня про охочих сунути голови в віконце гільйотини	333
На краще йде	334

Андре Шенъе	
Дитя	337
«Надії більш нема...»	337
«І я б ще міг любити»	338
«Де сии Венеції...»	338
Смуток	339
Гімн Справедливості	339
Дівчина у в'язниці	342
Марі Жозеф Шенъе	
Гімн Свободі	346
Гімн Розумові	346
Вечірня зірка	347
Теодор Дезорг	
Гімн Вищій Істоті	349
Клод Жозеф Руже де Ліль	
Марсельеза	351
Венсан-Антуан Арно	
Листок	354
Хрущ	354
Франсуа-Гійом Андрійо	
Романс	356
Франсуа-Рене де Шатобріан	
Ліс	358
Шарль-Гюбер Мільвуа	
Опале листя	360
Останні хвилини Вергілія	361
Квітка	362
Істина	363
Марк-Антуан Дезож'є	
Жан плаксивий і Жан веселий	365
Пес і кіт	366
П'єр-Жан Беранже	
Король Івето	369
Вельможа	370
Пан Юда	372
Ключі від раю	373
Паламар	375
Моші	376
Священний союз народів	378
Місіонери	379
Потоп	381
Руда Жанна, або Жінка бракон'єра	382
Ненажери	384
Ластівки	385
Горище	386
Будь я король	387
Марселіна Деборд-Вальмор	
Перша любов	389
Дозволене признання	389
Побачення	390

Троянди Сааді	390
Спомин	391
Жіночий лист	391
Магю	
До мого човника	394
Альфонс Ламартін	
Самотність	397
Озеро	398
Метелик	400
Казімір Делавінь	
Колумб	402
Шарль Нодье	
Повернення	404
Альфред де Вінї	
«Приємно слухати...»	407
Ріг	407
Смерть вовка	410
Жан Ребуль	
Зойк	414
Огюст-Марсель Бартелемі	
Панові де Ламартіну, кандидатові в депутати від Тулону і Дюнкерка	416
Шуан	418
Жозеф Мері	
Лист у віршах до Понсі	421
Еміль Дебро	
Фанфан-Тюльпан	423
Луї Фесто	
Братерство	427
Жак Жасмен	
Беранже	430

СОЗВЕЗДИЕ ФРАНЦУЗСКОЙ ПОЭЗИИ
АНТОЛОГИЯ В ДВУХ ТОМАХ

Том первый

(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро», Київ, Володимирська, 42.
Редактор Ф. Ф. Скляр. Художник О. М. Русін.
Художній редактор В. В. Машков. Технічний редактор О. П. Яхніс. Коректор Н. Н. Плачинда. Виготовлено на книжковій фабриці «Жовтень» Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Київ, вул. Артема, 23-а. БФ 26054. Здано на виробництво 20/VII 1970 р. Підписано до друку 11/II 1971 р. Папір № 1. Формат 60×90^{1/16}. Фізичн. друк. арк. 27,5. Умовн. друк. арк. 27,5. Обліково-видавн. арк. 16,137. Ціна 83 коп. Замовл. 1170. Тираж 4000.